

HELIKON 11

ARA 20 LEJ

SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT

III. ÉVFOLYAM • 11. (115.) SZÁM • KOLOZSVÁR, 1992. MÁJUS 22.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Fohász. Titokzatos

Orgonailat van ma Váradon,
kökényvirágos fennsík Cserhalom
és Torda kettébehasadt hegyén
nagy patkó nyomát öntözi a fény.
Titokzatos, milyen titokzatos,
hogyan honnan bukkansz fel körülünkben

most.

De mi lesz ve'ünk, hogyha Szentmihály
még lángpallosú arkangyal se már?
mai testünk-lelkünkben mi marad,
mikor köznév csupán Szentgyörgy, Arad?
mire Szentlászló már csupán falu,
betelt rajtunk valami szomorú,
vagy csak az idő keze dolgozott?
Titokzatos, milyen titokzatos:
az idők illatától mámoros
a sok berek és hágó és szoros,
nagy idők színe ül a tájakon,
ezüstpalástját hordja Cserhalom
s aranyhomokját hozza a Szamos...
Titokzatos, nagyon titokzatos,
mert Szépkényerűszentmárton se más,
mint névből nyíló hangos látomás,
egy szóból zengő bonyolult delej,
mit névtelen pór-izlés hangszere'tt
a szimfonikus anyanyelv szerint,
mely minden szóra, névre visszaint.
Titokzatos, nagyon titokzatos —
Uram király, jelezni kéne most,
elég valami árva áhitat...
mely igazol s erővel átitat,
hogy láthassuk: magasztalód, a nyelv
már névszerint is szent begyébe nyelt
és ördögös a lét vagy angyalos —
együtt lakjuk szülőházánkat most.

Szent István és László

JANUS PANNONIUS

Búcsú Váradtól

A végtelen mezőket hó takarja
S a zöld berekre is, ho' lomb virított,
Most téli zuzmarás lepel borul rá.
A Körös szép, de jobb, ha indulunk tán,
Soká tart, míg elérünk Ister úrhoz;
Fel hát az útra; társaim, siessünk!
Folyón, mocsáron át gyertünk előre,
A mély tavak fölött is jég feszül már,
S hol imbolygó ladikján félt a gazda,
Most bátran jár-ke, hevenkedve vágat
S rugdossa tán a holt hu'lámok élet;
Fel hát az útra, társaim, siessünk!
A szél se hajtja úgy a fürgé sajkát
(Csapkodhat hozzá még a gyors lapát is),
Ha bíboros vízen a lusta tónak
Zefir szaladgál s fölborzolja bőrét,
Mint kis szánkóm, ha jó lovak röptik;
Fel hát az útra, társaim, siessünk!
Búcsúsom én, ti lanyhán buggyanó, dús
Források is; nem terjeng kénszagú kőd
Fölöttetek. Be jó is volt szemünkre
A timsós víz, mely csöndesen patakzik
S még orrunkat se bántja tiszta gőze;
Fel hát az útra, társaim, siessünk!
Isten veled, te híres ritka könyvtár,
Hol ráakadtam annyi régi műre,
Itt szállt meg Föbusz is, hűltén honához,
S innét a szűzi muzsák sem sietnek
Kasztáliának erdejébe vissza,
Fel hát az útra, társaim, siessünk!
Búcsúsom töletek, királyi szobrok,
A tűz sem foghatott ki rajtatok s a
Nehéz romok sem roppantottak össze,
Mikor vad léngok perzseltek a várat
S a füstfelhőtől elborult az égbolt,
Fel hát az útra, társaim, siessünk!
S te is lovas király, rőt vértetben,
Ki roppant bárdot markolsz harcra készen,
Kinek márványövezte síri szobrát
Kiverte egykor gyöngyöző verejték,
Szent László, oltalmazs s te légy vezérünk;
Fel hát az útra, társaim, siessünk!

BERCZELI A. KÁROLY fordítása

Tüskehúzó

KIRÁLY LÁSZLÓ

A BOLDOG EMLÉKEZETŰEK

Boldogok voltak-e a nagy szent királyok, akiknek arca annyiszor és annyiféleképp
bukkan elő az időből, ahányszor csak segítségül hívja őket az em'ékezet.
Szeretném hinni: volt mindennapjainkban annyi derű, hogy szépnékn láthatták az
országot, amelyet alapítottak, védelmeztek étellel és vérrel, tudással és fortélyal
az acsarkodó történelem folyamán.
Így vágják be magukat szabályokkal és törvényekkel a legendákba.
Akkor is szentek volnának, ha a nagy könyvek nem ezt beszélnek róluk.
A nagy királyok boldogok voltak.
Ránk maradt képmásukról a bölcs és jó munka utáni nyugalom sugárzik mind-
örökre.
A nyeregben ülők tartásában ott a megvesztegethetetlenség, s azok magabiztos-
sága, akik nem túl gyakran tévesztették össze egy országot, egy várat, egy város épí-
tését holmi szatocsok vagy lótolvajok aprómunkájával.
Sokáig a nevüket is csak sutlógattuk, de leginkább csak gondolhattunk rájuk,
mint féltve rejtett kincsekre a beílt történelemkönyvek oldalain.
Miközben tetszik-nem tetszik, ott álltak ők magányosan a tereken, talpig örök-
létben.
Mint László is, a Szent, saját városában.

Szárnyas griff

Szent László ereklyetartó mellszobra

TEMESVARI PELBÁRT

Első beszéd Szent László királyról élete olvasmányával együtt

Az Ur az igazat egyenes utakon vezette, és megmutatta neki Isten országát (Bölcs 10, 10). E szavak arra tanítanak bennünket, hogy követnünk kell Isten szentjeit igaz tetteikben, ha el akarunk jutni Isten országába. Ezért van megírva a Peldabeszédek könyvében, hogy az igazságosság útja az életre visz (Peld. 12, 28), tudniillik most a kegyelem életére, a jövőben pedig a dicsőségre. Majd így folytatódik: a tévút pedig a halálba vezet, tudniillik a kárhozat halálába. Peldából kitetszik, hogy a világ kezdete óta gyakran pusztultak el az igazságtalanok és gonoszok...

De hogy pontosan szóljunk a tárgyhöz, Jákobot, aki igaz volt, s fivérének, Ezsaunak haragja elől menekült (Ter 27), az Ur egyenes, tudniillik erkölcsös utakon vezette, és megmutatta neki Isten országát, atadva Isten országának áldását, főképpen Krisztus urunk által. Hasonlóan cselekedett Szent Lászlóval, aki igaz volt, s menekült fivérének, Salamon királynak haragja elől, mégpedig a krónikák szerint Lengyelországba. Az Ur ezt az igazat az egészséges erkölcsök egyenes útján vezette, és megmutatta neki Isten országát a mennyi dicsőségben. Salamont letette, őt pedig ennek a Magyarországnak királyává kente.

Melán éneklék tehát róla a szent hitvallók sorában e szavakat, tudniillik hogy „Az Ur az igazat” stb. Eszerint épülésünkre három tüköt jegyezhetünk fel e beszéd számára, bennük három dolog ajánlja figyelmünkbe Szent Lászlót.

Első az az egyenes út, melyet mint igaz ember megtartott.

Másodszor az az üdvösséges út, amelyen az Ur vezette. Harmadszor az ő mennyi dicsősége, amelyben Isten országát birtokolja.

Ami az első illeti: életünk egyenes voltával kapcsolatban az a kérdés, milyen emberi élet mondható igazán egyenesnek. A válasz az, s mondjuk ezt ki következtetésként, tudniillik hogy egyenes az, amelynek a közepe nem tér el a széleitől (Arist. Physica, VIII. könyv), vagyis nem hajol el a szélek vonalától, hanem megegyezik vele. Kifejtésünk számára tehát meg kell jegyeznünk, hogy az emberi életnek három fő része van, nevezetesen a születés kezdő szakasza, életünk idejének közepe, a halál befejező része.

Az első rész maga a születés. És életünknek az az egyik széle, hogy belépünk e világba. Három fő tulajdonsága van, tudniillik szerfölött szegény volta, silánysága és utálatossága, valamint nyomorúságos sirlalma. Megfigyelhetjük ugyanis, hogy az ember nagyobb szegénységben születik, mint minden más élőlény. Más élőlények a születésük alkalmával magukkal hozzák azt, ami takarja őket; a négy lábú állatok szőrzetüket, a madarak tollazatukat, a halak pikkelyeiket; mindent nem máshonnan szerzik, a természet ruházza fel őket velük. A virágoknak is, a fűveknek és a növényeknek is természet eredetük jóvoltából megvan a saját díszruhájuk. Azt viszont, amit az emberi születésről mondhatunk, halljad Jób mondásából: Meztelenül jöttem ki anyám méhéből stb. (Jób 1, 21). Valóban, ha nem koldulnánk máshonnan ruhadarabokat, teljesen meztelenek maradnánk. De mi koldulunk: gyapjút a juhoktól, stb. — Továbbá az ember születése silány és utálatos, még a királyok esetében is. Mindenki számára egy az út az életbe és a távozás belőle (Bölcs 7, 6). Mert egyetlen király sem kezdte el másképp az életét (Uo. 5). Ez van ott megírva. — Aztán meg nyomorúságos is az ember születése, a megszülető sírásával és a szülő fájdalommal, mint a tapasztalat tanítja. Ezért első hangom a sírás volt, mint a többieké (Uo. 3), tudniillik a születéskor. Ehelyett mondja Lyra, hogy mindegyik himnusz újszülött „a”-t élt ki nyögdecslével, a nőnemű pedig „é”-t mintegy az öszülők engedelmessége miatt panaszkodva, hiszen ezért születnek a harag és a nyomorúság gyermekeiként. Innen valók a verssorok:

A a fiú, a leányk e a sírásu
Jelzi az Ádámot, ez pedig Éva bűnét.
Eddig Lyra...

... Annyit alamizsnálkodott, hogy mindmáig beszél róla a magyarok egész egyháza. Szüntelen azon volt, hogy a szegényeknek is osszanak alamizsnát. Aztán, ami még több, kegyesen megsíratva a nép bűnét, és az árvák és szegények védelmében veszélynek tette ki magát. Bár alázattal forgolódott számos szent cselekedetben. Istentől olv nagy kegyelmet kapott, hogy csodás tapasztalatok igazolják érdemeit. E mondunk ezek közül néhányat.

Egy éjszaka, amikor szokása szerint belépett a váradi templomba, hogy imádkozzon, kamarása kint várakozott. Előnyva a hosszas várakozást felkelt és benézett. Azt látta, hogy Szent László meddőült testtel csodálatosan ragyogva lebeg a légben. Ő, valóban szent ember, akit testi létében Krisztus

SZENT LÁSZLÓ EMLÉKEZETE

Szent Lászlót úgy képzeljük el, ahogy a koponya-ereklyéjét őrző hermáról ránk tekint, a történeti köztudatban meg úgy él, mint aki életét kockáztatva kimentett egy magyar leányt a rabló kun kezéből, de olyan szigorú törvényt is hozott, hogy a tyúktolvaj kezét le kell vágni. Hogy miért szent, arra még az olvasott ember sem tud válaszolni. [...]

László, a „Bölely” ragadványnevet viselő I. Béla magyar király és Richeza lengyel hercegnő fia volt. Az Árpádok aranyágának egyik legkiválóbb hajtását tiszteljük benne, de származását tekintve mégsem tart-

hatjuk tisztá magyarnak, vagy izig-vérig Árpád-házi sarjnak. Ne feledjük, hogy nem csupán a honfoglaló magyarság és az itt talált maradványnépeség mutat embertanilag nagyon változatos képet, hanem az uralkodóház is, hiszen már a korai Árpádok is többnyire idegenből házasodtak.

Ha felvázoljuk Szent László ősfáját, azt látjuk, hogy a legkülönbébb európai dinasztiák vére keveredik benne.

GYÖRFFY GYÖRGY

SZEKVENCIA LÁSZLÓ KIRÁLYRÓL

VALÓSZÍNŰLEG 1192 UTÁN

Új dicséret hangja zengjen
A királynak, énekeljen
Ujjongasunk dallama.

Mint a lépesmész az ének,
Olyan édes, a dicséret
László királyt zengje ma.

Királyunknak szóljon ének
Erősítve a dicséret
Menyországi hangjait.

Hitvallóknak Ura áldott!
Tőle nyertek a királyok
Élet ajándékait.

Dicsőítünk esengve mindenek,
Királyoknak gyöngye, ki
Mennyei Igérsz s üdvnek jövait.

O, mily boldog s milyen ékes,
Szent nevével fényességes
Várad híres temploma!

Századoknak királya
Mosta kezét tisztára,
Szenny ne érje már soha.

O a lépeső, magyar nemzet
Rajta lépdél az egeknek
Trónjához, Pannónia.

Hire, neve égig szárnyal,
Eljut sebes híradással
Földünk négy határra.

Véle kegyet, áldást nyertünk,
Meg is tartván, mit meglettünk
Hitvallásunk hajnalán.

Gyógyítja a betegséget,
Munkálja az üdvösséget,
Ahogy Mózes hajdanán

E házban meghallgatást nyer
Mindenre, mit kér az ember,
Ha a király pártolja.

Véle semmi kardcsapást,
Ellenséges támadást
Nem retteg már a haza.

Ellenséggel bár csatázva,
A királynak imájára
Üdvösséget nyer a nép.

Hit szerzője általa
Századokra árasztja
Olajának erejét.

Ő szerez a magyar népnek,
Mely az igaz hitre tért meg,
Birodalmi hírnevet.

Idegenek, ellenségek
Békességben jól megférnek,
Néki engedelmesek.

Önelléből, rejtettségből
Csillag támad a világnak,
Tündökölnek a csodák.

Erejevel, győzelmével,
Ellenségnek, barbár népnek
Futamítja nagy hadát.

Aki őt dicséri, áldja,
Biz a poklot megutálja,
Nyavalyát jóra váltja,
S elűzi ördögeit.

Ki szent voltát megtiszteli,
Gyógyulását megnyerheti,
Mert a király megsegíti
Életre ő hivat.

Dicsősége király sarjnak,
Ave, üdv magyaroknak,
Értünk támadt fényes csillag,
Virág ország gyökerén!

Királyt adó szent gyölkérzet,
Igaz hittel a dicséret
Hozzát zeng, az embernek
Te neved ígézetén.

Urunk, ki megkoronáztad,
Hallgass meg, kik itten áldnak,
S szent királynak hű szolgáit
Ez életből egykor átvidd
Mennyei palotába.

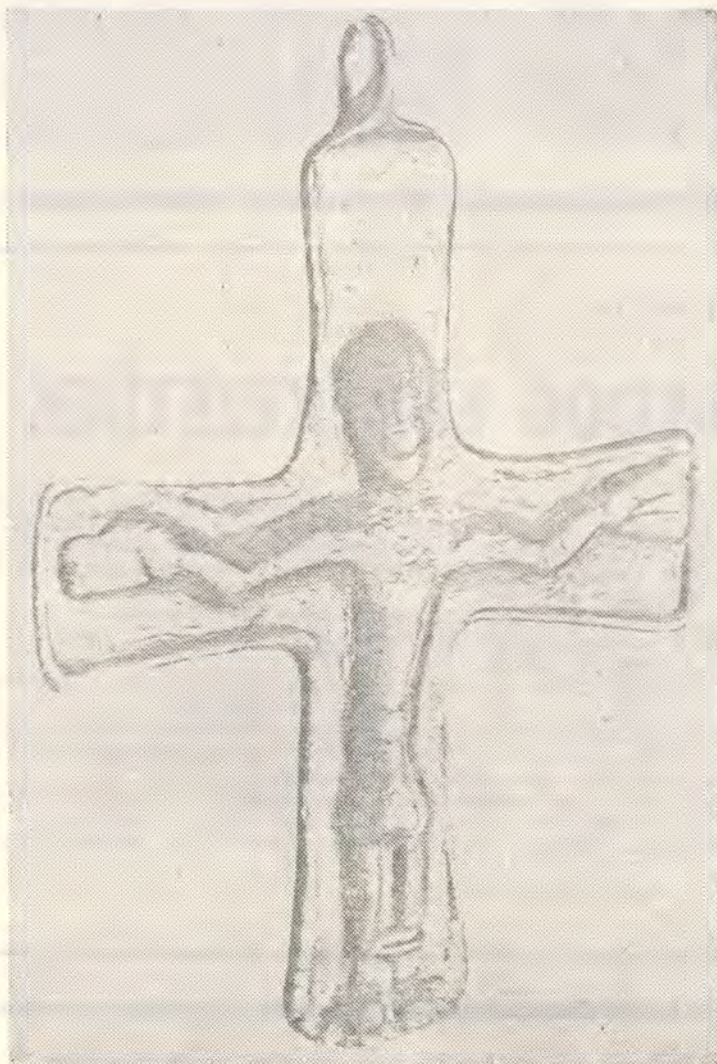
Akik hírét együtt zengve
Összegyűltünk örvendezve,
Add, hogy véle találkozzunk,
És megnyervén eljuthassunk
Az örök boldogságra.
Amen.

szeretete és kegyelme fölemelt a földről a mennyi dicsőségbe!

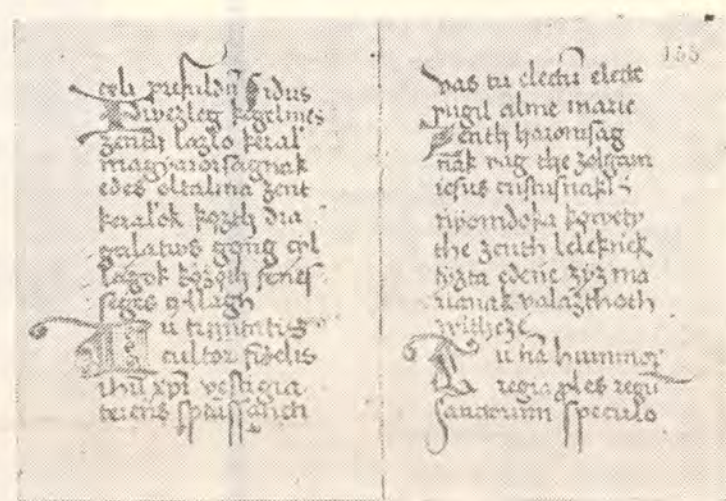
Azután, mikor besenyő rablók törtek be Magyarországra határvidékére, és fogságba hurcoltak férfiakat és nőket, a király maga vette üldözőbe őket hadseregével. Eljutottak a nagy pusztaságba, és nem volt mit enniük. Látva tehát, hogy éhség fenyegeti embereit, félrevonult, s a földre borulva imádkozott Istenhez, hogy ő, aki a mannával táplálta Izrael fiait a pusztában, ne engedje éhenhalni a keresztény népet. Felkelve imájából visszatért seregéhez, és ime, szarvas- és bölénycsorda jött vele szemben, és vadságát levetkezve a királlyal együtt vonult a sereg közepébe. Valamennyien áldották és dicsőítették Istent az ő szentjéért, akinek jóvoltából irgalmat elnyerték. Odajöttek, és mindegyikük annyit vitt az állatokból, amennyi elég volt neki, úgyhogy jóllaktak.

Végül mindenki iránt annyira kegyes volt, hogy megváltoztatta a nevét mindenki csak kegyes királynak hívta. Az igazság szigorát az irgalom szelidségével mérsékelve olyan-
nak mutatkozott, hogy alattvalói inkább szerették, mint félték. Még a bűnügyek vizsgálatánál is úgy gondolta, hogy nem annyira ítélkeznie kell, mint megítéltetnie, és hogy őt magát rettenetesebb ítélet fenyegeti, mint azokat, akik fölött ítélezik. Odaadó buzgalommal fogadta meg, hogy elmegy Jeruzsálembe, hogy vérével küzdjön Krisztus keresztjének ellenségei ellen ott, ahol az Ur Jézus vére omlott ki a mi váltásunkért. Akkoriban a frankok, lotharingok és alemánok vezérei, akik az Ur seregével készültek odamenni, mind egyhangúan elhatározták, hogy a kegyes László király leryen a parancsnokuk. Mielőtt azonban összegyűlhettek volna Magyarországon, a kegyes király királysága szorongató szűkségét orvoslandó a csehek elleni hadjáratba távozott. Ott hírtelen betegségbe esett. Összehívták az ország nagyjait, s miután megerősítették őt a szentségekkel, László szerencsésen elköltözött Krisztushoz. A magyarok egész sokasága siratta, minden korú és nemű egyházi és világi ember három éven át hordta a gyászruhát...

(RÉSZLET)

Mellkereszt, Sírfelület a XI. századból

Ének Szent László királyról a Peer-kódexből

Szent László sírjára

ÉS EREKLYÉIRE VONATKOZÓ BEJEGYZÉSEK A VÁRADI REGESTRUMBÓL / 1219, 1226, 1229

Kraszna vár jobbágysai, tudniillik Ruben, Ehellős, Özöd, Pinna és Paradon, továbbá ugyanazon vár népei, és pedig Bunci, Ucik, Mikus és mások perbe fogták Magas Lénárdot, Ponec fiát, Császér nevű földrésze miatt, azt állítva, hogy erőszak-
kal foglalta el a földet. Az említett Lénárd pedig azt állította, hogy azt a földet öröklött jogon birtokolja. Márton ispán pedig, Söd testvére, a király parancsára megvizsgálva az ügyet, esküt ítél Lénárdnak, ki a király poroszlója, Mátaí Tup fia Toma és a váradi káptalan előtt Szent László király sírja fölött esküt tett és megigazolódott.

Tekus, azon Dénes kézműves fia, ki Szent László király testének felemelésekor kinyitotta a sírt, és e tette miatt a legdicsőbb Béla királytól örök szabadságot nyert minden jövő nemzedékével együtt, érezve, hogy testének elmúlása fenyegeti, szolgáját, név szerint Urugot és minden fiutódját dűsnok torlóvá tette, azzal, hogy évente a besenyei egyháznak tort rendezzen két misével, egy báránnyal, harminc kenyérrel, egy lúddal, egy tyúkkal és két köből méhserrel; azonkívül adjon dézsmát a papnak a szolgák állapota szerint, és pedig két köből gabonát és egy tyúkot.

Az Ur megtestesülésének 1229. évében László bácsi ispán és országbíró az alábbi levelet intézte hozzánk:

Tudatjuk mindnyájatokkal, hogy egyrészt Gyapol, másrészt Absolon fia, János, Márton, Pál és Absolon közt olyan megállapodás született, hogy az utóbbiak a Berettyó melletti Léta birtokot átadják rokonunknak, Gyapol ispánnak, e birtokért cserébe pedig a Jobbágy nevű mezei birtokot kapják hatvan márkával együtt, melyet az említett Gyapol ispán jelenlétünkben és az ügy poroszlója, Tuba előtt Karácsony napján hiány nélkül kifizetett Absolon fiainak, s így mentesülve minden csereügylet alól, egyedül birtokba vette a Léta nevű birtokot. Ezek megtörténte után mindkét fél kölcsönösen esküt tett László király sírjára és ereklyéire, hogy a jövőben békében élnek, és semmi rosszat nem tesznek egymásnak.

GY. RUITZ IZABELLA fordítása

ÉNEK Szent László királyról

Idvezlegy kegyelmes szent László
kerály!
Magyarországnak édes oltalma,
Szent kerályok közt drágalátus gyöngy,
Csillagok között fényességes csillag.

Szentháromságnak vagy te szolgálja,
Jézus Krisztusnak nyomdoka követi;
Te szent léleknek tiszta edénye,
Szíz Máriának választott vitéze.

Magyarországnak vagy kerályi
magzatja,
Szent kerályoknak fényes tüköre:
Tenedek atyád kegyes Béla kerály,
Hogy hozzá képest kegyes kerály
lennél.

Nekünk szíletil Lengyelországban,
Mennyből adatál nagy csudaképpen.
Másszor szíletil szent keresztvíztől,
Ösödnek nevén László lón neved.

Mikoron méglen gyermekded volnál,
Kíhoza Béla kerály jó Magyarországra,
Hogy dicsekednél te két országban,
Magyarországban és mennyországban.

Letelepedél Bihar-Váradon,
Ah városnak lól édes oltalma;
Templomot rakatál szíz Máriának,
Kiben most nyugoszol minden
tisztességgel.

Környölfekesnek téged császárok,
Püspökök, kerályok és jobbágyurak;
Olaj származik szent koporsódból,
Tetemed foglalták az szép sárányból.

Téged dicsérnek szent szolozsmával
Papok, diákok és városnépek;
Téged dicsér földnek kereksege,
Mert téged dicsérnek istennek anygeli

Te dicsekedél kerályi székedben,
Képed feltötték az magas kőszálra,
Fénlik mint nap, salyog mint arany:
Nem elégszik senki tereád nézni.

Te arcul teljes, szép piros valál,
Tekéntedben embereknl kedvesb;
Beszédedben ékes, karodban erős,
Lám mentent te ejtesz, ki tevéled
küzdik.

Testedben tiszta, lelkedben fényes,
Szívedben bátor, miként vad oroszlán,
Azért neveztek Bátor Lászlónak,
Mikoron méglen iffiúdad volnál.

Tagodban ékes, termetedben diszes,
Válladtul fogva mindenneknél magasb;
Csak szépséged császárságra méltó,
Hogy szent korona téged méltán illet.

Mert választá az szíz Mária,
Megdicsőtte sok jó ajándékkal,
Hogy te őriznéd és oltalmaznád,
Néki ajánlád jó Magyarországot.

Fejedben kele az szent korona,
Megbátorejta téged az szent lélek;
Kezded követni atyádnak életét,
Rózsákat szaggatál, koronádban fizéd,

Szent László szobra Mateócrl (XV. sz.)

Te tatároknak vagy megtereje,
Magokat szaggatád az havasokban,
Te pogányoknak vagy rettenetik,
Terekek mondottak feld félelmének.

Te kivagdalád az eretnekeket,
Mind kigyomlálad, elszaggatád,
Nem volt idédben gonoszol téve,
Mert csak hiedneved mindenek
rettegték.

Azért igazságnak valál bírója,
Az szép szízeknek valál koronája,
Te tisztaságnak tiszta ótalma,
Irgalmasságnak teljes kevelteje.

Dicsérjük magyarok Szent László
kerályt,
Bizony érdemli mi dicséretönköt,
Dicsérjük ötet anygelok, mondván:
Idvezlegy kegyelmes Szent László
kerály.

Szent László halálhelye

Régebbi történetírásunk úgy vélekedett: Szent László király 1095 nyarán, a csehek ellen hadrakészülőben megbetegedett, és 1095. július 29-én meghalt. Mollay Károly kutatónk egy, az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött, XIV. századi, 1363 előtt leírt kódex naptárának bejegyzésében arra az adatra akadt, amely szerint Szent László király halálának napja és helye: 1095. július 29. „in czolnpurch. (Missale Soproniense. Golso fia István 1363 előtt leírt naptára.) Mollay Károly e szöveg sokféle régebbi s újabb olvasatát felidézi. A helynevet más kutatók „Zolpurch“, „Zolpuich“, „Holnpruch“, „Solnpruch“, „Zolnpruch“ hangzásra oldották fel. Mollay Károly — mivel efféle helynév a régi Magyarország területén nem találtatik — arra a végkövetkeztetésre jutott: Zólyom vára — Vetus Zolum, Alt Zohl, Zvolen — volt a nagy király elhalálozásának színhelye. Mollay úgy gondolja: László királyunk serege élen a Vág s a Nyitra felé indult, s útközben, Zólyom várában ér-

te a halál. En, Óbuda közep-kori nevéből kiindulva — Urbe Attilae, Etzilburg (Vagyis Attila — Etzil vára) —, mást gondolok. 1189-ben Ansburtus osztrák krónikás Gesztája — III. Béla és Barbarossa Frigyes császár óbudai találkozásával kapcsolatban, majd pedig arról szólva, hogy 1189 karácsonyán III. Béla Óbudán fogadja a Szentföld felé távozó császár követeit — Óbudát Czilnburgnak nevezi... Ezért úgy vélem helyesebb, ha Mollay olvasatát, „Czolnpurchot“ Czilnburggal azonosítjuk, mint Zólyom várával. Ezt negatív és pozitív okok is támogatják. A Mollay-féle adatot, illetve helynevet, amelyet sokféleképpen olvastak, s amely történet irodalmunk egyetlen adata I. László király halála helyéről, csupán egy betű, esetleg egy rosszul feloldott betűolvastat választja el az Ansburtus említett Czilnburgtól. Ezt támasztja alá Szent László király bensőséges kapcsolata is Óbuda városával s az óbudai káptalannal. A negatív érv: Zólyom várát soha semmikor Zolnpurchnak vagyis Zoln-

várának nem nevezték. Zolum, Vetus Zolum a középkori neve, s mint helynevet 1135-ben említik először. Némethül a Neu-Zohl-nak mondott Besztercebánya ellenében — a késő középkortól Alt-Sohl-nak nevezik. Szlovák neve már a XVI. században is Zvolen. Van azonban egy másik negatív érv is és ez is Óbuda mellett s Zólyom ellenében szól! Jól tudjuk ugyanis, hogy a mai zólyomi várat csak a XIV. században építé Nagy Lajos király. E várnak azonban volt egy, a XIII. században már biztosan álló elődje is, a szlovákul máig Pusty Hrádnak, zólyomi óvárnak mondott közeli hegy tetején. E régi zólyomi várral — tehát a Pusty Hráddal kapcsolatban azonban teljességgel kétséges: áll-e már az a XI. század végén? Anonymus ugyan Borsod-Zolumként Bors vezér alapításának mondja, azonban hitelesítő ásatások sosem estek ezen a romterületen. Így hát a Mollay-adat alapján, Szent-László halálhelye vonatkozásában Zólyom ellen s Óbuda mellett szavaznék. (Zolnay László: Az előtörténet Buda; Buda aranykora, 1982.)

SZŐCS ISTVÁN

Lipót tündéren vette Váradot

Pontosan háromszáz évvel ezelőtt, 1692. június 5-én hajnalban Nagyváradon véget ért a török hódoltság. A szultán katonái, szabad elvonulás feltétele mellett, átadták a várat I Lipót német-római császár és (többek közt) magyar király tábornokának. Nagyvárad mindössze harminckét évig volt török uralom alatt, de csak hat évvel a főváros, Buda felszabadítása után kapitulált.

E rövid, száraz hír mögött, ahogyan egy mai újságíró fogalmazna, és ahogyan, lévén mai újságíró, én is fogalmazok, bámulatra méltó egybeesések, ámulatra ejtő különösségek és elképesztő összefüggések lappanganak. Már a két impériumváltás lezajlásának és: lefolyásának módját is érdemes volna alaposan egybevetni; nem véletlenül hangsúlyoztam a lefolyás szót. 1660-ban a török ostrom sikerét nagyban elősegítette, hogy egy helybéli anya, akinek a fia tatár rabságba esett, elárulta a törököknek a várak titkos zsilipjét, amin keresztül a vizet levezették és a falakat megközelíthették; a hős anya mindenestre visszakapta fiát, Váradért cserébe; hogy a fiú aztán kinek s minek hogyan fizetett e magas váltságdíjért, nem tudom. Harminckét évvel azután viszont egy magyar molnár, aki még jól emlékezett a törökök vizügyi munkálataira, ugyanígy segítségére volt a felszabadítóknak; hogy cserébe mit kapott együttműködéséért, nem tudom, de állítólag az ő leszármazottja Molnár Gusztáv szociológus.

Azonban nincs itt tér a részletes összehasonlításokra, pedig milyen tanulságos volna az első kapitulációról szóló két kortársi beszámolóhoz, Evlia Cselebi és Szalárdi János krónikáinak az egymásra fektetett elemzése is; sajnos, a felszabadulásról ilyen kitünő források már nem állnak rendelkezésre; a magyar történetírásra és közgondolkodásra jellemző, hogy csak a vereségeknek van bőséges irodalma. Ezért csak mindössze valamit a szabad elvonulás körülményeiről...

A törökök szabad elvonulása némi késedelmet szenvedett: Bádeni Lajos birodalmi fővezér ugyanis addig visszatartotta őket, amíg nemely igazságtalanul Belgrádban őrzött keresztény tüzöket a török szabadon nem bocsátott.

Hanem a váradi diákok kapitulációja — megerne nemcsak annyi misét, amennyiről majd alább szó esik, hanem azt is, hogy könyvkiadásunk, történészeink, levéltársaink mai kiválóságai is számon tartsák — magatartás eszmény gyanánt.

Amikor a negyvenegyéves napos ostrom súlyos veszteségei és fáradalmi miatt boszúért ziháló több tízezres török sereg prédára éhesen kapzsín és vérszomjasan ott üvöltözik, viacsorog és fenyegetőzve tüntet a kapuk előtt, a résekben, az árkokban, és az őrség azonnali eltakarodását bömbölve követeli, a diákoknak van idegrendszerük a kapituláció feltételei közé első pontként bevétetni, hogy a váradi könyvtárat, nyomdat és levéltárat a törökök szekéren átszállítsák Debrecenbe. („Mindenképpen megengedtetett... Az iskolához, szentegyházhoz tartozó minden dolgok, könyvek, minden eszközök, melyeken tipografia, s a végeződesben levő bibliai példányok, ahhoz tartozó sok tallért érő papíros, harangok, iskolához tartozó jószág, malom s káptalanbeli minden könyvek és levelek értetnek vala, az első punctumok között azok lévén kívánságok között felvétetve.”) — Ez is egy tüni-cocktail, ugye?

Am nem a bukás szomorú dicsőségeiről akartam megemlékezni, hanem a felszabadulás sokat nem emlegetett érdekességeiről.

Először is, a várost visszafoglaló Heiszler Donathus az a tábornok, aki a zernyesti csatában Thököly Imre fogságába esett, s akiért cserébe a bújdosó vezér visszakapta bécsi kényszerlakhelyen őrzött feleségét, Zrinyi Ilonát, s kapott még tízezer aranyat is!

Hogy Zrinyi Ilonának mennyire érte meg a csere, nem tudni; gyerekeit, roppant vagyonát, rangját hagyta érte vissza, s mikor négyhónapi botorkálás után az Alduna táján találkozott a sokszorosan bukkott Thökölyvel, „a nagy zokogó sirás közben alig tudhatta sok esztendőktől fogva nem látott hitves urát igazán kiismerni”; de ez bizonyára nemcsak azért történt, mert a bújdosó fejedelmet nagy szakállá egészen kivette formájából —; a királynak megérte: Heiszler megszolgált a váltságdíjat, a kétévi rabság után (amelybe fogolytársa, Doria ezredes belehalt), nem vonul idegenzatortumba, hanem nekiesik Váradnak, amelyhez különben Thökölynek — pályafutásának ismerői jól tudják — ugyancsak sok

köze volt azonkívül, hogy ott fogták el a törökök (többek közt ahhoz is, hogy a török őrség oly sokáig tarthatta magát; mert ő szervezte az elmúlt években titkos utakon az élemezését). Mindezt lehet úgy is értelmezni, hogy Heiszler bosszúból ambicionálta Várad gyors megvetését, de akár úgy is, hogy a tábornok, például, Thökölytől kapta volna meg annak a bizonyos vízi molnárnak a címét, no meg a vár védelmére vonatkozó egyéb adatokat.

Nem tudom, hogy Heiszlernek van-e emléktáblája Váradon — különben sokan összetévesztik Heister generállal, aki a Váradhoz közeli Borosjenő visszafoglalója, majd később kuruc mesék és Jókai-regények nevezetes szereplője — de a Lipót emlékjelére is kíváncsi volnék. Lipót érdemei mellett ugyanis nemcsak az tanúsodik, hogy nem sajnálta tábornokaért a roppant nagy váltságdíjat; hanem, akár tetszik ez bizonyos kurucos történelemszemléletnek, akár nem, a magyar történelem őt tekinthetné Árpád és IV. Béla után a harmadik honalapítónak: végül is ő üzte ki végleg a törököket Magyarországról, tizenhat évi szívós, megállíthatatlan ellentámadással. És nem mint osztrák megszálló, hanem mint: magyar király... választott, koronázott király. (Az örökös királyság csak fiával, I. Józseffel kezdődik.)

Sajátságos, hogy van a magyar közgondolkodásban egy olyan beállítottság, amely — vereségfiliás, sőt — mániás. (A román történelmi tudat a Hohenzollern I. Károlyt, és főleg Ferdinándot románként, a saját történelem nagy alakjaként bálványozza)... A magyar közgondolkodás az Árpád-házi rokonárgal dicsekedni Habsburgokat egytől egytől ki akarja iktatni a dicsőségből, főleg, ha síkereksek voltak... mennyivel többet beszéltek például a nyomorult, dekadens Rudolf főhercegről, mint Lipótról, a birodalom újjászülőjéről.

Igaz, nincs még uralkodónak akkora hancsapja, aki nemzeti közmegebecsülésért indult. Akik közelről ismerték, sem tudtak több jót mondani róla, mint azt, hogy „a lelke mélyén” jó ember, vallásos; és szép, szomorú, elégikus zeneműveket komponált; egyébként viszonylag képzetlen volt, tehetségtelen, nehékes, piszmogó természetű, indulatos, haragtartó és ráadásul csúnya, hosszú kajla orr, lefittyenő alsó ajak, torz alsó áll; töményen kiütközött rajta a Habsburgok tevékenysége; de mint mondogatták, egy tevékenének nem annyira az elejéhez, mint a hátuljához hasonlított. És uralkodásának első korszaka: tizenhatévesen került a trónra, de csak nagyon későre tudott megszabadulni a rossz tanácsadóktól, nem úgy, mint Matyas... a szégyenletes vasvári béke; a prédikátorok üldözése... és a Wesselenyi féle összeesküvés vérszörnyűségei, Zrinyi Péter, Nádasdy, Frangepán vére... a nagy romantikus, daliás, lázadó hősközl szemben a kis trónkucka, aki végül is győztesként kerül ki, mindég... Thököly, sőt tulajdonképpen II. Rákóczi Ferencnek is legyőzője, száműzője... hát hogy lehessen tisztelni, kérdezik egyesek.

És mégis: csodálatos jelenség. Ő az egyetlen zsarnok, aki tanult hibáiból! Ő az egyetlen diktátor, aki a környezetéből a tehetséges, jelentelen embereket fokozatosan kicserélte nála okosabbakra s nagyobb személyiségekre... ha szebbekre nem is mindég.

Itt van például Jenő herceg. Mind a két világháború idején volt német csatahajó róla elnevezve. Hitler a leggermánabb hadosztályát is róla nevezte el: Prinz von Eugen. S ez a németeszmény, ez a győzelem anygala, ez a hadvezető szeni született francia herceg volt, akit a Napkirály, „Luiskators der vierzehnte” lenéztet s udvarából kiutalt. A győzedelmes Jenő herceg tulajdonképpen Lipót kreatúrája: volt hozzá szíve és esze, hogy szolgálataiba fogadja s még XIV. Lajos ellen is elküldje; mint ahogy serege egyébként is tele volt tehetséges francia és olasz főtisztakkal. (Temesvárt is majd később az ő fővezérlete alatt foglalták vissza.)

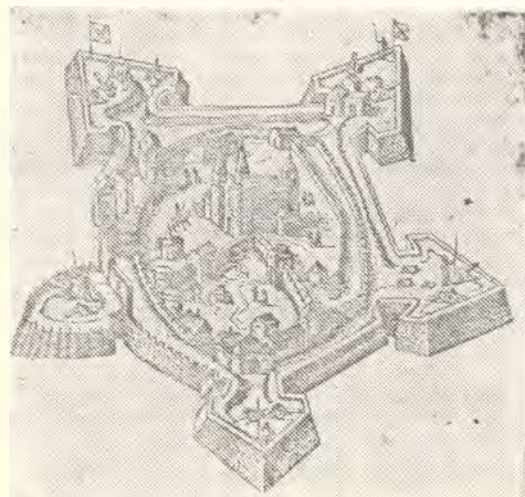
A hadvezérek kiválasztásában csodálatos érzéke volt a legjobbakhoz: de nemcsak ennek köszönhető, hogy egyszerre talpon tud maradnia az ottmani világbirodalom és a hatalmas Franciaország ellenében. Azt lehet mondani, hogy ő volt az egyetlen keresztény uralkodó, akivel a törökök nem tudták megvetetni a nagy tetscselt, „a felekezeti diverziót”. (Csak a legelején, még Bécs ostroma előtt, egy kicsit.)

Amikor a XV. század elején Zsigmond, a király, a császár, rá akarja szánni magát a törökök végleges kiűzésére, egyszerre a hátában kitör a huszita forradalom! Róma s Konstantinápoly ellentétéről ne is szóljunk, de amikor Mátyás remekül áll a törökök ellenében, valakik ráveszik, hogy felmelegítse a bogumil kérdést, a következmény Bosznia mohamedanizálása! Amikor a XVI. század elején újból megindul a nagy török pözhenger: parasztlázadások Magyarországon, Németországban; Dózsa, Geyer Florian és — hitújítás! A keresztény világ ketté szakad és egymást eszi. A XVII. század elején a török vesztesre áll Magyarországon, s akkor a nagy Rudolf császárral valaki olyan vallásügyi intézkedéseket hozat, hogy ki kell törnie miatta a Bocskai felkelésnek, majd ki kell törnie a cseh háborúnak, és végül a harmincéves háborúnak, ami száz évvel meghosszabbította a török uralmat Közép-Európában.

Lipót uralkodása elején is így ment: lásd, a protestáns gályarabok ügye. De Bécs ostromától kezdve, bigott katolikus létére is „kézen tudta tartani”, kezelni tudta a felekezeti válságot: tudott engedni kicsiben, hogy nagyban nyerhessen. S ha nem ilyen lett volna, valószínűleg Várad felszabadulásának most csak kétszázadik, vagy százhuszonötödik évfordulóját ünneplik.

És viszont akarta állítani nagy elődjének, Szent Lászlónak a szobrát, amit 1660-ban a törökök összetörték (s amiből ágyút akartak ütni, de nem sikerült nekik!), de ebben a kuruc háborúk akadályozták meg.

Annak idején az áldozatai, Zrinyiek, Nádasdyk miatt: 2100, azaz kettőezer egyszáz engesztelő misét mondatott. Szerintem Várad részéről neki is kijárna legalább egy — öku-

A nagváradi vár

Valkúria

Valkúrral találkozni igen megtisztelő dolog, amde jobb, ha minél később esik meg velünk, és főleg részleges részletezni, miért, ennek ellenére, főállásban művelt jóakaróink szerint mindnyájunknak tudnia kell, mi is az a Valkúr, vagy legalábbis egy icipicit, mert hát a közös hagyomány meg egyebet. És jobb, ha nem gondolunk arra, hogy a jóakarát nagyságával egyenes arányban, egyre nagyobb és marconabb törőket fogunk, ha komolyan vesszük az ilyesféle óhajokat, mert ugye, aki utánanézi a Valkúroknak egy tucat okos könyvben, az föltétlenül fog már tudni róluk valamit, de ha még jobban utánanézi, akkor előbb-utóbb kétségei támadnak, hisz senki e világon még nem írt le akár egy fia alutáltlánt kölykökkel se közvetlen tapasztalat alapján, s még a legmegbízhatóbb források is csupa sokadkéz hallomás után körmölt vénekedetlenség történetek, melyek összességéről bármikor kiderülhet, hogy

csak amolyan áhitatos pletykálkodás, több vagy kevesebb áhitattal. Semmit sem tudunk például a Valkúrok fiziológiájáról, s a testi felépítésüket, megjelenésüket is inkább csak úgy gyanítom-formán ismerjük, mely adatokhoz képest megfelelő aprómunkával és erudícióval tán még az is bebizonyítható, hogy parafinnal hízalt didíjű transzvesztiták. Kortárs valkúrológusok megbízható adatai szükségeltetnek, hisz az adatközlő mitográfusok, e jámbor és megállapodott koraközépkori szerzetesek, jószánékúak bár, de óhatatlanul meghaladottak, már csak azért is, mert nehezen lehet bármelyiküket is elképzelni, amint füljegyzéseinek hitelessége érdekében egy nőgyógyászati széken tárogatózó Valkúr méhszája után kótorász.

Valkúria ennek ellenére ugyancsak valós valami, annak dacára, hogy egy — ugyancsak időhöz kötött — vágykép; de mi lehet valószínűbb és állandóbb, mint vágyaink képe, főleg ha eleve teljesíthetetlen vágyakról van szó. A reklámszakma a megmondhatója, mely évente milliárdos tételben szór rá a gyanútlan vagy kevésbé gyanútlan vásárlókra szükségtelen és lényerében mindenkére káros árukat, azzal a trükkel, hogy ezen árukról kialakult-kialakított képzeink és „ter-

mészetes" vágyképeink között, sokszor ugyancsak felületes hasonlóságot lovagolja meg.

Valkúria mint név s mint fogalom, egy képzet-csomagolás, egy képzet-csomagolásban diszkrét megnevezés, amolyan áruvédjegy, és mindenképp úgy is viselkedik, tehát nem kell föltétlenül, és azonnal föltárnia, miről is van szó. A csomagolás felbontása közben úgy kell kiáramolnia a termék vitathatatlan felsőbbrendűsége érzetének, a mindent megédesítő sikerélménynek, akár egy Blüchernek, amint technicolor csapatai élén épp kibukkan egy flamand erdő mélyéből, hogy kardot rántva, fergeteges káromkodások közt vezényelt lovasrohamával lezárja a történelem egy korszakát.

Blücher említése különben egyáltalán nem véletlen, az értekező próza a huszadik században ugyanis óhatatlanul poroszos zamatú mind vörös, mind zöld, vagy sárga csomagolásban. E zamat forralmi gondolkodásunk aranyhíerarchizált szerkezetéből adódik, s a többi jelentéktelen stílárius eltérés, mintha mondjuk Blücher ökelmét hol tiszteletlenül kocsizott házikabátban, hol fejtegette begombolkozva, és löhetőn, hol meg szürke s jellegtelen civil öltönyben látnánk.

Ówán király, a biblikus, az

igazi, a magját földre hullatni, nem foglalkozott még véletlenül sem önfertőzéssel. Nem is lenne vele semmi bajunk, ha valami, ma már homályos levirátus-ügyön nem keveredik némi félreértésbe a papokkal; akik akkor is...

A király extra pechje, hogy korábban még nem volt Tablerta. Eszébe se jutott senkinek, hogy lehet. És ezt jobban végig gondolva akár minden szőrszálank helyben egy fele meredhet a döbbenettől, miközben találgatjuk, hogy mi is lehet az a nemlétező — de lehetséges — valami, ami esetleg épp úgy és annyira eltérő-elferdíti azt a fikciót, mely utóéletünknek fog nevezetnünk, ahogy az a szerencsétlen uralkodó esetében is történt. Mert gondoljuk csak el, hogy is neveznénk ma az onanistákat, ha a király, tesszem azt, egy doboz Postinor tablettával a káftánja zsebében látogatja bátyja övegyeit, s így nem fanyalodik arra a — kétségtelenül primitív — fogamzásgátlási módszerre, melynek, ha lehet, még primitívebb leírása adott okot az önfertőzők elnevezésében tetten érhető kapitális tévedésre.

Egy nemlétezőt előre jelezni: jóslás és fikció. Egy pillanatnyilag lehetőségeként létező nemlétezt jelezni, egy olyan nemlétezt, mely ráadásul egy fikció (egy valamikor létrejövő fikció) gyökere lehet,

ez a jóslatok jóslata, ultrafikció. Mintha egy sakkpartiban néhány kezdeti lépés után már az összes többi, minden számbajöhető lépést előre tudnánk jelezni, és ráadásul az összes lehetséges hibákat, hibalehetőségeket is, ami természetesen végső soron fölösleges, hiszen ha a hibákat valóban el tudom gondolni, ki is tudom szűnni őket, s akkor a játék már nem játék, a létezés nem létezés, hanem amolyan favágómunka, gondolat helyetti gondolatmenet, mely unalmas, akárcsak nap mint nap a helyi érdekű vasúton utazni. Ebből adódik, hogy a mindennapi gondolkodás számára az abszolút kiugró képességek által lehetővé tett abszolút kiugró teljesítmény egyáltalán nem az, ami: hogy annak tudjuk tekinteni, ahhoz az eredmények nagyságára óhatatlanul az eszközök törekénységéből és esetlenségéből kell hogy táplálkozzék.

Ówán király természetesen egyáltalán nem gondolkodott az utókor fikciószerűségéről, a vágyak, a hősiesség és a véletlen közötti finom összefüggésekről; miután szinte véletlenül trónra került, buta és parlagi becsúgy kerítette hatalmába, a Dávid házon belüli saját kis aldinasztitát alapítani, hisz az, hogy „onanidák”, majdnem olyan jól hangzana, mint tesszem azt „Valois”, vagy „Plantagenet”,

s valljuk be, sokkal csábítóbb gondolat, hogy nevünket az utókorra erőltessük, mint tesszem azt, egy halott ember helyett egy halott embernek nemzeni gyermekeket. A király azonban elfeledkezett arról, hogy egy fikció megvalósítása nem jelenti annak valószínű kizárólagos létét, hisz egy sereg egyéb fikció is megvalósulhat, akár mellette, akár az ellenére.

A fikció nem egyszerűen módszer, hanem közlési média is egyben. Ebből adódik, hogy mindössze addig hatékony, amíg véresen élő, tehát rendelkezik a törekény esetlegesség dimenziójával. Ha egy média túlszabályozott, mint tájaink az úgynevezett irodalom, bármilyen fikció nyomására is halott maradt, s mindenki, aki ki akarja kerülni ebből a körből, annyira hatékony, mint az előbbieken leírt királyt.

A Valkúrok otthonát különben nem Valkúriának hívják: a megnevezés tudatosan provokatív, hisz a Wallhallában csak várni lehet, s a Valkúrok kegyében, s minden marconaság ellenére is passzívnoiesen, amiért is a név talált. Ezek után mindössze a kérdés, hogyan is rázhatók le ezek az állítólagos leányzók? — ám a válasz a pillanatnyi helyzetben úgy tűnik, még igen sokáig elmarad.

NICOLAE MANOLESCU

A nacionalizmus hagyományai

A Prutnál, a stánilesti-csatában 1711-ben a törökök legyőzték Nagy Pétert, és ezt követően Moldova uralkodója és a bojárok egy része száműzetésbe kényszerült. Dimitrie Cantemirrel távozott Oroszországba a hozzá közelálló Ion Neculce krónikáiról is. Nem sokáig ették együtt az orosz száműzetés nem is olyan keserű kenyerét. Cantemir élete végéig a Szentpétervár melletti, cár adományozta birtokon maradt, hazájától távol írta le nyűgöző filozófiai, történeti és irodalmi életművét, több nyelven, európai akadémiai és intézmények megrendelésére. Neculce nem békelt meg ilyenfajta gondolattal. Moldovába óhajtott visszavárni. Zaklatott várakozás után — közben egy sort sem írt — és hosszas lengyelországi vándorlások után visszaszerzte a szülői birtokot. Élete utolsó éveit saját hazájában élte le, itt írta a krónikáját azon az egyetlen nyelven, amelyen tudott (és milyen jól), románul, aztán megbékélten hunyta le szeméit.

A két nagy román száműzetéshez való viszonyulása nem képezheti vita tárgyát. A jelen kontextusban nem foglalkoztatnak az ilyenfajta elhatározásban szerepet játszó személyes indítékok. Természetesen, a maguk módján alkalmazkodtak a hazától távoli élethez. Végül is

az opciók különbözőségéből semmiféle, hazaszeretetre vonatkozó következtetést nem kell levonni. Gyermekes dolog volna azt hinni, hogy Neculce hazafibbnak bizonyult, mint Cantemir, mert nem tudott ellenállni a honvágnak és művét csak az ősi birtokon tudta megírni.

Valójában számunkra más szempontból érdekes a két román értelmiségi választása. A magatartásuk közötti ellentét egy messzire nyúló hagyomány kezdetét jelenti nálunk. Az utánuk következő századokban és ma is, erkölcsi, ideológiai és politikailag megütözkönek a román kultúrát erősen jellemző disputában a törzsi szellem és az európai szellem hívei. Jól megfigyelhető, hogy nálunk mindig kétféle volt az egységens a nacionalizmus és europenizmus hívei között. Az etnikai szellem teoretikusai felvethetik a gondolatot, hogy soha nem voltunk a végsőig európaiak anélkül, hogy ugyanazon lelki gyurmából ne alakult volna ki a fordított előjele irányulás, a nacionalizmus; hogy minden, világ felé való nyitás nem vonta volna maga után a bezáródás óhaját, hogy tulajdonképpen az elitizmus, a sznobizmus, az univerzalizmus uralta korszakok ne váltakoztak volna a lokalizmus, a sajátosságok és a „legégszesebb” népi szellem korszakaival — bár

a jelenség gyakran egészen mai.

Nem szükséges felsorolnom történelmünk minden időszakát, amelyben tapasztalható volt a XVIII. század első felében Cantemirtől és Neculcetól induló szembenállás. Elég, ha emlékeztetünk az 1848-as romantikusokat foglalkoztató „bonzuszimuszra”, és folklorizmusra: a nyugatias Junimea kör és a „keleti” autochton Hadeu polémijára; az 1900 utáni nacionalista mozgalmak közötti konfliktusokra, amelyeket egyrészt Iorga *Semánatorulja*, másrészt a francia szimbolizmus előnyben részesítő modernisták támogattak, és főleg a két világháború közötti időszak nagy vitáira, amely két ellentétes táborhoz tartoztak: a polgári liberalizmus, az iparosítás híveit, két Lovinescu, Zeletin és mások körül tömörülőket, és az a outrance nacionalistákat Crainicnél Nae Ionescuig. Elég volt, hogy a mérleg az egyik tábor javára billenni mutatkozzék, a másik azonban energikusan, árnyalatokat nem ismerve reagált. Jóformán alig születik meg 1918 után az egységes román állam, és megteremtődnek a feltételek ahhoz, hogy Nagyrománia a háborúktól és imperiumoktól megszabadult Európa áramkörébe kapcsolódjék, Blaga máris meghirdeti „nem latin lelkiségünk lázadását”, újra divatba hoz-

za a dáksg problémáját, az újraéledt reményekkel nyugati és európai modellre tekintő nép keleti gyökereinek problémáját. És a mussolinista Crainic meghirdeti a napi értékek csak akkor igazak, „szellemi életre” kelet „újes kultuszát”. Innen az „etnokrata” állam csak egy lépésre van. És talán soha nem volt mélyebb a szakadék, tudatosabb a szakítás és hevesebb a vita, mint a háborúk közötti évtizedekben.

A kommunista uralom 1964–1971 közötti „kis liberalizálás” is — valamelyest más megfogalmazásból — nacionalista doktrína követte, amellyel az 1971 júliusi Tézisektől kezdődően Ceausescu kommunista fundamentalizmusát leplezte. A mi nemzedékünk 1964 után újra felfedezte Európát, akkor fakedtek fel újra a nyugati információ forrásai, megszaporodtak a közvetlen kapcsolatok, és Európába lehetett utazni. 1971 után ugyanezt a nemzedéket brutálisan egy dagályos lokalpatriotizmus törzsi nébe zárták — ezt nemzetnek nevezték —, és saját bőrén tapasztalhatta ez a nemzedék az 50-es évekbelihez hasonló elszigetelődés hátrányait protokronista típusú politikai és kulturális diadalmi szónoklatokkal tetéztve.

Ceausescu bukása és a kommunizmus érvényének kétségbe vonása nem változtatta meg gyökeresen az immár hagyományos liberális — nacionalista szembenállást. Mindentéle sovinizmus újra lábrakapni látszik a bizonytalan nemzetközi helyzetben, s az 1989-es forradalom óta eltelt időben a nacionalista viszonyulás a demokráciához ugyanolyan groteszk lett, mint a Ceausescu-féle nemzeti kommunizmus, sőt ez

most újrafelfedezett, háborúk közötti vitákkal gazdagodott. Az ideológiai megfogalmazásban talán a legmegdöbbentőbb a jobboldali és baloldali klisék összemosódása. A mai extrémizmus bizarr kombinációja a kommunista és fasizista szlogeneknek. Egyfajta ceausizmus a négyzetben, ami felszabadult a marxista internacionalista tradíció (még ha formális) tiszteletének kötelezettsége alól, és megszabadult a sztálinizmus osztályjellegétől. Aki ismeri a két világháború közötti polémiát, annak számára világos, hogy a kommunizmus és a legionarizmus keveredik az Európa és a Románia Mare kiadványok szótárában. A nacionalista vélemények hangadói egy leminizmusall beoltott Nae Ionescu-i fajtához tartoznak (csak intellektuális közepszerek és nem összemérhetők).

Ez alkalommal is látható a román liberalizmus gyengesége. A liberalizmus most sem képes egész világosan érvényesíteni ideológiáját, amely a múltban túl sok alkalommal érintkezett komünitárius hajlandóságokkal. A politikusok már rég elköltöztek a liberális és törzsi demokráciafogalom értelmezést. A törzsi demokrácia, úgy tűnik, mindig kelendőbb volt nálunk. A törzsi demokrácia középpontjában olyan fogalmak állnak, mint az örendelkezés és a népek döntésszaga saját sorsuk fölött. (A kommunista klisé, „a nép önmaga ura” ugyancsak innen származik.) A liberális demokrácia egyetemes szeltemben az egyéni jogot tekintti alapvetőnek. Elég nehéz ma Romániában kimondani, hogy az állampolgárként, románként nekem járó politikai jog nem érvénye-

sülhet mindaddig, amíg emberi egyedkénti jogaim nincsenek biztosítva. Négy évtizedes diktatúra után jogunk van arra a jóvátételre — amely a valódi jogállam alapját is képezi —, hogy elismerjük az utóbbi prioritást. Iliescu úr „eredeti” demokráciája alapján törzsi demokrácia, az állam hatalmát szentesíti, nem az egyénét. A törvények többsége, az alkotmány (a hangsúly a nemzetállamon és az elnökségen) egy felé irányulnak. A nacionalista diverzió eszményi megnyilvánulási lehetőségeket kap olyan demokráciában, amelyben az érték törzsi, nem liberális.

Ez tűnik a legszörnyűbb örökségnek, amit a kommunizmus ránhagyott. A rozoga gazdaság, az alacsony életszínvonal, természetesen, súlyos dolgok, de erőfeszítések árán módosíthatók. Szerencsétlenségünkre, hiányzik az erőfeszítéseket irányítani képes öntudat. Nem lehet megreformálni a társadalmat a reformerek megreformálásával. És a mi 1989 utáni reformereink ugyanazok az emberek, akik a forradalom előtt elméletbe foglalták és alkalmazták a kommunizmust. Ok ma sem tudnak másként gondolkodni, mint tegnap. Nem is a rosszindulatuk miatt illetlen őket szemrehányással, hanem mert nem képesek a liberális demokrácia ismerve szerint felfogni a társadalmat, és azért, mert zsigereikből fakadóan ragaszkodnak a törzsi demokrácia értékeihez, a nacionalizmushoz, az állam hatalmához, centralizmusához és egyebekhez — ez pedig bizonyos fókák inkább a kommunizmus ideológiájával fér csak össze.

NAGY MÁRIA fordítása

SZÁSZ JÁNOS

Egy régi ügy

1966-ban a Budapesti tavasz rendezvényen az általános bemutatók között szinte vélelathatatlanszerűtársai során megismerkedtem André Frénaud-val, „az egyik legnagyobb francia költővel” (Aragón). Két év múlva, Párizsban jártunkban, felkerestük, és találkoztunk végén — közben ebed egy breton vendéglőben — egy könyvesmaggal ajándékozott meg: „Mindengyikbe írtam valamit. Jaj — tette hozzá — el ne feledjem. Melegen figyelmeztetlek, hogy a *La Sainte Face* (A Szent Orca) című kötetből a Krivitski tábornokról szóló verset.” Nem győztünk halálködni a valóban fejedelmi ajándékért, de jötték a szűfolt párizsi hetek, majd egy olasz kitérő, a tábornokról szóló versről pedig megfeledkeztem.

A hetvenes évek elején Frénaud Bukarestben járt. Már érkezése délutánján találkoztunk egy forradásfélen, s hogy pillanatra kettesben marad-

tunk, máris megkérdezte: „No, elolvasta a Krivitskit?” Szerencsére Frénaud-t elkapkodták mellőlem. De aznap este elolvastam a verset, jobban mondván a többi részes poemát, amelyhez a költő még egy hosszacska utószót is írt prózában. Vers és próza ugyanarról szól a ma-ra eszközeivel: Krivitski tábornok életéről és haláláról. A vers az életét pergeti újra az agónia pillanataiban. A poéma pontos címe: *Krivitski tábornok agóniája*.

De ki volt Krivitski tábornok? Tavaly ugyanis hírtelen elkezdtek emlékezni rá. Elkezdeni róla. Nos, ő volt 1930-tól 1937-ig a szovjet katonai felderítés vezetője, 1937. október 6-án szakított Sztálinnal. 1941. február 10-én egy washingtoni szállodában egy szobalány holtan találta. A hatóságok öngyilkosságot állapítottak meg, de akadnak a világon olyanok is, akik tudták, hogy halála a szovjet titkosszolgálat műve volt.

Ezek közé tartozott André Frénaud is, aki akkor éppen hadifogoly volt Brandenburgban és talált egy darabka újságpapírt Krivitski halála hírével. De hát ki volt Frénaud, magánügyünk netán? Honnan tudta, amit tudott? Magától Krivitskitől. De mi köze lehet egy francia alanyi költőnek egy hívatásos orosz bolsevikhoz, ráadásul katonai felderítőhöz?

1937-ben, amikor Krivitski menedékjogot kért és kapott a Blum-kormánytól, eladgdi Paul Wohl németországi baloldali emigránsnál húzódott meg. Wohl beszélgetőpartnert keresett Krivitski számára, valakit, aki ismeri azt a világot, ahonnan Krivitski jön, s akinek véleménye is van róla, anélkül, azonban, hogy szervezetileg valami köze is volna az ügyhöz. Így esett választása Frénaud-ra, akit, szenvedélyes irodalombarátként, ismert és tisztelt. A két férfi pedig beszélgetett, a tábornok rendszere elmesélte az életét. Összebarátkoztak, amikor Krivitski Amerikába emigrált, több ízben levelet váltottak. És jött a háború. Az újságdarabka a fogolytáborban, ahol arat a kiűzéses tifusz, de Frénaud írni kezdi a tábor-

nok életéről és haláláról szóló poemát.

A költemény nem jó. Azaz, hogy minden valamirevaló költő ír ilyet. Hogy egész pontos legyen: Frénaud-versnek nem a legjobb. Talán azért, mert belül nincs eldöntve néhány lényeges létkérdés: egyértelműen áldozat volt-e Krivitski? Egy másikat maga Frénaud fogalmaz meg utószavában: „A bolsevizmust támadta-e, vagy csak a sztálinizmust? Számításba kell

Carnet Mondain

venni azt is, hogy Krivitski különböző angol és amerikai lapokban hosszú életrajzi részleteket közölt, amelyek nem kerülhettek a hadifogoly Frénaud kezébe. Például: még a húszas években részt vett a német kommunista párt bolsevizálásában; a pártban belül felderítő szolgálatot hoztak létre, mely a Vörös Hadsereg negyedik osztályának irányítása alatt működött, továbbá katonai alakulatokat, valamint bomlasztó szolgál-

tot ellátó egységeket. Már akkor megkezdődött a német munkásmozgalom akciógységének és egy széles antifasiszta népfrontnak a módszeres alábasása „a moszkvai „világforradalmi” ködkáprázat parancsára. Így követték utat Hitler számára a hatalomig.

Rendkívüli jelenség volt: értelmes, művelt, sok nyelven beszélő, lelkiismeretes, vagyis volt lelkiismerete. Sztálin már mindenkit kipusztított körülötte... Az *Émlékiratokból*: „Május közepén (1937-ben) találkoztam egy régi ismerőssel, aki mint katonai attasé Romániában teljesített szolgálatot. Hatalmas termetű és jó kedélyű fickó volt, akit még most sem hagytott el a humorérzéke: „Kisértetett látok, vagy maga az? Mi az, magát még nem tartóztatták le? Nem tesz semmit, sértődésre semmi ok! Hamarosan magát is elviszik.” És majd megpukadt nevetésben. „Sokáig azért nem akart szakítani, nehogy otthoni munkatársait, barátait bajba keverje. De amikor felismerte a Hitler és Sztálin közötti közlekedés lehetőségét, nem habozott tovább. Tudta, sorsa meg van pecsételve: „Ha egy napon azt olvassátok — kötötte ba-

ráta lelkére —, hogy öngyilkosságot követtem el, egy szót se higgyetek el belőle.” Frénaud számára Krivitskivel való ismeretsége, megbarátkozásuk, a tábornok tragikus vége szinte testközelbe hozta a sztálinizmust. „A forradalmi stratégia semmiféle tárgyszerű szükségessége nem igazolhatja — írja a poéma utószavában — se történelmi, se értelmi szempontból Sztálin förtelmes szélsőségeit.”

Frénaud látomásában a Krivitski-ügy nem politikai, hanem ontológiai kérdés. Lehet-e értelme az életnek, ha a Rossz megtestesülési kényük-kedvük szerint pusztítanak? És mit tehet a költő? Szerinte: „... a költő és a művész számára lehetséges a reménytelenség átváltoztatása, ha nem is reményről, de legalábbis nem-reményről, amely megengedi számára, hogy józanul, talán még bátran is éljen, a naiv és nehéz emberszeretet kegyében, melynek, végső soron igaz forrása ő maga.”

Amikor azután látogatása másodnapján Frénaud-val találkoztam, nem hagyttam szóhoz jutni.

— Igen — mondtam —, a kivívható nem-remény... Meg lehetett elégedve velem, mert mosolygott.

Megindult az ablak felé. Képzeltései hirtelen külvilágtak tőle; mint egzotikus tájak élénk színeit őrző lepkék, csapongani kezdtek a fülhőmályban. Kinyitotta az ablakot és kihajolt.

„Elég volna egy elszánt mozdulat. Most kellene kilépni innen.”

A hűvös levegő kifőzönította.

Hátrapillantott — a túlfűtött szoba, a szakadozott huzatú dupla szelén, a szoba közepén a kacatokkal megpakolt asztalon terpeszkedő televízió, mely ezúttal kivételesen nem harsogott, a műanyagpléd alá begyűrt, agyonnyúzott dunyha, minden fullasztó levegőtlen-séget árasztott —; bár könyöke sajgott, ahogy egész testével reátámaszkodott, mégsem mozdult el az ablakból.

Kérték, hogy felejtse el az egészét. Hiába kereste a fölényt abban, amit az este mondtak neki; minden szavukban ott sunyított a kíméletesség. Érezte, hogy épp ezzel a szerepjátszással készülnek őt megaláztatni. Színlelt aggodalmukkal, erőltetett figyelmességükkel. Az ő részéről elég lenne talán egy hízlelő mosoly vagy hálás gesztus... Még a gondolatától is undorodott.

Ő volt az, aki valamikor akkorákat tudott hahotázni lányával, a gyermek-Lonciát ölébe kapva és megpötyögatva csontjait a friss földhánnyal felett? „Nyúl!” — kiabálta Lonci. „Vakondok!” — mondta ő. „Akkor inkább róka!” Hogyisne, nem lehet mindig csak vakond! — nyafogta durcásan a kislány. Elfelejteti az egészet — gondolta most félig hunyt pillával. — A jövőt, azt igen. El lehet. De a többi? Még ha csak annyi volt is egyekes szemében, mint egy vakondtúrás. Elég, hogyha egy érzéketlen láb rápatos. és beomlik... Beomlik.

Pedig Atlasznak képzelte magát valamikor, aki vállán tartja a családi terheket. Még néhány esztendővel ezelőtt is. Azok a hosszú éjszakák, amelyeket Ella betegágya mellett töltött. A párnával megtámasztott fej, rövidre nyírt őszülő hajával, maga volt az önzetlenség, a nyugalom; Ella sohasem sajnálta magát, a fájdalom éppolyan szelíd türelemmel nyelte, amint lehetett, akár a keserű cseppeket meg a pirulákat, óhaját gyakran ki kellett találni. Csak akkor árulta el gyengeségét, ha a cukrot kavargatva teájában, vagy a kompót kanalazva hirtelen aludt el, félreálló, nyitott szájjal; ilyenkor megkoccant a csésze fala, csilingelt az üvegen az elejtett kiskanál, de mire ő odaszaladt és feltárgy ideges mozdulattal kapott a veszélyjelekedő leadott tárgyak után, felesége már riadt, bűnbánó fintorral fogadta, hogy aztán összemosolyogjanak.

Hol is hallott olyasmit, hogy a férfi az, aki ordít, parancsolgat a házban, alkohol-, dohány-, és izzadságszagot áraszt, a padlóra köp? Ő, aki egészségesen és betegápolóként nap mint nap az ellenkezőjét bizonyította mindennek, most tehetetlenül el fogja mará hagyni?... Ő, angyali tekintetű, pompeji hős fegyelmességével tűrő Ella, aki csak az utolsó hajnalon harapta össze öklét, mikor ő a fekete vérről áztatott lepedőkkel elvánszorogott a kapualjba a szemétkukáig. Azt hitte, ennél nem jöhet sötétebb, veszesebb virradat!

„Támogatni kell.” „Ha megúszhatnánk annyival...” A tegnapi suttogások mintha csak most erősödtek volna fel benne. A vacsoránál kiköpte a megrághatatlan, zúzos falatok. A tükörről figyelte, mikor csukódik megögtük az ajtó. „Micsoda gusztustalanság!” — képzelte — magára maradván — önmagáról, az ő hangjuktól, persze. A falakon az ezüstös minta nem a régi — valami arany pókháló-szerűségre emlékeztet —, de éppolyan izlészelen. Valamikor az ilyesmi elégtétellel töltötte volna el; a káröröm gyakran segíti az embert, hogy ne ő érezze magát kiszolgáltatottnak. De most az érdes levegőben vacogás rázza, mintha a gesztenyelevelek barna foltjai fenyegető jelei lennének a szorongató bizonytalanságának.

Az a füledt délután jut eszébe, amikor először járt itt, s a legyek fűrtökben lógtak a lantornából összeeszkabált lámpaernyőre gom-bostűzött, nyúlós légyapapíron. „Apa mindig érzélgős volt” — próbálta szépitni a helyzetet Lonci; közben egy csipesszel türelmetlenül tépkedte szemöldökét. „Nem is vesszük túl komolyan” — vetette oda Loncinak a füstkarikákat eregető Tomy engedékenyen; s neki nem volt kedve eltűnődni azon, hogy a szemtelenül hangzó fejedelmi többes-e az, amit a szívére kell vennie, vagy hogy a lánya egynek vallja magát egy ilyen pojacával az apja ellenében. Tomy puffadt, világító képe elé tartotta a vadászkéssel lenyesegetett, lelakozott fagyűkereket. A legvérszegényebb, sárgás vörösből játszó volt közöttük a saját szakálla. Ez a papucsban csoszogó, bőrkötényes, magát művésznek tituláló tömzsi kis senkiházi („egyik alkalommal aberrálnak neveztem Lonci előtt, rögtön meg is bántam!”) kezdetben csak prütykölni akart az ő divat szerint álmódzó, különöségeit lelkesedő lányukkal. Ellában az anyai ösztön meg-hökkentő látnoki „találatokat” produkált. Leg-hihetlenebb teljesítménye az volt, amikor egy augusztusi estén, légszomjial küszködve, anélkül, hogy neki egy szót is szólt volna, lerohant a lépcsőkön az emeletre, egyenesen ki az utcára, és a sarkon túl, a megcsontított koronájú hársfa alatt magvartá felve, családottan hazakullogó lányát. Megérezte, hogy Lonci nem sokkal azelőtt esett át a „szűkeresszéken”, s amint később bevallotta férjének: azt is tudta — még mielőtt Lonci kifaggatta volna —, hogy, noha rosszul sült el a dolog, ez a bolond lány ezután még jobban fog ragaszkodni ahhoz a két nyelvet ke-verő, de becsületesen egyiket sem beszélő „korcsitúra világfihoz”; vagy — ami még rosszabb — beteges iszonnal magába zárkózik és frigid marad.

„A két rossz közül ajánlom a harmadikat” — érintette meg felszegg atyai gesztussal a Lonci vállát, azon a füledt délután, a sötét folyosón, amelyik három nyomorúságos al-bérleti lakás előszobájával szolgált, s így a papucsos „művész úr” nem sejtette, hogy éppen az ő nyugalomuk készül megzavarni egy hivataln látogatás, ráadásul „a fater” személyében. „Nem tudom, megint miről van szó, apa!” — suttogta Lonci inkább ijedten, mint kihívó fölényvel. A szokásos „übb-rögeszméd”, vagy a gúnyos „megint mi az ábra?” ezúttal később is elmaradt; amikor lánya nyúzott képét bent végre szemügyre ve-hette, úgyttal — szinte bosszús lehangozt-sággal — azt is alkalmá volt konstatálni, hogy a „kis pimasz” Loncinak nemcsak szá-

vaiból, hanem szeméből is kivesszett az írónia. Jellegzetes hunyorgása így ahelyett, hogy kedvesen kacérnak mutatta volna, inkább ven-kisasszonyossá tette. „Emlékezz csak... anyádnak is mi volt az utolsó óhaja?” Ezt már a mosástól megsárgult atlétrikóban he-verő Tomy vigyorától megzavarodottan mo-tyogta, aki közben papucsba bújított lábával megpöccintette az ajtót, mire Lonci sívte tuszkolta be maga előtt apját, nem mulaszt-ván el a szokásos nagyzóssal figyelmébe ajánlani: „Légy tekintettel rá, hogy ez műte-rem is neki. Újjában rendelésre alkot.”

Az „alkotó” elégedetten nyújtózottott to-vábbra is a sezlőn (vajon ugyanaz a sezlőn, amelyiken most, évek múltán, ő meg-húzhatta magát?); csak a legyekről visolygott akkor jobban, ahogy visszaemlékezik, és leg-szívesebben — „én, marha, mért mulasztot-tam el, amíg volt hozzá erőm!” —, legszíve-sebben angolosa csinálta volna a pófáját annak (ennek?) a veresgyökér-szakállának.

Hirtelen nyomást érzett mellkasában, aztán

LASZLÓFFY CSABA

A csíkos szőrű macska

mintha melegség öntötte volna el fejét, arcát — ebben a cseppet sem barátságosan po-fozkodó ősz szelben, mely félig elfűtődött, rothadó levelek szagát hozta magával a ker-tek felől; száját, pedig be sem harapta, mint-ha újabb vérréteg cserepezne, nem ugyanaz, amellyel a reggel megébredt. Az ablak tük-reben látta nyelvét, ahogy lenyalja ajkáról egy (képzelt?) mélyebb, belső sérülésnek a nyomait, melyek ráalvadtak a porra, s így por és vér íze volt — mindegy, hogy nyitva tartott vagy csukott szemmel — mindennek. Ennek a kisvárosi ősznek, a görbült vasdró-tok miatt rogyadozni látszó erkélyen, és a benne felgyűlt elmúlásnak is, amint a fertőt-lenítő szaggal átitatott közelműtből egy olaj-festéktől fénylő, itt-ott horpadt falú kórházi folyosón, ki-kihagyva, szabálytalanul bicegő ritmusban visszhangoznak rogyadozó lépteit.

„El ne csúszson s oda ne várja magát a parketten, tata.” Ez volt az első tromf, amely-lyel a „művész úr” őt figyelemre méltatta, mielőtt beléptek a kissé átfőzött lakásba. A gömböc alak elégedettség látszott önma-gával (már a taxiban tolakodóan fénylett fe-jébűj, mely mintha ütközben pottyan volt na-be az ablakon, miközben végigdöcögtek a vadgesztenye-fasoron); öntelt pillantása le-gálabbis olyan emberre vallott, aki „megütö-te a bankot”, amióta nem találkoztak. A Lon-ci fáradtságában is észre lehetett venni né-mi kimértséget. „Különb a zuhanyozó nem működik. — S kényes eleganciával még hoz-tattam: — Vagy ezt már említettem?”. Szép formájú ujjai egyből felidéztek benne utolsó találkozásait a fiatal főápolónővel, aki elle-jtve kezét mosni az előző beteg után, ta-lán még a Lonciénál is hosszabb, ápoltabb ujjával két drót végére vattát csavart, s szó-rakozottan odanyomogta, biztos mozdulattal szúrta fel az ő két orrlukába a vékony dró-tokat (a fertőtlenítőszer nyilván megint ki-fogyott), hogy aztán illatos szappannal akku-rátusan megmosva kezét a melegsap alatt, mind a tíz ujját szárazra törölje — közben beleszipantva tenyerébe —, és kellemes mo-solygás közepette öntözni kezdje feltett kak-tuszait.

Hiába kötözték be utána sérvét, amelyet csak úgy mellékesen mutatott meg a szol-gálatos orvosnak, és hiába látták el recep-tekkal, jótanácsokkal, azután már úgy érez-te magát — miközben a csupa-üvegfal elő-csarnokban Lonciékra várakozott —, akár egy szemléltető eszköznek kiállított, preparált csontváz. Nemrég olvasott valahol arról, hogy egy állványra szerelt csontváz kifényesített végtagjaira lepkéket ragasztottak... „Hogy

kerítették hatalmukba. Egyre gyakrabban győztörték azóta a beteges lázalmok; a mos-tani rosszullet sem merült ki a szorítással mellkasában. Az élmégyés nem oldódott fel nyelve alatt, mintha feljebb hatolt volna — az agyáig. Úgy érezte — lehet azért, mert talpon állva fogadta a láthatatlan kísértetet —, mintha távolodna a kilátástól. Az ablak valahogy messzibbre került tőle; fölében vi-szont egyre erősödött a szekérsörgés, a kere-kes is fel-felnyikorogtak — holott az utca, amíg ellátott, mozdulatlan és néptelen volt. Csak miután szemhéját lecsukta, látta lassan elfordulni a macskakövek vájataiban dőlín-gelő, nagy kereküket. Később szemét meresz-tve sem tudta bár biztosan, hogy az utcai lám-pák valóban hímálóznak-e a szelben, vagy csak...?

Öreg betyárról avagy elbukott népzérről szólt az a romantikus beszély, már nem em-lékszik pontosan, amelyiket a hol sorvaszt, hol szívet felajzó képzelgésektől kimerülten máskor is viszontlátott már, hogy hősének le-

birhatatlan méltóságú pózában megálmodja magát. „Összeszabdalt tested, lám, kis helyvel is beér most, csontodban elcsendesülhet az ülésvágy s a féltés. Jólakhatz valahára otthoni földdel, rokonai csontokkal, nem kell többé olyan mohónak lenned, mint életed-ben voltál” — mondott fölötté gyászbeszé-det egy önszinkarikus szemű, tanárosan bölcs kuvik. S ő közben pusztá tenyere élével, ka-ratát ütésekkkel, úgy vagdalta le a fölébe ága-skodó nagy bogácskorókat, tuskák fejű növé-nyeket, mintha hátralévol napjain elő-köz, szeretteinek emléket beárnyékoló megannyi gonosz, ostoba gyökérbábu lett volna. Kijóza-nulva rendszerint kellelten ismerte be ma-gának, hogy eme halálból visszakacsingató, zavaros pillanatok a tudatalattijából gőresős, szenvedélyes vágyat hoznak felszínre az el-múlt, vagy még inkább: elmulasztott élet után.

„Ha csak annyi hibázna nálad, amire előbb-több mindenki rájón — mennydörögte azon a füledt nyári délutánon Tomyak, kihasz-nálva az alkalmat, hogy Lonci a széthajgált szennyes zoknikat nagy nehezen összeszed-ve, paprikás hangulatban vonult ki mosni. — Hogy dilettáns vagy” — adta meg a kegye-lemdőfést a besűtő napon félig hunyt szem-mel sütkérező puhányágának. A feje fölött el-elforduló légyapapír villanásai ingerelték fel talán olyannyira, hogy elviselhetetlenül bár-gyúnak találta a Tomy vigyorgását. „Csak a jobb körökben tudják”. Mármint hogy dilettáns. Találghathatta, hogy a gúnyos lekezelés, vagy az öngúny beszélt a fiúból. „Am te-gyük fel — folytatta percek múlva —, tegyük fel, hogy üzletember vagyok. — Cinikus é-lel — tette hozzá. — Ahol a nagypapa ke-reskedőseged volt, ott nem kell szégyellni a szatcsőszagot, még hogyha messziről büzik is a vő szerelése.” „A lustaság nehogy az üz-letembert is megölje benned... Azonkívül — mondta ő a sezlőn mellé lépve, a hosszú idő óta elfojtott szégyentől remegő hangon — vőmurnak esze ágában sincs feleségül ven-ni Lonciát.” Tomy máskor azt a pimaszságot is megengedte magának, hogy miután kigyó-ravaszsgal kisiklott a logikus érvek elől, ártatlan pófát vágva lakonikusan megjegye-zte: „Szólíthat nyugodtan vőmurnak...” „Láthatja — tártá szét most a karját fáradt gesztussal, anélkül, hogy felkelt volna és szembefordult volna vele —, úgy fűszerezük egymás életét, ahogy lehet.” Nyilván az előb-bi incidensre célozott, amelyet ő most — egy kis rejtett ingerültséget is kiérezve az una-lom pózával lakkozott szavak mögöl, megpró-bált ügyesen előnyére fordítani. „En, jól tu-

ként, a megjegyzés mégis újabb zavart és ke-serűséget váltott ki belőle; az érvelés hatott eleve hihetetlennek és kihívóan imperti-nensnek ebben a házban, ahol lemezajzó, rádió, tévé, valami mindig bömbölni szokott, néha kettő is egyidőben.

Megpróbált kiegyenesedni, kinyújtóztatni meglehetősen nyomorék helyzetbe kényszerít-tett (vagy inkább kényszerítő) tagjait; ám ta-pasztalni kellett, hogy nem ura testének. „A látás- és egyensúlyzavarok mellé már csak azt kell bejegyezni a nagykönyvbe, hogy kive-szett belőlem a vitalitás. Amióta egyetlen gyermeke lépten-nyomon a félmegoldásokat választotta, neki valósággal rögeszméjévé vált a nagykönyv. „Ha már nem végeztél egyete-met — mondta Loncinak —, legalább pótolj valamit olvasással. Hoztam egy lexikont...” „Azt hittem, beat-lexikon — biggyesztette le ajkát Lonci. — Az is megjelent.” „Írók, mű-vészek társaságát hajhászátok — kezdte egy másik alkalommal. — Elolvashatnád Bach életét, vagy ott van egy nagy könyv: Frie-denthal írta Goethéről.” Lonci azonban Bachot unalmasnak, Goethét felfűjt udva-roncnak nevezte; akkor is valami izgalma-sabbra vágyott. Csak később, miután lassan-megvonta tőle a zsebpénzt, szállott alá hirtelen — előbb csapzottan és kései kamasz-könyvekkel — a fellegekből, hogy azán a könyvtárhoz tartozó korosztálybeliek köz-nyével belevesse magát a szövetkezeti játé-k-és giccsgyártás napi melójába.

Bársonyos simogatást érzett a kezében, majd a jobb kezén nyugvó arcán. Karját ve-dekezőn emelve maga elé, kissé hátraható-rodott. Egy csíkos szőrű macska volt, a szűr-kületben nehezen lehetett kivenni bundájának színeit. A szomszédos balkonnól mászhatott át a rácsok között. „Ezt holtbiztos nem álmo-dom.” A néman figyelő macskának még kép-zeletében sem hangzott fel a nyávogása. Nem mutatott ijedséget. „Csak még egyszer hoz-zám ne érjen!” Még diákkorából magával hozta ezt az irtózatot; egyik szállásadó-nője nagy becsben tartotta macskáját. Ha visszagondol arra a szükségzobóra, mindig két tömört diványpárnát lát maga előtt, te-tejükön egy még kövérebb, fehér macskával. Egyik éjjel tüsszentésre ébredt, és arra, hogy a nagy fehér macskapofába ágyazott két vil-gó szem őt figyelí feltékenyen. Ahogy meg-mozdította lábát, felhangzott az újabb „kíhát”, s egy ugrás után megkönnyebbült a paplana. Fekete folt között ki a nyitott ablakon. A párnakon trónoló fehér dög fogait vacsri-totta, de nem volt bátorasága vagy kedve utánaugrani. Kis idő múlva recsegett kint a falépcső, az öregasszony botorkált be a so-bába, nagyokat prüsszögve vonult el veltőz-ni a virágos függöny mögé. Néhány perc múlva békés hortyogás hallatszott, s a kényes círmos a párnán megnyugodva hunyta be szemét. Ő pedig izzadt tenyérrel várta a reg-gelt, mintha csak az öregasszonyt látta vol-na korábban fekete macska képeben. Más-nap új szállást keresett magának.

Előbb bele akart rúgni a csíkos szőrű macs-kába. Aztán arra gondolt: hátha csakugyan nincs rendjén valami nála, az előbb is tud-tán kívül kezdett kiabálni, még azelőtt pedig egy negyven-ötven évvel korábbi szénássze-kér zörgését hallotta. Hátha ezt a macskát is (közben már el is tűnt a kis szende) líza-san összeviszta csapongó fantáziája varázsol-ta ide, hogy ne érezze magát annyira elha-gyatottnak. Zsúfolt nap ez, zsúfolt idő má-soknak, bizonyára; az ő lelke mégis mintha megkopaszított jószágként érezné magát. Pe-dig eszébe sem jutott görényszagra panas-zkodni, mint az a kolontos vénember a hár-mas kórteremből, aki először arra ébredt, hogy egy görény máskál az alsógyatájában, s az árnyékszéket kereste kétségbeesetten, mint egy vészkiáratot. Egy tábla bontotta meg, az volt ráírva, hogy: SEMTÉRE! Ekkor ébredt fel végleg.

Lonciék bulizni mentek. Szinte hiányzott neki a csíkos szőrű macska. „Jón, minden ellenszenv, gyűlölet kiapad idővel”, gondolta kihajolva. Valamikor a Tomy széles vőgyora is gyilkos indulatot leplezett, különösen, ami-kor váratlanul hátat fordítva neki, Lonciával üzengetett, holott fél méternyire álltak egy-mástól. „Mondd meg a faterodnak, hogy jobb, ha függőben hagyjuk a játszmát.” Tegnapi, mielőtt taxiba ültek volna „vőmurnak” elle-jtett köszönni, csak féloldalát mutatva san-dított feléje a lépcső aljáról, vastag barna nyakkendőjét cibálva, mintha azt igyekezett volna felelőssé tenni ezért a nem óhajtott találkozásért, ezért a peches napért, midőn ő végtépp a nyakukba szakadt. De hamar meg-győződhetett róla, hogy az, akit a sors sze-szélye folytán útjában álló gerendának tekin-tett, valójában már csak egy ronc.

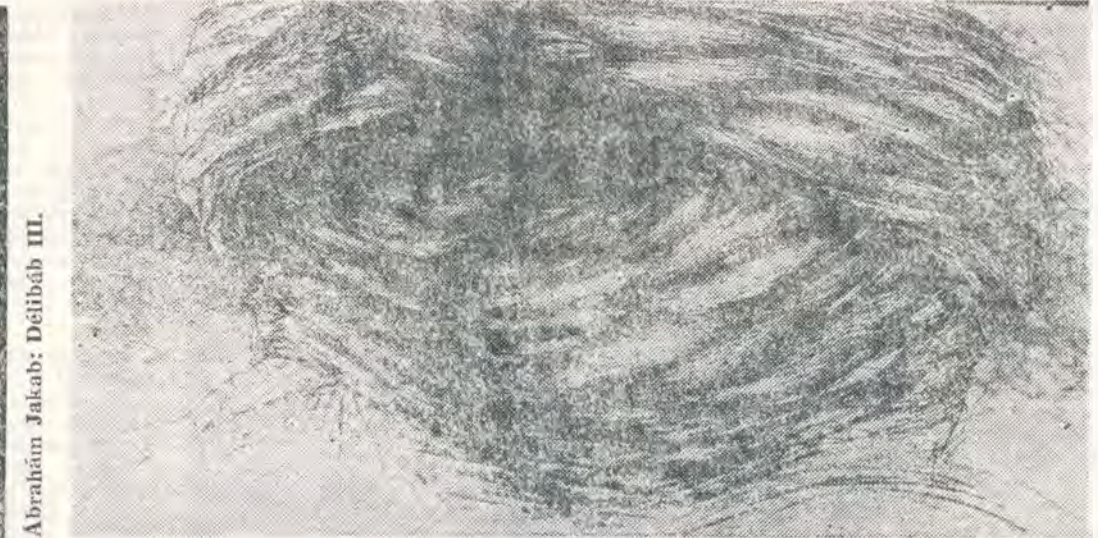
„Azért szívesen felrepöccintett volna cipő-je orrával, de hát tekintettel kellene lennie Loncira, meg aztán az esetleges száka ellen sincs mindenki mindenkor bebiztosítva. — Ezt már saját magába (maga elé) nézve gon-dolta hozzá. — Gyáva, tengleng embernek tartottam mindig a Lonci választottját. Ül-lehet Tomy elszántan — mindegy fufangot, ügyességet (ha a hősiességet lesajnálta is) la-ba vetve — kapaszkodott az élet kellemes pil-lanataiba, napjaiba. En viszont csúfosan meg-adtam magam, mint aki képtelen már ösz-szeszámlálni veszteségeit. Mintha az utolsó kísérlet ideje is lejárt volna, hogy valaha még feltámaszthassam a főlőleges használati utasítások és megaláztatások az önsajnálkozások és hiú hánytorgatások a kíméletfáslék és fertőtlenítőszeres házug megalakítások nélküli világot.

Az élet hátralévő hajtókanyarjai bennem émeszesedtek. Vérem folytatódása mellett nem viselhetem s nem vallhatom magam idegennek.

„Jűj, ennesztelő ötödik évszaki!”

Az utcában és a könyvben nagy port vert fel V. halála. A rossz nyelvek terjesztési kezdtek, hogy az áldozat és a fiatalok között kiújult a régi ellenségeskedés, s az utóbbiak biztosan azért siettek eltenni láb alól a be-teg embert, hogyne lett volna terhükre ép-pen most, amikor örökké útjukban állott.

Loncinak, az apjánál megtalált knsza fel-jegyzések alapján, sikerült tisztázni a ártat-lanságukat s az öngyilkosság tényét. Mindket-len nyomatókasan állították, miszerint, egy csomó dolog, amit a „fater” összehordott, nem úgy történt, vagy meg sem történt vele (ve-lük).

Abraham Jakob: Dőlőbál III.

vagy, apa? Nem is nagyvagányok... „Kö-szönöm. Hány óra?... Csak mert ez a divat.

Még mert volna rá esküdni, hogy miután ágyba tuszkolták az este, a kulcslyukon túl (talán azért fogalmaz így, mert kőlyűkora-ban, ha kuncogást hallott a cselédszobából, sietett bekukuskálni?) — ezúttal Lonciék ne-veték őssze cinkosak a bezárt ajtó mögött.

A növekvő fájdalomtól mind jobban össze-görnyedt. „Mit akartál te tulajdonképpen? — dőlt neki homlokával az egyik ablakszárny-nak. — A megszállottság betegség; ahogy tel-nek az évek, mind jobban megmérgeződik tőle a lélek. Most, hogy testi nyavalyád is gyógyíthatatlan, a kettő hátha kiegyenlíti egymást. Itt az ideje, hogy odaköltözz magad a beletörődés, a lemondás árbócáéhoz. A szí-rénhangok Ellával úgyis sirba szálltak.” A kórházban kezdetben az altatók, nyugtatók hatására úgy feküdt, mint egy tetszhalott; nem érdekelte mások sorsa, se megélhetési gondok, se politika. Hajdani egzaltáltsága mint-ha teljesen kivesszett volna belőle. Aztán — talán az átmeneti javulásnak lehetett tulaj-donítani — energiájával visszatért az utóbbi esztendőik álmatlansága. Órák hosszat bámul-ta a térképszerű foltokban beázott meny-nyezetet, s a „még fel nem fedezett konti-nensek” (így nevezte el magában őket) közti feneketlen fehérségben el-elakadva, képzelgések

JÓKAI MÓR

Jókai Mór (Komárom, 1825. 2. 18. — Budapest, 1904. 5. 5.) a romantikus próza legkiválóbb magyar művelője. Nemesi családból származik. Pozsonyban, Pápan, Kecskeméten tanult. Ügyvédi oklevelének megszerzése után újságíróként, lapszerkesztőként dolgozik Pesten. Eseményképe Victor Hugo, 1849-ben a forradalmi ifjúság egyik vezéralakja, nemzetőr. A szabadságharc bukása után rövid ideig bujdosik, álneven ír. A kiegyezés idején a függetlenségi párt, 1875-től a szabadelvű párt képviselője. Első felesége Laborfalvy Róza, a híres színésznő. Az ő halála után, 1899-ben egy fiatal színésznővel, Nagy Bellával köt házasságot. Művészetének jellegzetességei már első regényében, a *Hétköznapiakban* (1846) fölismerhetők. A török hódoltság korát idéző regényekben mesévé színesíti a történelmet: *Erdély aranykora* (1851), *Törökvilág Magyarországon* (1852). A reformkort mutatja be az *Egy magyar nábob* (1853), ennek folytatása, a *Kárpáthy Zoltán* (1854), majd az *És mégis mozog a föld* (1872). A *kőszívű ember fiai* (1866) a szabadságharc, az új földesúr (1862) a Bach-korszak, a *Fekete gyémántok* (1870) a nemzeti iparosítás krónikája. Jókai romantikus képzelőereje különösen a kalandregényben érvényesül: *Szegény gazdagok* (1860). Jellemrajz tekintetében *Az arany ember* (1872) a csúcs. Verne munkáira emlékeztet *A jövő század regénye* (1872). Egy felvilágosodás kori hős meghurcoltatásának története a *Rab Ráby* (1879). A paraszti élet idilliikus tükre a *Sárga róza* (1892). A legnagyobb magyar mesélő életműve hatalmas terjedelmű; 1894 és 1898 között száz kötetben adták ki *Összes műveit*.

Jókai regényei eléggé hozzáférhetők. Regényrészlet helyett tehát a szabadságharc végnapjairól szóló írását adjuk közre, amely kevésbé ismert, s ezért is, a tárgy fontossága miatt is kivételesen túléltünk gyűjteményünk szokott keretein.

Életem

legsomorúbb napjai

(NAPLÓTÖREDÉKEK)

I.

1849-ik augusztus 8-án titkos érkekezletet tartottak a számra igen meggyérült országgyűlés tagjai Aradon.

A kormány azzal a hírrel lepte meg a képviselői testületet, hogy többé biztosításukról gondoskodni nem tud, mert a szöregi vesztesécsata után Arad fedetlenül áll.

Kossuth maga bevonult a várba azzal a határozattal, hogy ott bezárja magát, s védi annak erődjét, amíg a seregek a harcot tovább folytatják.

Ugyanazon lakrészt foglalta el, melyben a vár előbbi parancsnoka, Berger, tizenegy hónapig tartotta ki a magyar legyeket ostromát; két kis szűk lyuk az a sánctalakozatok alatt, melyek egyike-ben keskeny ablak juttat gyér világot az ajtó fölé; az is erős vasrudakkal elárcsolva. A vasajtó lemezén meg akkor is láthatók voltak a horpadások, miket a kívülről belőlt bomba szétszakadt darabjai okoztak rajta.

A kormányzó családja ez alatt Világosra menekült, de ott sem maradt sokáig. Az érkező tudósítások óráról órára nyugtalanítóbb híreket hoztak minden oldalról.

Dembinszky elhagyta Szöreget, s ahelyett, hogy Aradnak vonult volna, az ellenséges Temesvárnak vetette magát.

Nem moldvourszági győzelem előhaladásának híreit meg lehetett olvasni a falragaszokon, midőn az érkező futárok csöregre arccal jelenték a kormánynak, hogy az eddig egy győzelmetlen sereg Segesvári alatt tökéletesen szétveretett.

Görgeiről semmi bizonyosat sem lehetett hallani.

Kossuth ugyan elment a lője Madarászra, de előre küldött futárai ábrémeivel addig unszolták, míg hallgatott rájuk és visszafordult.

A város tele volt menekültekkel; minden osztályból levő kompromittáltak itt gyülekeztek össze; követek, kormánybiztosok, hivatalnokok; fegyvergyárak, felszerelések személyzetel; hírlapírók, papok, kiket Haynau vérbosz-csúsz kiáltványai s a szibériai északakról hagyomány a kétségbeesés e végpontján összehozott.

S midőn végre csak egy hely volt még, hol a menekültek megpihenhettek, kimondott, hogy e pont huszonnégy óráig sem biztos

többé, menjen mindenki, a-hova jobbnak látja. Duscheknek parancs adatott, hogy a pénznymódát és államkincstárt szállítsa a várba; ahhoz kétszáz szekér kellett, és szekér nem volt kapható többé. Menekülők lefoglalták valamennyit.

A hivatalnokokat szétbocsátották, fizetését aznapról fogva nem igényelhetett senki, a bankjegyek kétszáz hiteles mesés drágaságot idézték elő.

A kormányzó tulajdon titkára egy fillér nélkül maradt az utcán. Láttam, midőn R. J. utolsó forintjait megosztotta vele; azután egymás nyakába borultak, rábízva egymásra, hogy amelyik még találkozik fog a másik családjával, mondja meg neki, hogy — nem tudom már mit? annyit tudok, hogy több volt benne a könny, mint a szó.

Azzal aztán oszlott mindenki széjjel; senki sem mondta hová? Senki sem akarta, hogy az előre kiszemelt menhelyet mások is megtudják.

Némelyek Erdélynek tartottak, mások Világos felé, legtöbben Lugosnak vették az utat, onnan aztán lehetett Mehádia, Orsova és Törökország felé haladni; míg egy nagy rész inkább óhajtván a csatamezőt, mint a szomorú felbomlás látványát, megindult felkeresni Görgei hadseregét, melyről egyedül hitte még mindenki, hogy egy dicsőséges csatában megállni képes.

Igy indult meg 8-án alkonyatfelé egy csoport „szónok és státusfőrú” Váradnak. A várban csupán a kormányzó maradt és Palóczy, az őreg korelnök.

II.

A simándi úton szekér szekér ért; s ha egy-egy gyorsabb futásban elkerülte a többieket, a bennlők — nem akartak egymásra ismerni.

Megdöbbenő volt ez. Más időkben mindenki tegezte egymást, messziről köszönt; és most nem akar a másikra ismerni, mintha azt kívánná, hogy őrá se ismerjenek.

Mintha az augusztus 8-án lemenő nap veres fénye már az autódafé visszhangára volna, mely előtt a vádlottak megtagadják egymást.

Sok arc ki is volt vére rendezettségű; szakállak leborotválva, bajszok rövidre nyírva; ruhákról sok zsinór letépve.

Engem Nyáry vitt szekéren; ugyanaz, ki nekem e balsorsot már két hó előtt mosolyogva jövendölte meg; kinek feje legmagasabban állt arra nézve, hogy legegyszerűbb érje a csapás; ki azután nagyon is szemközt találta magát és igen sokáig a halálal, s szenvedett erős lelkiért annyit, amennyi egy halállal felér; és aki még most is ugyanaz maradt, aki volt 11 év előtt: bátor ellenfele a veszélynek; akár alulról, akár felülről jön is az: még az az éremesolygás is megvan arcan, valahányszor a baj növekedik. (Ez 1861-ben volt írva.)

Egy feketefüledű szekér is haladt a többi között, két szürke ló volt eléje fogva. Nyáry messziről ráismert a lovakra. „Ez mind a kettő pegazus”, mondá tréfálkozva.

— Miért az?

— Mert költők lovai.

Valóban, honunk két első írója, Bajza és Vörösmarty ült a szekéren. (A harmadik, Petőfi, már akkor a segesvári hantok alatt feküdt.)

Költőink dicséretére mondhatom, hogy szakálluk, bajszuk nem volt levágva.

Alig eredtünk velük szóba, midőn egy terhes szekérrel találkoztunk szembe. A szekér mellett ballagó kocsi az azon kérdéskörre, honnan jött? mogorván felelé: Váradról.

— Ott van-e már a magyar sereg?

— Nincsen; felelé egész bizonyossággal: el van fogva mindenestől; egy ember sem szabadult meg belőle; mind ott veszték.

És ezt olyan nyugodt fakképpel mondá, mintha az egészből semmi sem érdekelt egyeb, mint az, hogy az ő szekere megmaradt. Ez rossz vigasztalás volt. Még akkor a debreceni útközetről nem érkezett hír. Nagy Sándor hadteste a muszkák ellen csatát vesztett ott.

E hadtest tisztjei a legjobbak közé tartoztak, s tüzérése kitérőt adott. Szerencsétlen gondolat volt, éppen akkor lakomát rendezni számukra, midőn az oroszok félórányi távolságban álltak. A megrohanás véletlenül jött; az ellenállás hősi volt, hanem a lovasság túlnyomó ereje eldöntötte a csatát, s azt mi vesztettük el.

Görgei alig két órányi távolságban állt a derékhadat az ágyúzást; azonban úgy vélve, hogy intézkedései következtében az utócsapat fegyvesen közt vonul utána, meg sem mozdult, s csak akkor értesült az útközetről, mikor már a csata el volt vesztve.

Az I. számú huszárezred néhány leánye egész Váradig vártatott még aznap, s elhíresztelt, hogy az egész magyar seregből rajtuk kívül senki sem menekült meg.

A nem barcoló rend forradalmi főfő körül íren sokan már akkor, midőn a képviselőház Szeged elhagyására határozta magát, Arad he-

lyett Váradot választák nyugvóhelyül; ezek tehát azon romhirre, hogy a magyar sereg Debrecen alatt semmivé van téve, hirtelen székérre kaptak s jöttek Arad felé.

Ez történt ugyanaz nap, hogy Aradon kimondták, miként a város huszonnégy órára sincs biztosítva a meglepetés ellen.

A Váradról menekvők e hát siettek Aradra, az Aradról jövők Várad felé, s így találkozott szembe a két menekülő csapat Simándon.

Ez volt a siralmas óra!

— Hová? kérdezők mi.

— Hová? kérdezők a szemközt jövők.

— Mi Aradra megyünk, és ti?

— Mi pedig Váradra.

— Csak vissza, vissza! Váradon ezóta Paskievics ott lehet.

— Arad alatt pedig Haynau.

Ok a debreceni csatáról beszéltek, mi a szöregiről; amarról mi, emerről ők nem tudhattak semmit. Mi az ő reményeiket törtük össze, ők a miénket; pedig mindegyikünknek kevés volt már.

Tanakodtunk, latolgattuk a veszedelmet, előszedtük térképeinket, iparkodtunk egymás híreit megcáfolni, lehetetlennek bizonyítani; elvégre is mindenki nagyobbban találta azt a bajt, amely elől fut, mint amelynek eléje megy, s indult megkezdett irányra felé.

A csapat a simándi fogadónál kétféle szakadt; egyik tartott Váradnak, másik Aradnak; a határozatlanabbak, hol az egyik, hol a másik irányt követve, majd a jövőkhöz, majd a menőkhöz csatlakoztak; voltak olyan ismerőseim, kikkel egy nap alatt háromszor is találkoztam; hol elhagytak, hol szemközt jöttek, megint utóérték; maguk is megvallva, hogy már két nap óta utaznak majd dél, majd észak felé s soha sem tudnak bejutni sem Aradra, sem Váradra.

Kegyelmes Istenem! Mi akkor nem találtunk ebben semmi humoristikumot.

Nyáry és én azonban, kik elhatároztuk, Görgeit mindenestre fölkeresni, ha még valahol föl találhatók: elindultunk késő este Zerind felé.

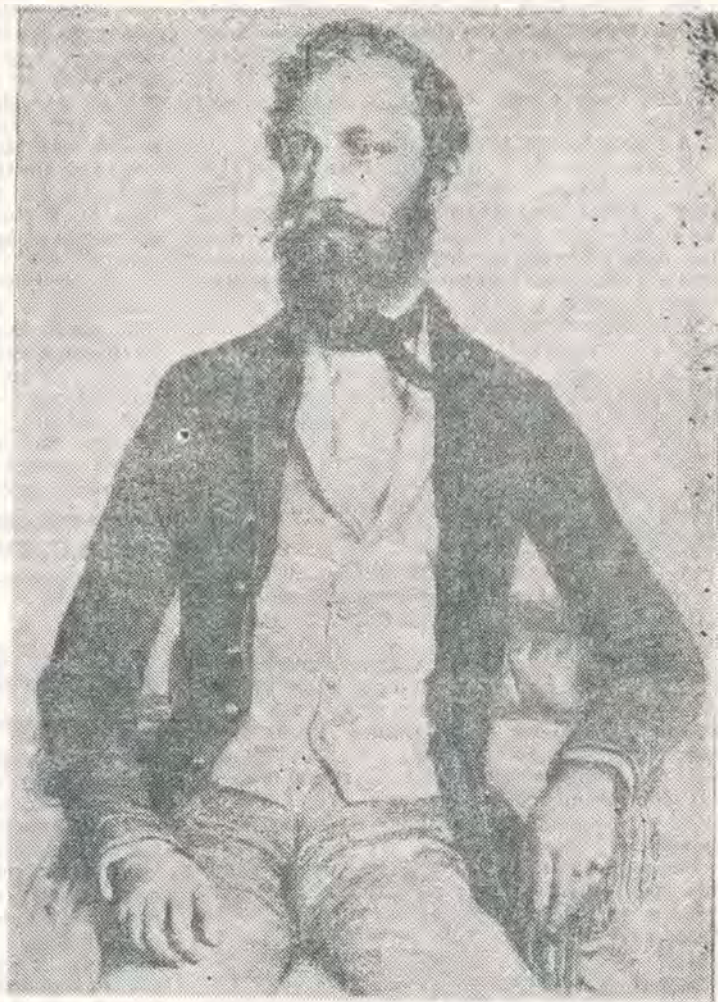
III.

Azon éjjel Zerinden haladtunk, s másnap mentünk tovább Szalonta felé.

A velünk találkozóktól megértük, hogy Görgei egész seregével jó Várad felől, a Debrecennél megvert hadtestet most már előrelökölve.

Dél tájon már találkoztunk a hosszú sorban vonuló podgyászos szekerekkel, s kiérve a szalontai erdőből, meglettünk a távolból a város előtt letelepült tábor. Ez volt Nagy Sándor hadosztálya.

Amint a katonaság közt végrehadtunk, egy ismerős órnagy odaugrott szekerünkhez, Zalkó István, hajdan

képviselőházi tag, később igen jó katona.

Ő tudatta velünk a debreceni csata részleteit; szerinte a lényeges veszteség nem ment olyan sokra, mint gondolok.

— Mennyien vagytok most mindössze? kérdezők tőle.

— Mintegy huszonhárom ezeren; de vereksznék ötvenezerrel, ha Görgei vezet.

Nagy volt akkor a ragaszkodás Görgei iránt!

Innen betértünk a városba, a fővezért ott bevarádozták.

Házigazdánk igen jól fogadott bennünket; augusztus 9-én derék kánikulában úgy ránt fűtette a szobát, amint csak tehetsége engedék; de se baj az, a honvédeknek kellett kenyérrel sütni, azért fűtetett olyan nagyon.

Pár óra múlva találkoztunk Nagy Sándorral.

A tábornok elbeszélte a váci és vadkerti csata részleteit, ahol az ő hadosztályát az oroszok már körül fogták, amidőn a fővezér, a veszélyről értesülve, hirtelen kiűrtette a podgyásoszekereket, amennyi gyalog honvéd rájuk fért, azokat anynyival megrakta, s ezekkel és a lovassággal gyorsan visszafordult, az ellenségre ütött, s Nagy Sándor hadosztályát, podgyászaival és ágyúival együtt kivágta az oroszok közül. Általában az egész visszavonulási utat Komáromtól a Tiszáig a hadműködés remekének állítá a tábornok, akin éppen nem lehetett észrevenni azt a gyűlölködést, amit a közhír a fővezér irányába ráfogott.

Itt kezdett először az a tüdemény megjelenni, hogy az oroszoktól senki sem retteg úgy a táborban, mint a polgári osztálynál, sőt igen sokan dicsérik őket, és szoktatják magukat azon eszméhez, hogy az orosz seregek a magyarokkal rokonszenveznek.

Később alkalmam volt meggyőződni róla, hogy ez a hit nem valami mesterségesen észlelt propaganda következménye, hanem természetes állapota az emberi kedélynek, mely akkor, midőn reményei mind megfűsültek, a minden előjöheto esetek leglehetetlenebbikéhez szokott ragaszkodni.

Még aznap meglátogattam Szalontán Arany Jánost. Örültünk-e nagyon egymás látogatásának? Csak úgy, mint az a vendég és az a házigazda örülhet, aki tudja bizonyosan, hogy holnapután ellenségek fog helyt adni a hajlékban. Azelőtt kevés idővel távozott el onnan Petőfi. Arany beszélte róla, hogy mikor utolsó este ott mulatott, egy szép ezüstveretes török pisztolyt mutatott neki, melyet Erdélyben kapott ajándékkul; nők és gyermekek is voltak a szobában, és sok ismerője Aranyának; a pisztolyt kézről kézre járt, mindenki megnézte azt, s el is csentették, hogy lássák, milyen szépen szikrázik a kova; a pisztoly természetesen soha sem volt megtöltve, mint Petőfi mondá: ő csak ereklényül tartogatta azt börtöndje fenekén; egyszer aztán ő is kezébe vette azt,

s elcsattant a löportalan sarkányt és akkor elsült a pisztoly, két golyó fűródött a falba, egy arasznyira Petőfi fejétől. Abban az órában minden jelenlevő megkerülte tulajdon megasott sirját. Isten csodája, hogy egy sem esett bele.

Még aznap éjjel Nagy Sándor hadteste ismét továbbment.

Másnap, szakadó esőben, jött meg helyette Görgei derékhadja.

Maig is fülemben cseng az a trombitadallam, ami az utaszkod indulója volt, egészen a forradalmi sereg számára készítve; sokáig úgy tetszett meg évek után is, mintha hallanám e sajátzerű hangot, s várnám, hogy jönnek utána a szürkekabátos utaszkod ásókkal, csakányokkal, vállukon, utánuk a barnaruhás honvédek nemzetiszín rózsákkal, és a délceg huszárok zöld és piros kalpagokkal, és a pirossipkás zászlóalj, és a szép fényes ágyúk hosszú sora, ahogy az akkor előttem végigvonult.

Hogy bámultuk akkor a szép rendet és fegyelmet, mely oly hosszú útvesztély mellett is megmaradt! A tisztek nem hiányoztak sehol; ott gyalogolt a sorok végén mindegyik a térdig erő sárban, a vezénylő tisztek viztől csurgó gubában lovagoltak a zászlóaljuk előtt.

A zászlóaljak meg voltak fogva nagyon, de azért a sorok nem szétziláló; az egyes katonák sárosak, elcsigázottak, de nem csüggedtek, nem támoalgók.

Annyi csata, nélkülözés, betegség, nyomor megtizedelte a sereget, de nem erkölcs-telenítette el. Harag, rossz kedv, düh látszott minden arcon; de nem levertség, nem aggodalom, mely hátráló seregek arckifejezése.

A honvédek egy része elszállásoltatott a városban, a többi a mezőn ültőt tábor a folyton szakadó esőben.

Ekkor találkoztunk ismerőseinkkel.

Egy alezredes barátom, Gözon, ki, mint ügyvéd, közlegénységen kezdé a katonaszkodást s érdemeiért kapta rangját, odajött hozzám s kért, hogy ha majd atyjával találkozom, kit szintén jól ismerem, mondjam meg neki, hogy — fia elesett.

Azt hittem, hogy tréfál; ő aztán elbeszélte, hogy a sereg minő helyzetben van, e szavakat jól feljegyzem akkor emlékembe: „azok ugyan, míg mást nem parancsolnak nekik, csatáznai fognak, de azért mégsem lesz belőle egyéb eredmény; mint hogy elvesznek az elsőtől az utolsóig”.

Panaszkodott, hogy a hadsereg fizetését csupa merő századokban küldték meg, a katonák úgy vagdaltak el egyet-egyet tizfelé, hogy megosztóhassanak rajtuk, míg a tömérdék 30 és 15 krajcáros bankjegyeket a hivatalnokok fizetésére osztó-

Görgey Artúr mint a honvédsereg fővezére

gadják. Úgy, hogy már egy-szer azon tanakodtak nagy szorultságukban, hogy apró guerillacsapatokat osztoj-lanak, s úgy folytassák a há-borút szanaszét az ország-ban.

Ezzel röviden búcsút vet-tünk. Gózon Lajos vissza-ment a mezőn tanyázó sere-géhez, az éjet ponyva alatt töltendő, ahogy ezt azon had-teszt minden tisztnek köte-lessége volt tenni.

IV.

Görgei táborában az utóbbi napokban többen fordultak meg a képviselőházi pártok és a magyar miniszterium emberei közül, akik mind azzal a hírrel tértek vissza, hogy a hadsereg általában igen rosszul van hangozva a nemharcos hazafi osztályok iránt.

Most nincs itt az ideje annak okairól beszélnem.

Ennek az eredménye bizo-nyos nyomasztó bizalmatlan-ság, kétkedés, ösztönöséhiány volt mind a két részlől, ami gonosz álmomymásként nehezedett a kedélyekre. Görgei volt az a pont, ahol a félelem és a bizalom egy-mással érintkeznek.

Az előbbi napokban kü-lönös ösztönvetélt voltak a rejtélyes emberrel néhány politikai nevezetes emberünk-nek.

Akármi eshetőséget kérde-ztek tőle, mindenre azt fa-lelte, hogy az „természetes”, ez „úgy fog lenni”, semmit sem tudhattak ki tőle.

Végre Szemere¹ elküldte hozzá Sz... gh képviselőt, hogy tanulja ki a vezér akaratát a szükség esetén beszél-jen jól a lelke: azonban el ne árulja, hogy őt a mi-niszterelnök küldte, mert ak-kor tartózkodó lesz.

Sz... gh egyike a legne-mesebb lelkű, őszinte embe-reknek, ki tetteti egyálta-lában nem tud, ki ennél fog-va azon kezdte a beszédet a vezérrel, hogy őt Szemere küldte s elmondott aztán min-dent őszintén, nyíltan, ami-re választ akart nyerni.

Es ez volt a legsikeresebb mód. Akinek a kabbaliszti-kus válaszaiból az alattomos fürkészőnek lehetetlen volt eligazodni, az a becsületes őszinteséggel és szigorúan kér-dező hazafi előtt nyílt, ő-szinté lett, s elmondott ne-ki mindent, mit ez tudni a-kart.

Másnap megérkezik hozzá Szemere: fölkeresi őt; a ve-zér amint meglátja, azon kezd, hogy „tegnap beszél-tem Sz... ghgal”.

— Melyik Sz... ghgal? kérdi nagy csodálkozást tet-tetve a miniszter.

— A képviselővel.

— Ugy? Igen. Ismerem.

Derek ember. — Mit akart itt? Erre Görgei végignézett hideg, fagyos tekintettel rajta — s azzal elfordult és egy szót sem szólt hozzá többet.

Szemere tehát méltán, és egész ártatlan, semmit sem sejtéssel állíthat, hogy ez olyan eszeveszett ember, a-kivel már beszélni sem lehet.

Növelte a keserűséget az, hogy néhány kormánybiztos teledéskedett vele a környé-ke, hogy meg van bízva a kormánytól Görgeit elforni. Az abszurdumoknak mindi-entebb hívője akad. Annvi bizonyos, hogy a kard nél-kül járó emberre nagyon ke-vés becsüléssel néztek a tá-borban, amelybe utolsó re-ményösönket vetettük.

Augusztus 10-én találkozott Nyáry C. öreivel. Miért nem egy héttel előbb? Talán min-den egészen más fordulatot veendő akkor.

Görgei el volt keserűve s ami legjobban hatott ellen-szenveire: ez kormányfér-fiaink ösztönöséhiánya volt. Ezért lett nagy hatással rá egy olyan férfival találkozá-sa, ki, mint ismerjük, egész a kíméletlenségig őszinte; ki életét nem félti, vagyon u-tán nem vágyik, hatalomra nem féltékeny, dicőségre nem hiú, és amellett minden ízében becsületes hazafi, s ami fődolog, neki semmi te-kintetben nem vetélytársa, vagy előljárója.

— Legyen ön őszinte irán-tam, mondá Nyáry és mon-dja meg nyíltan, van-e még reménye valamit kivihetni?

A vezér komolyan helyt állt a kérdésnek és válaszolt:

— Abból, amit önnek mon-dani fogok, látni fogja, hogy őszintén beszélek. Reményem van, de az nem a magyar republika föllátása, nem is egy európai háború, ha-

nem egy „becsületes békekö-tés”. Harcolok, de nem a győzelemért többé, hanem a bekessegért. A nyomor az or-szágbán iszonyatos; a kato-naság el van csigázva: ez így sokáig nem tarthat; mikor az oroszok a váci csata után parlamentairet küldtek hoz-zam, mindenki azt kérde-zte: tán békét ajánlanak?

— Szegeden is ez a hír-járt; — és mit ajánlottak?

— Semmiségeket. Határo-zatlan alkudozásokba aké-tek velem elegyedni, s évé-gett 48 órai fegyverszünetet engedtek; de mire én azt fe-leltem, hogy fegyverszünetet se nem kérek, se nem adok. Itt egyszerre azt a hírt kez-dte valaki terjeszteni, hogy a tiszteknek az orosz seregbe való átállhatás volna meg-aajánlva, rangjuk megtartása mellett. E hír kűtféje előt-tem ismeretlen, én siettem azt megeafolni, mert az nem igaz, nem lehet és nem is fogadná el derek ember.

— S miért utasítottát ön vissza a fegyverszünetet?

— Mert azalatt idejűk lett volna seregeiket körülem ösz-szevonni, s úgy hiszem, az alkudozás is csak e célból volt megajánlva.

— S mi volna tehát az annyit emlegetett orosz sym-pathia?

— Az, mit jó katona érez jó katona iránt. A huszárok és kozákok az előőrsökön egymást kulacsból itatják, a tisztek fraternizálnak, a fog-lyok barátságát kötnék; ha-nem ebből senki se követ-keztesse azt, hogy az orosz minisztertanács a mi ked-vünkért európai háborút idé-zzen elő.

— Önnek mindenesetre addig kellene lépéseket ten-ni, amíg tekintélyes hadse-rege van, háborút is csinál-hatni.

— Azt én nem tehetem. Kormány én nem vagyok. A mostani kormánnyal pedig ezek nem akarnak beszélni, kénytelen voltam a magam részről azt válaszolni, hogy én jelenleg még csak a kor-mány által kinevezett főve-zér sem vagyok, csupán többség által választott had-parancsnok.

(Mint tudjuk: Szegeden az országgyűlés többsége neve-zte ki Görgeit az összes ma-gyar hadak fővezérének.)

— S miből tudja ön azt, hogy a mostani kormánnyal nem akarnak beszélni?

— Meg volt próbálva. — Mikor ezelőtt néhány nappal Szemere-vel beszéltem, azt monda, hogy a forradalom ügyét csak a diktátori hata-lom mentheti meg. Szükség azonban, hogy két diktátor legyen: egy katonai és egy polgári. Ez utóbbi természe-tesen ő. Azt feleltem neki, hogy én két diktátort egy-szerre nem tudok képzelni. A diktatúra eszméje kizárja az osztakozást. Polgári dik-tátort pedig éppen nem is-merek.

— S ha ön maga lenne az, mit fonna tenni?

— Azt nem ígérem, hogy fényes győzelmeket fogok a-ratni, hanem azt igen, hogy ha az összes magyar seregeket egyesíthetem, azokkal oly te-kintélyes pozíciót foglalhatok el, ahol a világ két első ha-talmasságának sem válna szegényére, velem alkuba bo-csátkozni.

— És ha mégsem akarnák azt tenni?

— Akkor megverekszem ve-lük. Tud még az én kato-nám verekedni, kivált ha a táll ellenséget látja majd ma-ga előtt. Ha nem győzők is, de rendben visszavonulok, újra álláspontot fogllok, mindaddig, amíg békére nem hajolnak. Azt már csak lát-hatják, hogy el nem tudnak fog-ni.

— Ha ez a szándéka ön-nek, miért nem siet a dé-li seregekkel egyesülni?

— Ráérünk. Az orosz nem fog bennünket üldözni töb-bé.

Ez igen nevezetes monda-s; jó lesz rajta hosszan gondol-kozni, egy kicsit a térképet is kézbevenni. Görgei Szalontán volt mintegy 25 ezer emberrel; Dembinszky Te-mesvár alatt 40 ezerrel; ve-le szemközt Haynau nem sok-kal többel. Váradon volt Paskievics Görgeit három katonai napi járatra; hogy mi történhetett volna akkor, ha Dembinszky az ellenséges Temesvár helyett Arad felé jó, s ott a három sere-t találkozik, míg a negyedik (az orosz) három állomásnyira elmarad tőlük?

Azonban ez illúzióját a ve-zérnek hamar lerontá Nyá-ry.

— Amde a déli hadsereg ezalatt folyvást távozik és pusztul.

— Az én intézkedéseim sze-rint közelednie kellene. E-gyébíránt, ha én sietek, is-

mét nem érünk célt. Mihelyt egy kis lélegezethez jövünk, megint elbizottak fogunk len-ni. A mi uraink nincsenek még eléggé megijedve.

— Az ön megérkezte ha-tározó lenne. Miért időzött annyit Tokajnál? miért nem jött mindjárt Tisza-Fürednél kereszttől?

— Azért kerültem Tokaj felé, hogy Kazinczy² hadtes-tét vonjam magamhoz. Amint az országgyűlés fővezérnek kinevezett, rögtön intézked-tem, hogy a széjjelhányt hadseregek, amik együtt 110 ezer főre mennének még, si-esenek velem csatlakozni, és még eddig egyetlen egy dan-dár sem jutott el hozzám; úgy látszik, mintha másfelől va-laki az én parancsaimmal éppen ellenkezőket osztogat-na. Kazinczyra két napig vártam, ő tizenötezer em-be-rral elmaradt, s én vesztet-tem két napot; Dembinszky pedig 40 ezer emberrel oly irányt vett, melyből azt lá-tom, hogy inkább tölem siet, mint felém.

V.

Estebédnél együtt találtam Görgeit egész táborakarával.

Sebesült fején keresztül fe-hér pontos kék selyemkendő volt kötve. Voltak, akik ké-sőbb ezt is árulási jelenséggül számított be neki, mert e kendő a pétervári udvar szí-neit viselte.

Ott ült az asztal egyik szeg-letén, ahol éppen hely jutott számára, környezete demokrá-tangtalanságban ülte az asztalt körül.

Ott volt Piller, kit még Komáromból ismertem, mint Bakonyi segédét, most alig ismertem rá, övig erő fekete szakállal; ott ült Leinin-gen³, szép szöke, komoly if-júdat arc. Izmos, életerős természetből még felszádos élet reménye ígérkezék.

Görgei maga mellé ültetett, s tréfálva kérdezte, hogy mi-től ijedtek meg az uraságok olyan igen Aradon?

— Úgy gondolom, hogy vagy az osztrák, vagy az orosz seregek közeledésétől.

— Ha az oroszok volnának közel, régen elfogták volna őket, az orosz ravasz.

— Megbocsát ön, ha kívánc-siságom indítkrátté tesz. Azt hallottam, hogy ön a zsolcai

— Sanyarúság, éhség, el-kényszeredés.

Egy ezredes vágott itt köz-be:

— Hallgasson ön meg egy esetet: — Miskolcon innen egy krupliföldben két köz-vitézt látok meglapulva, mind-kettő az előtűnk menő had-tesztől maradt el. Ismertem a zászlóaljukat: derék vere-kedők voltak. — Egyik je-kűdt a földön, a másik gug-golt és foghegyen rágtá — a nyersburgonyát, mit akkor tépett fel a földből. Én rá-juk kiálték, hogy csatlakoz-zanak a sereghez. Amelyik fekűdt, annak nagy okai vol-tak, parancsomra nem ügyel-ni, a másik vad, elkénysze-redett tekintettel néze fel rám s nyöszörögve monda: „hagyjon itt, ezredes úr, úgy sem messze mehetnék már.”

— Én nem hajtottam kéré-re, hanem újból ráriadtam, hogy költse fel a másikat is, és álljon a sorba! — „Költ-hetem már ezt: — válaszolt erre keserűen a honvéd, — egy órája, hogy meghalt éhen, én is mindjárt mellé fek-szem.” Leszálltam hozzá. A földön fekvő már hulla volt, az élőknek odaadtam megma-radt profumtom darabját, s lovagoltam odább. — llyen ellenség is van ám a csatá-ban.

— Valót beszél, mondá rá a vezér.

Néhány perc múlva egy szalontai gazda jött a ve-zérhez, panaszkodva, hogy a katonák elhordták a keríté-sét tüzelől.

— „Elhordták?” — kérde a vezér keserű iróniával; — ez nagy disciplina volt tőlük; mások ott gyűjtötták meg, ahol találtak s úgy fekűdtek mellé. Ne haragudjék érte, jámbor hazafi, három nap óta veri már őket az eső, s még „ebben az esztendőben” nem háltak fedél alatt.

A panaszevő elkotródott. Fogalma sincs arról békés tűzhelye mellett ülő ember-nek, hogy a nyomor nem ta-nult loyális lenni.

Vacsora után egy fiatal művész, kit Görgei nagyon szeretett, s mindig magával hordott, vette elő nyirettü-jét, s hatalmas varázs han-gokon húzta el az akkor legkedveltebb népdalokat: „Talpra magyar!”, „Eg a kunyhó, ropog a nád”, —

kat is vetett ki, s azt mondta nekünk, hogy az a sebe Gör-geinek még nem szűnt meg halálos lenni.

Be jól járt volna vele!

VI.

Másnap délbén indult to-va Görgei hadteste. Az eső folytonosan szakadt, aki az ottani utakat ismeri, képzel-hei, mivé lettek azok, há-rom napi esőzés után?

A városból pusztult a nép jobbra-balra a szerteos fal-vakba. Aznap már semmi, de semmi élelmiszert sem le-hete kapni, még kenyeret sem; a lakosok elrejték azt, hogy a nyomban levő orosz seregnek legyen mit előadni, nehogy a várost bosszúból el-pusztítsák.

Egy muszka hadifogollyal találkoztam, kit egy „hadi köl-tő” barátom vezetett karon fogva. A fogoly valami her-ceg fia volt (van az oroszok-nál lép) s jól beszélt fran-ciául, értett németül is. Csak mosolygott, midőn a hadipa-csirta szokott entuziasmusá-val hegyestül-völgyestül oda-ajánlotta Muszkaországának Magyarországot és a forradal-mi seregeket.

— Nekünk ti nem kellett-ek, felelt nagy őszinteséggel, nem kell országotok; ha ti még most sem tudjátok, hogy mi-ért jöttünk ide? az rátok nézve szomorú dolog.

Poéta barátom odasúgta fü-lembre: hogy ne igen hallga-sunk a fiatal emberre, aki különben jó fiú, — de hi-szen arról ő muszka létere nem tehet, hogy a politiká-ból egy szót sem ért.

A hadtestet tavavonult Arad felé. Az egész magyar sereg-ben ez volt a legszebb had-teszt, a III-ik és a VII-ik. Sem-mi sem mutatta rajta az el-lenség elől futó sereget.

Rendben, tömegben vonult elől a huszárság; utána hét ágyú, a nyolcadik vetágú, azután a gyalogság, oldalt egy-egy markotányosnő két-kerekű taligájával, utána is-mét egy lovas üteg, a tűzé-rek ötével sorban fenn ül-tek az ágyúszeréken, a kanóc kézben volt; jöttek a vörö-sipkások, megfogyott, de min-dig hős csapat; utánuk ismét ágyúk, az ágyúk után huszá-rok fehér csákokkal; ismét dacosképi, robogó gyalogság,

Fegyverletélt Világosnál 1849. augusztus 13-án

csata után egy pár pisztolyt kapott emlékül, melyek egyi-ke az volna felírva: „Gör-gei Arthurnak, midőn körül-fogott seregeit csodás vitéz-séggel megmenté, emlékül, halálos ellensége, Paskievics.”

— A tárgy igaz; hanem már látszik, hogy sok poéta kezén ment keresztül. Pisztolyokat kaptam e napon, de semmi verseket hozzá; nem is Paskievics hercegtől.

S ezzel inte egyik segédé-nek, hogy mutassa elő a ho-zott fegyvereket.

Három pisztoly volt, antik-szerű ezüstveretes aggyal, egyik dróteső, francia mű, a másik kettő Lazzarino.

— Azért, ha a csatában ta-lálkozunk, saját pisztolyaink-kal is megöljük egymást, szólt Görgei, ismét félretét-teve a halálos ajándékot.

— Mennyi lehet a seregek létszáma, kérdezem, mik most kövzetlen az ön ve-zénylete alatt vannak?

— Nagyon megfogyott, vá-lasztolt erre elkomorultan Görgei. Csatak és szökések igen leapaszták.

— Szöknek is az ön tábo-rából? kérdém elbámulva.

E csudálkozásomra Leinin-gen közbeszólt.

— Mit gondol ön, mennyi maradozott el tőlünk, mióta Komáromot elhagytuk?

Nagyot akartam mondani: „ezer”?

— Nyolcezer.

— Hallatlan! mi növelte ennyire e számot?

Az általános hit, melyben katona és nem katona meg-állapodott, ez volt: vissza-vonulni a Dunántúlra s Ko-márom előtt foglalni újra ál-lást. Klapka⁴ diadala már ek-or tudva volt; a hid még a miénk volt, melyen Kmetty⁵ átjött a Dunán, különben is volt a sereggel egy teljesen felszerelt hídkészlet. Egyé-bre nem gondolt senki.

Még aznap este, hogy Arad-ra érkezünk, jött Görgeinek egy futárja Debracenből, az orosz fővezértől. Beszélte, mily kőüntetéssel fogadták az oroszok eleinte, a vele volt huszárokat aranyakkal, rube-lekkel ajándékozták meg, sőt maga Rüdiger tábornok ki-sérte el az előőrsökig, s ez így ment — egész a fővezér, Paskievics hadiszállásáig, ott azonban már igen hidegen bántak vele és semmi jóval sem biztatták. Pöltenberg⁶ tábornok, ki szintén paria-mentaireül küldetett, még nem érkezett vissza.

11-én reggel a magyar kor-mány férfiai egy okiratot szerkesztettek Csányi szobá-jában, mely felszólítás volt a kormányzóhoz, hogy a hatal-mat tegye le Görgei kezébe.

Az okiratot aláírta legelőb Csányi, s egy óranegyed múl-va Aulich⁷.

A többi minisztereket is hi-vatták.

Megjelent nemskára Vu-kovics⁸ s szintén aláírta. Valamivel későbben jött Sze-mere.

Csak az ő arcán nem lát-szott meg az a gondolat, a-mitől bennem majd szétsza-kadt a szív.

Elője adták az iratot: „mi ez?” kérdezé.

— Olvasd és írd alá. Szólt hozzá Csányi.

A miniszterelnök olvasá és mosolygott; de oly keserűen és fagyosan.

— Nincs rá szükség, hogy aláírjam, hárman vagytok már alatta, az okirat érvé-nyes, elküldhetitek.

Es nem írta alá.

A felszólítási oklevelet azu-tán összehajtogatták, lepecsé-telték s beküldték a várba. A beszélgetés közömbös tár-gyakra tért át. Hidegverrel mondogatta minden ember, hogy holnap talán sokkal ke-vesebben leszünk, hogy most már igazán szemközt áll min-denki a halállal. Még ekkor a „halál” neve alatt minden ki a csatát értette.

Csányi sajnálkozott azon, hogy az utóbbi napok esemé-nyeiről nem vitt naplót.

— Tehát az előbbiekről vittél? kérdezé Szemere.

— Mégpedig kommentáro-k-kal viszonzá Csányi, szűró tekintettel Szemere, kívül sok ellenkezése volt.

— Én magam nem írtam naplót; szólt Szemere; az e-seményekre azért tisztán em-lékezem, igen jó emlékezőte-hségem van.

Azzal vette kalapját; Isten hozzátot mondott a társasá-g-nak s indult kifelé.

En az ajtó mellett álltam; mikor mellettem elhaladt, o-dafordult hozzám s elég fenn-hangon ezt monda:

„Bizony elvesztette Görgei Magyarországot.”

Most is előttem áll a mo-solygó arc, mely e szavak u-tán egy perc múlva eltűnt előlem; maig is emlékezem e keserű mosolyra, egy férfi mosolyára, ki azon pereben hazát, vagyon, családot, jö-vedőt elveszített, kinek még csak útlevele sem volt, hogy meneküljön, sem félretett pénze, hogy másutt megél-jen, sem családja jelen, hogy attól búcsút vegyen, csak mérhetetlen búszkesége; nem sirni akkor, midőn „ennyit” elveszített.

VII.

A következő nap egy pere-re sem találkoztam Görgei-vel; csak annyit hallottam, hogy Csányival együtt a vár-ban vannak, a kormányzóval értekezni.

Déliben Dániel képviselőnél voltunk ebéden Nyáryval s Kiss Ernővel⁹, midőn Cs-Arad felől erős ágyúzás kez-dett hallatszani; arra át-mentünk mind a Maroson, s még láttuk a csata végét, mely Nagy Sándor hadteste és a császári hadseregek kö-zött kifejlődött. Egyes kő-er-sők az ellentáborból mint „vivat Jellasiach” áthatottak hozzánk, hogy az ágyúzás megszűnt.

Estefelé a másik két had-teszt is megkezdte átvonulá-sát a Maroson; honvédeknek

Folytatása a 8. oldalon

asztalra terített tálakról értekeztek a holnap reggeli csatát a Görgei és Dembinszky seregei által két tűz közé szoritandja.

Késő este jött vissza Csányi Kossuthól. Tizenegy óra volt. Azért tudom ilyen pontosan az órát, mert életemnek ez volt legrettenetesebb fordulópontja. Mondta, hogy a kormányzó mindennemű hatalmát letette, Görgei kezébe, s a fővezér, ki most már diktátor, azonnal rendelkezéseket tőn, hogy csapatai induljanak Dembinszky seregével egyesülni, ami kezdete lesz egy talán oly hosszú csatának, amilyen volt a Hort és Isaszeg közötti. Tehát holnap kezdődik a végső eldöntő harc.

A végső eldöntő harc! Ez volt az első megnyugtató eszme, amin lelkem két hónapi hánykodás után megnyugodott.

Tehát holnap kezdődni fog. Mindenki lefeküdt a háznál, a gyertyákat eloltogatták, én a földön fekvőm leterített gubámon s hallgattam az ablakunk alatt szakadatlanul folyó robajt; a csendben, dobzó nélkül vonuló hadsereg lépteinek moraját.

Nincs dajkamese, nincs dallam ennél altatóbb! A hős fiúk indulnak a csatába!

Igy gondolám ki magamban: most e halk, együttes léptek moraján csendesen elalszom; majd, mikor aztán jönnek a nehéz ágyúk, azoknak dübörgésére fölébrednek; egy kard van a fejem mögött támasztva, azt felkötöm, felöltöm köpenyemet, s észrevétlenül kisuhanok az alvó házból, odasorakozom a tűzérő közbe: — ott is érek még valamit.

Ez olyan boldog, olyan nyugalmas gondolat volt, hogy ott a kemény földön elszenderedtem rajta.

Damjanich János

De mielőtt e nehéz, dübörgő ágyúk jöttek volna, egy kéz ébresztte fel, mely vállamat érinté. Feltekinték, s Nyáryt láttam magam előtt, felöltözve; a gyertya ismét égett a szobában.

— Ocsém, be édesdeden alszol; mondá Nyáry, Dembinszky serege szét van verve: — vége mindennek!

Milyen álom, és milyen ébredés!

A halálra ítélt ébredése ennél nem iszonyúbb, ki családja körében álmodta magát, s kit azzal ébresztenek fel, hogy vár a halottas szekér!

E pillanat emlékeinek leírását megtagadja tőlem a szív, megtagadja a kéz; annyit mondhatok, hogy ez beillik „kótolónak az örök kárhozatból!”

VIII.

Egy sebesült tiszt érkezett a temesvári csatából, ki e hírt hozta, melyet később Guyon¹⁴ tudósítása megerősített. Guyon, ki a rossz híreket nem szokta nagytitán, tudósítja a kormányt, hogy Dembinszky serege tökéletesen szétveretett. Kmetty Lugoson védte túlnyomó erő ellen a sereg maradványainak menekülését. Mészáros¹⁵ és Vetter¹⁶ törökföldre indultak, segítségük visszajöttek Aradra. Útköztről e perctől fogva senki sem beszélt.

Csak az volt a kérdés: merre lehet még menekülni?

Nyáry azt mondá barátainak, hogy maradjanak együtt s várják be nyílt homlokai, aminek meg kell történni, legalább ne essék rajtuk az a szegény, hogy a nemzet képviselőit kukoricák közt, mocsárokból fogdossák össze, mint egy szétszaladt guérilla csapatot.

Csányi hidegvérrel ajándékozta el értékesebb holmait, könyveit, pisztolyait olyan embereknek, akikről azt hitte, hogy túl fogják élni. Midőn Nagy Sándor fáty sarkasmussal mondá előtte: vajon közülünk hányan válnak meg a fejük föl? „Mi ketten bizonyosan”, felelé rá az öreg honfi, komolyan, hidegvérrel.

Mikor pisztolyait osztogatta, én kértem, hogy adjon nekem is egyet.

Szemézet nézett, s azzal haragosan elutasított:

— Tedd, de ne mondd!

En nagyon elszégyenltem magamat, hogy arcom elárulta, mire gondolok, s kimentem a szobából.

Kiss Ernő utánam jött s megfogva karomat, addig beszélt hozzám, míg kibeszélte fejemről azt a sötét gondolatot, amit már homlokomon lehetett olvasni.

Ó volt az, aki rábeszélte, hogy kedvem legyen, újra kezdeni azt a megsiratott drámát, aminek élet a neve; ő volt az, aki arra a határozatra bírta, hogy meg ne adjam magamat sem a sorsnak, sem embernek, sem a halálnak, s nem bántam meg, hogy ezt tettem és köszönöm neki a föld porában azt a szót, ami sorsomon határozott.

— Önnök neje is van...

Ném Gyulán maradt el tőlem, odáig minden nyomorúságon átkísért: elhatároztam, hogy visszajutok hozzá, ha lehet.

Este nyolc óraker érkezett meg Pöltenberg Paskievics-től. Az orosz fővezér utolsó válasza volt: „Föltétlen megadás.”

Ez volt az utolsó elvesztett reménység.

S mintha a sors tréfát akart volna űzni az eltipor-takkal, éppen akkor érkezett meg a „Messenger” angol lap azon száma, mely a brit országyűlésen tartott beszédek közli a magyar ügyek fölélt.

Csalhatatlan gyógyszer, — egy halott számára.

IX.

Az aztán következő jele-
netek csak másolatai a ne-
gyednap előttiéknak.

Ugyanazon tanácsatlan kö-
szülődés, csak hogy nem azon
tréfás alakok többé, hanem a
szomorúság, a kétségbeesés
tragikus képei.

A férfiak, kik találkoztak
egymással, állítottakban, el-
máskított arccal, nem nevet-
tek most egymásra, hanem
sirva fakadtak, egymásra bo-
rultak, úgy váltak el. Sokan
nem is látták egymást töb-
bet.

Az utcán mindenki búcsú-
zott egymástól.

Legnagyobb ellenségek, po-
litikai antagonisták, egymást
föltalálva, kiengesztelten nyúj-
tának kezét, — éppen mint
egy elsüllyedő hajón. — A
képviselők, kik elhatározták
ott maradni, ott ültek sor-
ban a piacon, a fal mellett,
a boltok lépcsőin, a pusztá
földön, búsan, szótlanul.

Nekem a római senatus ju-
tott eszembe, mely a Gallu-
sok jöttekor a forumon sor-
ban ülve várta be az ellen-
ség bosszúját.

Estefelé kiszedték a Maros
hidját, mely a várat a vá-
rossal összekötve tartá, az
egész hadsereg visszavona-
tott; a vár védelmére rendelt
sugárágyúk, miknek Temes-
vár alul kellett volna megér-
kezniük, ezentúl oda be nem
juthattak. Másnap az útból
találkoztunk velük.

Hajnál előtt nem lehetett
a hadseregnek megindulni,
mert a menekvők szekerei
oly sűrű tömegben torlottak
meg a városból kivezető szé-
les főútcán, hogy azok közt
utat nyitni teljes lehetetlen-
ség volt.

E várakozás alatt találgatta
mindenki jövődni sorsát. Leg-
többen azt hívták, hogy az
Sibériában fog végződni.

Csányi nagy lemondással
jegyzé meg:

— Bizony nehéz lesz már
ilyen öreg embernek, mint
én, hozzászokni ahhoz, hogy
megkancsukazzák.

Egy fiatal rokona járt vele,
azt biztatta, hogy hagyja el,
ne kíséje tovább balsorsa
elé. Hanem az ott maradt
vele s nem tudom hová lett.

Ez utolsó estén családapák
leveleket írtak otthon levő
szeretteiknek, s azokat mene-
külni készülő fiataloknak át-
adták; némely levél soká ned-
ves maradt.

Aztán az iratokat, mik má-
sokat bajba keverhetnének,
égették el; mindent aképp,
ahogy egy öngyilkosra ké-
szülő szokta tenni.

Éjjel után két óraker je-
lenté a vezérnek a Hunya-
dy-huszárok egyik tisztje,
hogy az út megnyílt, azzal
szekerre ültek mind, s in-
dultak Világos felé.

Túl a Maroson látszottak
az osztrák seregek elszórva
csillámló őrtüzei.

Simánd felől, a szürkület
ködében, kivehetők voltak az
orosz előőrök dárdahegyei.

X.

Még azon éjjel az egész
egész hadsereg átvonult Vi-
lágos alá.

Annyi fájdalom közt leg-
jobban fájt az ellenszenv, a-
mit honvédek nyíltan mu-
tattak a polgári osztály baj-
társai iránt.

Nem mondhatom, hogy az
ellenszenv igaztalan volt.

A jó katona, ki annyi csa-
tában tette ki magát a halál-
nak, ki azzal a tudattal pa-
zarolta vérét, türt nyomort,
sanyarúságot, hogy mindezen
áldozatot hona boldogságáért
hozza; — most minket okolt,
hogy ez áldozatok eredményét
belviszályoskodásaink, egymás
iránti féltékenységünk porba
ejtje.

Ugy szégyenltem magam-
at a porfédelt vitézek előtt.

A következő napot már
nem vártam be Világoson.

Még egy szomorú emlékek
nehézebben jöttem el onnan,
mint mások.

Ottlétem néhány órája alatt
egyike legjobb barátaimnak,
a pesti vészbiróság elnöke,
ki nem verítéletekkel, hanem
bölcs kegyelmezzéssel tüntet-
te ki magát, egyike a legmaga-
sabb szellemeknek, tiszta fő,
igaz hazafi és beszéletes em-
ber: Molnár József, — föbe
lőtte magát.

Es senkisémet kívánta el tő-
le ezt az útját a férfias sza-
badulónak! sietnem kellett e
helyről.

Amik ezután történtek Vi-
lágoson és Aradnál, azoknak
körülményei ismeretlenek e-
lőttem.

Mint történt az, hogy Gör-
gei nem volt képes legjobb
barátait, köztük Csányit, ki
úgy viselte magát hozzá, mint
édes apja, megmenteni?

Azt sem teszem kérdésbe,
hogy nem vonult Világos he-
lyett inkább Komárom felé?
amerre nagyon elzárva nem
lehetett az útja, midőn Hay-
nay Lugoson, Paskievics Vá-
radon volt. Komáromban le-
galább emelt homlokkal be-
szélhetett volna, nem a cár
lábainál fekvő. Ez hadtudo-
mányi kérdés, s ahhoz én
nem értek.

Nem volt célom Görgeit
sem menteni, sem vadolni.

A világi katastropha nem
a mai ügyünk, hanem a világ-
históriáé. Egész Európa felel-
jen arról; nem mi!

Csányi László

Ha volna törvényték, mely
e kérdésben ítéljen, kit kel-
lene mentenem, kit kellene
vádolnom?

Azokat a honfiakat-e, kik
évtizedek nyomorát, csalódá-
sait, epesztő vágyát hordozták
szívükben a hontalanság ül-
dőző kinja mellett?

A hadvezérek-e, kiknek
még síremlékekkel is adósok
maradtunk?

A lengyel vezért-e, ki csak
dicsőséget írt hazánk évlap-
jaira, s csak sebeket vitt el
innen magával?

Azt a férfit-e, kinek nagy-
ravágyása az volt, hogy ha-
záját tegye naggyá?

Vagy azokat, kik kimondott
elveikért férfiaként kisen-
vedtek, de meg nem törték?

Vagy azt a népet, mely ál-
dozni meg nem színt, s
melyet a szenvedés honától
el nem tántorított?

Vagy azt a közkatonát, ki
hússzor rohamt a halálba e-
szóval: éljen a hazát s kiej-
tje kezéből fegyverét, midőn
azt mondták neki, hogy „meg-
halt a hazát!”

Van-e nekünk szükségünk
e vádakra? kell-e itt ítéletet
kérnünk?

Nincs-e igazolva a történet
előtti sorsunk fordulatát e
szóval: „két világhatalom
keze súlyosult rájuk, s ők ke-
vesen voltak.”

Csak egyikük is e világha-
talmaknak azóta sem bírta
lelvern két másik hatalom:
csoda-e, ha a mi ifjú erőnk
összetört egy óriás előtt?

Szorult-e a magyar név
dicsősége arra, hogy ily két-
ségbeesett harc kimenetelért
egy embert áldozzon föl? Egy
embert, ki legjobb vitézeinek
egyike volt, mint hadvezér és
mint közkatona.

En nem talállok semmi gyö-
nyört, annak, ami nagy volt,
elgázolásában. Fáj rálepnem
arra, ki elesett — és olyan
magasról esett.

Ha valaha, úgy ma nincs
ideje a rekriminációknak.

Ha kimondta a magyar
nemzet azt, hogy ez évben
az Úrnak a magyar nemzet
fiai között nincsen párt,
nincs testvérvérkülönség, nincs
osztálykülönség; nincs elv-
viszálykodás, nincs fajgyűlö-
let;

Ha a magyar nemzetben
volt bátorság kimondani azt,
hogy 1861-ben nem ismer a
magyar nemzet a múltak mi-
att száműzöttét, fölségsértőt,
eliteltet;

Akkor legyen a magyar
nemzetben szív és ész, ki-
mondani azt is, hogy 1861-ben
a magyar nemzetből a mul-
tak miatt nincs vádlott, nincs
elitelt, nincs hazaáruló!

1 Dembinszky Henrik lengyel
származású honvéd altábor-
nagy, 1849. júl. 30-tól aug.
9-ig a magyar főerők parancs-
noka. 2 Nyáry Pál az Orszá-
gos Honvédelmi Bizottmány
alelnöke; Világos után 10 évi
váragságra ítélték; 1856-ban
szabadult, később öngyilkos
lett. 3 Nagy-Sándor (vagy
Nagysándor) József honvéd
tábornok, aradi vértanú. 4
Szemere Bertalan 1849. máj.
2-től miniszterelnök és bel-
ügyminiszter. 5 Kazinczy La-
jos honvéd ezredes, Kazinczy
Ferenc fia; a fegyverletét
után Aradon kivégezték. 6
Leiningen-Westerburg Károly
gróf német származású hon-
véd tábornok, aradi vértanú.
7 Csányi László 49 elejétől
Erdély kormánybiztosa, majd
közunkaügyi és közlekedési
miniszter; a bukás után Pes-
ten kivégezték. 8 Klapka
György honvéd tábornok,
49 májusától a komáromi vár
parancsnoka; a várat a vilá-
gosi fegyverletét után is
tartotta, egészen 1849. okt. 2-
ig. 9 Kmetty György honvéd
tábornok. 10 Pöltenberg Ernő
osztrák származású honvéd
tábornok, aradi vértanú. 11
Aulich Lajos honvéd tábor-
nok, 1849. júl. 14-től aug. 11-
ig hadügyminiszter, aradi
vértanú. 12 Vukovics Sebő a
Szemere-kormány igazságügy-
minisztere. 13 Kiss Ernő hon-
véd altábornagy, aradi vér-
tanú. 14 Guyon Richárd an-
gol származású honvéd tábor-
nok. 15 Mészáros Lázár hon-
véd altábornagy, az első ma-
gyar hadügyminiszter. 16
Vetter Antal honvéd altábor-
nagy.

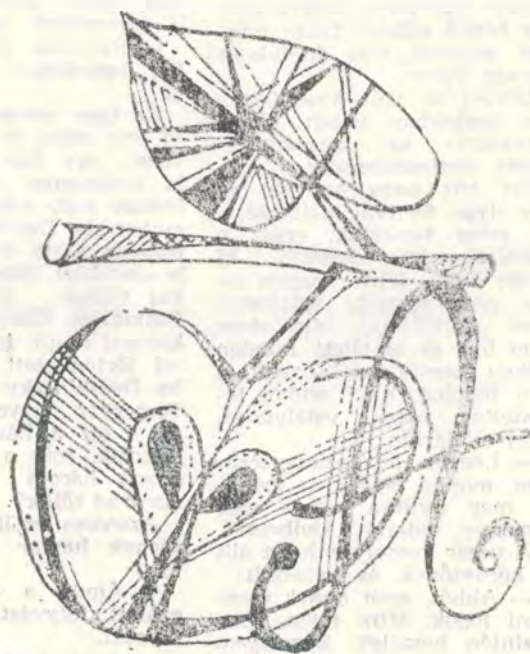
Júniusi évfordulók

- 1 — 110 éve született John Drinkwater angol költő
- 50 éve halt meg Vladislav Voncúra cseh író
- 2 — 140 éve halt meg Mikulás Dohnány szlovák költő
- 110 éve halt meg Giuseppe Garibaldi olasz politikus
- 3 — 90 éve halt meg Adolf Dygasiński lengyel író
- 70 éve halt meg Duiliu Zamfirescu román író
- 4 — 40 éve halt meg Asér Bérés héber író
- 90 éve született Illés Endre magyar író
- 5 — 90 éve született Hugo Huppert osztrák író
- 80 éve született Szabó Zoltán angol magyar író
- 6 — 160 éve halt meg Jeremy Bentham angol jogász
- 90 éve született Zinaida Lazda lett költő
- 7 — 25 éve halt meg Putinas litván költő
- 8 — 25 éve halt meg Otília Cazimir román író
- 440 éve született Gabriele Chiabrera olasz költő
- 1360 éve halt meg Mohamed arab hitűjtő
- 9 — 210 éve született Peter Fisher kanadai költő
- 70 éve született Csányi László magyar író
- 10 — 440 éve halt meg Alexander Barclay skót költő
- 90 éve halt meg Mossen Jacinto Verdauger katalán költő
- 11 — 70 éve született Michael Kakoyannis görög író
- 12 — 60 éve született Bálint Tibor román magyar író
- 70 éve született Petru Vintilá román író
- 13 — 240 éve született Fanny Burney angol író
- 14 — 110 éve született Gerevich Tibor magyar történész
- 110 éve született Ion Petrovici román filozófus
- 20 éve halt meg Nicolae Băutu román író
- 15 — 180 éve született Harriet Beecher-Stowe amerikai író
- 330 éve halt meg Lukasz Opaliński lengyel költő
- 16 — 30 éve halt meg Hans Kirk dán író
- 110 éve született Ion U. Șoriciu román költő

- 17 — 230 éve halt meg Prosper Jolyot de Crébillon francia író
- 75 éve született Lorenz Mack osztrák író
- 660 éve halt meg Ahmed an-Nuvairi arab történetirő
- 18 — 90 éve halt meg Samuel Butler angol költő
- 180 éve született Ivan Alekszandrovics Goncsarov orosz író
- 19 — 210 éve született Robert de Lamennais francia író
- 20 — 940 éve halt meg Fan Csung-jen kínai író
- 70 éve született Jánosházy György román magyar író
- 60 éve született Pinter István magyar író
- 21 — 100 éve született Szergej Mihajlovics Tretyakov orosz költő
- 22 — 225 éve született Wilhelm von Humboldt német tudós
- 110 éve született Somlyó Zoltán magyar költő
- 225 éve született Szentjóbi Szabó László magyar író
- 23 — 50 éve halt meg Oláh Gábor magyar költő
- 230 éve született Christian August Vulpius német író
- 24 — 430 éve született Juan de la Cruz spanyol költő
- 25 — 75 éve halt meg Gyóni Géza magyar költő
- 170 éve halt meg Ernst Theodor Amadeus Hoffmann német író
- 150 éve halt meg Jean-Charles-Léonard Sismondi svájci történész
- 26 — 100 éve született Pearl S. Buck amerikai író
- 70 éve született Földes László román magyar kri-
tikus
- 230 éve halt meg Luise Adelgunde Gottsched német író
- 27 — 325 éve halt meg Jákob ben Dávid Frances héber költő
- 28 — 50 éve halt meg Janka Kupala belorusz költő
- 125 éve született Luigi Pirandello olasz drámaíró
- 280 éve született Jean-Jacques Rousseau francia író

- 29 — 130 éve született Radó Antal magyar műfordító
- 175 éve halt meg Ernst Schulze német költő
- 30 — 60 éve halt meg Gyp francia író
- 100 éve született Sztratisz Mirivilisz görög író
- 470 éve halt meg Johannes Reuchlin német humanista
- 7 — 400 éve halt meg Bogáti Fazakas Miklós magyar költő

Sipos László rajza

Szövegvihar IV.

Észrevettük az előzőekben, hogy az embert úgy kíséri el a szöveg (az ő saját szövege?), mint élőlényt az árnyék. Az árnyék persze fölfordíthat annyira, hogy szinte elnyeli a „fénytettet”. Az is lehet, hogy átmenetileg (?) eltűnik. Betűk és/vagy hangok orkánjából textuális alakzatok születnek, el-elszakadnak alkotójuktól, sőt egyiküket-másikat többben alkotják. Elszakadhat azoktól is. Gazdátlanul leng, lebeg a levegőben, a médiában, a bűnből hangforrásokban. Nincs már születési helye, sem ideje.

Megtudhattuk, hogy a szöveg műnembe, műfajokba kívánczik, ám az is előfordulhat, hogy (mű)fajtan és (mű)nemtelen. Próteuszi felhő, formamentes hig tartalom.

Boncolgatva a szövegek lényegét, még a csönd viharáról is ejthetünk szót. Talán beláttuk, hogy mindegyik szövegváltozat, tehát még a csönd is, lehet hasznos és káros, jó és rossz. (Ha semleges, akkor rossz!)

Ha egy új típusú definícióval illetjük „nembeli lényünket”, önmagunkat, talán elviseli az olvasó. Tegyük föl, hogy a SZÖVEG az EMBER ÖLTÖZÉKE, ruhája, alsó- vagy felsőneműje, malaclopó köpenye, frakkja, diszmetes egyenruhája... ne folytassam! Eszerint akadnak szöveges és szövegtelen embertársak. Ha eszkimóként burkolóznak bundákba, fedőretekbe, ha több százfodru szoknyát öltenek kihalt falusi ünnepélyen, van ruhás-szövegük. Van azonban szövegmeztelesség is. Apollói test, világító szervharmonia, kushadt szégyenkezés a tudás gyümölcsének elköltése után. Nyers fiziológiai némaság, ríktó ékszeretlen magány, kihívó menekülés.

Nem tudhatom, a szövegruhától való szabadulás kényszer-e olykor, vagy megindokolt vágy teljesülése. Van-e ANTISZÖVEG, az öltöztetlenség vihar? Úgy hiszem, van. A dimenzióját vesztett vihar talán csak ideig-óráig tart. De arra alkalmas, hogy fájdalmat okozzon.

Micsoda egyszerű, minden-napi metafora: öltözni és vetkőzni. Szöveget ölteni magunkra és szabadulni tőle. Kezdem az utóbbival! Megmutatjuk azt, amit rejtegetünk. Becsületlen állatok nem hordanak ruhát. A vetkőzés tehát vallomás is. Van a vetkőzésnek hite. Hiszen a vetkőzés előkészület vagy végleges szoborra válás. Aki kivetkőzik szövegéből, szövegeiből, néma marad. Ha jól vetkőzött, szólnia sem szabad. Belépett a tökéletes szövegmentes létezés szférájába. Igen ám, de mit tesz ilyenkor a többi ruha, a mások szövegöltözéke? Durva redőzetű tógák megremeg-

nek, alig-szoknyák a meny-nyekig rebbennek. A hiány-egyedi izzásban válik uralkodóvá. A vihar ilyenkor sem szűnik meg, csak éppen a ruhátlan-szövegtelen erő irányítja.

Majd lassan lehül a levegő, árnyékok hadoszlopai népesítik be a hideg tanyát. A szövegtelen meztelesség dideregni kezd: vágya támad az öltözésre. Kőcsönös és egybeeső izomrángások sikeres percei után szomorúan öltöznak föl. Szöveget borítanak meztelességükre. Azután újra az ismerős jelenet: divatszalonokban méregetik egymás szövegruháit. Jók, nem jó? Divatos, régies? Elrejt vagy kiemeli?

Vannak versebe öltözött emberek. Ezek talán Pilinszky lényei: az örökkévalóság hófehérbe öltözött vándorai. Vannak hírek szőtt meleg ruhák, amelyek védnek a fagy ellen és csillapítják a kíváncsiságot. A regényruha többszörösen csavarodik a testre, talán egy örökkévalóságig kellene pörögni ahhoz, hogy levethesse valaki. Am minden műfajnak megvan a ruhája, öltöztet, sőt kesztűje, kalapja is. Fülvédő, hősapka, érmelegető, gatyakorc, szürkülő kapca a bakancsiság bűjő lábra... se vége, se hossza a testborító szövegeknek. Ugorjak még egyet a fogalmazásban! hány fokra, percre osztható a félmeztelesség?

Mint ahogyan a szöveg is lehet áldó és átkozó típusú, az öltözék is lehet testet fogtató vagy azt védő külső burk. A messzire hangzó átkok és az átértett zsoldár olykor ugyanazt az embert öltözteti.

Szójak-e egy sajátos szövegöltözékről, a fátýolról? Eppen csak öltöztethető lehet. Láttatni engedi a arcot és más is. A fátýol olykor a jótékony elfödés eszköze volt. Mások a vallás diktálta szemérem. A fátýol megőrizheti a domborulatokat és a kiszögelléseket. Ám a fátýol is szöveg.

Ki az, aki az arcát is „beöltözteti”? Szemére húzza a hősapka taraját, vagy maszkot húz reá, vagy éppen harisnyaiba bújtatja, hogy ne maradjon a bűnnek arcemléke? ÁM VAN OLYAN ARC-FEDŐ IS, AMELY HOSSZAS VISELET SORÁN MAGÁBA SZIVJA A HUMÁN ABRAZATOT.

Az absztrakt algebra elemzi az alapvető testeket. Az élő test messze esik tőlük. Lehet úgy is öltöztetni bármit, hogy beszélünk és írunk róla.

Van talán egy sajátos szentháromság, amely hozzátapad

a földi vándorhoz: 1) árnyék, 2) név, 3) és amit róla írunk, mondanak.

Hogy állunk tehát az anti-szöveggel? A szöveg hiányával? Az árnyéktalan napsütéssel, a névtelen és arcátlan énnel? Fogalmaink fáradtan rognak le a logikai térben, a viharok nem a csönd az ellentéte. A csontitkulásos szövegtest el-elhullatja főneveit, igéit. Csak sematikus kezdetek és zárások maradnak benne. Nevek másai, névmások gyülekeznek mondatzínpadán, indulatszók recscentik a figyelmet a semmibe. A szöveg afáziája lassú dadogássá válik. Megszoktuk a mérget, nem távoztunk belőlünk azonnal. Ki találja ki a mai időkre itt és most érvényes szövegterápiát, amely egyben szöveget csökkentő gyógymód is?

Gondolataink ezúttal sem mentesek a vihar vezérszólalmától. Hiszen az öltözés és vetkőzés gyors egymásutánja, a szövegöltés és szöveglevetés permanenciája lehet annyira gyors, követhetik egymást a ruhaváltások oly vad ütemben, hogy ezúttal már egy magasabbrendű viharok vagyunk tanúi: ruha és szöveg váltás viharának.

Talán világosan fogható föl a fenti metafora: aki mindig mást mond és ír; aki hol csicsereg, hol visszafojtott szavaktól fuldoklik; aki hol dadog, hol rétori erővel szólal meg; aki visszafogja az áldást hozó üzenetet, de szemlesütve közli a hazug parancsot, nem olyan-e, mint egy tornaterem előszobája; ott állandóan öltöznek és vetkőznek. Ezt egyre gyorsabban végzik, végül már az izomláz kivirágzik testükön, tán még a képzavart is vállalják, mint e sorok írója egy sorral följebb. Vajon az olyan testvér, önnön végébe rohanó váltásorkán nem a szöveg váltások, szövegcsúszások és szövegalkapások féltelmes vihar-e?

Tokay Rozália fafaragása

Nyílt levél egyházaink vezetőségéhez

Ha számot akarunk adni arról, hogy milyen az erdélyi magyarság zenei műveltsége, bizony a pozitívumok mellett elég sok hiányosságot, elmaradottságot tapasztalhatunk. Ennek pedig fő oka az, hogy nincs zenei főiskolánk.

1945 után létre jött ugyan a Magyar Zeneművészeti Főiskola úttörő tervével, Nagy István vezetésével, de rövid két év múltával a zsarnoki uralom megszüntette. Átmenetileg a főiskolát beolvasztották a Magyar Művészeti Intézet keretébe, majd román zenei főiskolába. Akkor még létezett magyar polgári dalosszövetség, mely 1949-ben Bartók Béla dalosszövetséggé szerveződött megfelelő új vezetőséggel az élen. 1950 táján a kormány megszüntette, mondván, hogy erre nincs szükség, mert a szaktanács gondoskodik a műkedvelő énekkarok tevékenységéről, a további irányításról egyaránt. Főiskolánk pedig a jövőben mint a román intézmény magyar tagozata folytatja tevékenységét. Ez a beolvasztás pedig a fokozatos eltorzítás, illetve az elrománosítás tervszerű folyamatát indította el. Számunkra ez az új helyzet akadályozta, gátolta tanmenetünk zavartalan működését, kibontakozását. Évről évre tapasztaltuk, hogy kutyaszorítóba kerülünk. Új törekvéseinket, a zenetanítás megreformálásának tervét a minisztérium elvetette és folyamodványunkat visszautasította. Sokat piszkáldtak a relatív szolmizáció használatát miatt is. Idővel aztán a zeneelmélet oktatását románul kellett végezni. A magyar karvezetést, a magyar zenei folklór szaktárgy oktatását felszámolták. Magyar diákjaink a zenei anyanyelv tanulás helyett román népzenei oktatást kaptak és román karvezetést tanultak. Mindez az egységesítés címén történt. Tervük szerint a többi zenei tárgyat is el akarták románosítani. Ha mindez nem történik, évtizedeket nyertünk volna, zenepedagógiai munkánk eredménye sokkal jobb lehetne, mert a reformjavaslat szellemében működünk volna. A reformjavaslatot Toduta Zsigmond is egyetértéssel és szeretettel fogadta, ha ő is ennek a szellemében folytathatta volna tanítását.

1986-ban, a Zenetudományi Írásokban ez a reformjavaslat-ismertetés nem egészen méltányosan hármunk neve alatt jelent meg. Jagamas János — Major Ferenc — Márkos Albert: *Javaslat a szolfézs (dallamelemzés), összhangzat-, ellenpont- és formatan tanítására. Zenetudo-*

mányi Írások, 1986. Szerk. Benkő András. Kriterion Könyvkiadó.

Következésképpen egyre csökkent a magyar énektanárokok száma, és egyre alacsonyabb színvonalú lett az általános iskolai ének-zene oktatás.

A román főiskola mai helyzete: kimulófélben a magyar tagozat, amely csak címleges. Nincsen zeneművészeti főiskolánk, ezért tenai kellene valamit, hogy újból lehessen. A mai helyzetben egyetlen lehetőség kizárólag egyházaink ez irányú támogatása. A vezetőségnek el kellene határoznia magát a Magyar Egyházzenei Főiskola megszervezésére. Kérjük, tehát egyházaink vezetőségét, fontolják meg a kérdést és segítsenek. Miként a zsarnoki uralom az egyházaknak saját iskoláik lehettek, sőt a katolikusoknak egyházi zeneiskolájuk is volt Csipkés Ilona vezetésével, főiskolájuk is lehet. Amellett pedig tekintélyes ösztöndíjjal segítette a tanulókat. En is részese voltam az egyházi támogatásnak főiskolai tanulóveim alatt. Örök hálával gondolok arra, hogy az áldott lelki szociális nővérek vendéglőjében két évig étekezhettem díjtalanul, a Báthori—Apor személnyumban ingyen lakásom és teljes ellátásom volt 1940 nyaráig. Ha a múltban léteztek egyházi iskolák, miért nem lehet a jövőben is pl. főiskolájuk is.

Néhány kollégámmal szívesen járulnék hozzá a szakmai szervezéshez és a gyakorlati megvalósításhoz. Egyházainktól kérjük a segítséget és támogatást, az anyagiak biztosítását, valamint a megfelelő helyiségeket a város belterületén. A főiskola egyházaink tulajdonát képezne, függetlenül minden külső beavatkozástól és fontos bázisa lenne az egyházzenei. Gondoskodnunk kell arról, hogy a tanterv és tanmenet megtervezése és kivitelezése a legmegfelelőbb legyen európai színvonalon. A tanítás anyagát és beosztását a legjobb szakembereink belátása szerint állítanánk össze. Ez az intézmény volna hivatott első sorban az egyházzenei képzés biztosítására is. Elsőrendű érdek a templomi éneklés és zenélés színvonalasabbá tétele, valamint minden egyházzenei megnyilvánulás sikeres megoldása. Ne csak pompára törekedjenek a katolikusok, hanem az ének és zene bevonásával szolgálni a benső áhitatot.

A múlt hibáin és fogyatékoságain okulva igen fontos, hogy mentessük magunkat azoktól. A zenei írás-olvasás

gyakorlatának analitikusnak és szintetikusnak kell lennie. A hangszeritanítás sem elédgethet meg egyoldalúan a képzésben a beszüntetésével, anélkül, hogy törődnek a zenei elemekkel, mondattanál és zenei formálással. A hallgatók ismerjék meg valóságosan a kimagasló zenei stílusokat. Mentessélni kell az olyan hibától is, mint például a Palestrina-stílus tanításánál mellőzni a mise-kompozíciókat, miként tette azt hajdanában néhai Max Eiskovits. A zenei anyanyelv mellett kellő hangsúlyt kell helyezni az egyházi népénekre, a gregoriánra, a protestáns korálra és a zsoldárokról is. A zenei fel-fogóképesség teljes kivételése sok tennivalót és céltudatosságot követel. Legfontosabb a zenei stílusok kellő ismeretének biztosítása. A zenei tanítás és nevelésnek zavartalan menetéhez a legképzettebb szakemberek volnának hivatottak. Annyi szakember akad még nálunk, akikből kitelne a tanterület. Az elméleti zenészekből elégünk van, helyette gyakorlati zenészeket kell nevelni, mert elsődlegesen ezekre van szükség. Ez úton sokat javulhat a középiskolai ének-zenatanárok képzése és a kántorképzés is. A tananyag röviden szólva a következőképpen kellene hogy legyen: zenei írás-olvasás, a magyar népdalok és egyházi népének, a protestáns korál, a genfi zsoldárokról. Lassus-Palestrina, J. S. Bach stílusa, a bécsi klasszikusok, a romantikus és a mai kor zenéje, szolmizáció, összhangzat, ellenpont, partitúraolvasás, zenetörténet. A szakosítás pedig egyházzenei, tanári, karvezetői, karmesteri, zenetudományi, zeneszerzői, ének, zongora, orgona, csembaló, hárfá, hegedű, brácsa, cselló, nagybőgő, fúvó- és ütőhangszerek szakja. Mindez pedig a Kodály-hagyomány szellemében. Végezetül még everszer alázatosan kérjük egyházi vezetőinket: vegyék fontolóra a kérdést és hozzanak kedvező határozatot a magyarságunk számára oly fontos ügyben.

Adja Isten, hogy az új tavasz legyen meghirdetője, elindítója törekvésünknek a magyar Egyházzenei Főiskola megszervezésének és felvívóztatásának. Isten áldását kérvén munkánk sikeres ki-meneteléhez.

JAGAMAS JÁNOS

Szabó Tamás felvétele

Balkán — dosszié 35.

EPILOGUS

Borzasztó anyagból van az emberi szem — mondtam —, nyálkás, holt valamiből; meg se lehet fogni, kicsúszik az ember ujjai közül, mint a pucér csiga. 1941 áprilisában Belgrádból Zágrábba tartottam. Néhány napja ért csak véget a Jugoszlávia elleni háború, az önálló horvát állam épp hogy megszületett, Zágrábban már Ante Pavelics és usztasa bandái voltak az urak. Minden falut teleaggattak Ante Pavelicsnek, Horvátország poglávnikjának hatalmas képeivel és az új horvát állam nemzeti felhívásaival, kiáltványával, hirdetményeivel (...) Így hát, amikor először láttam Ante Pavelicsét, amint a zágrábi óváros egyik palotájában íróasztalánál ült, úgy éreztem, hogy régi barátal találkozom, úgy tűnt, mintha időtlen idők óta ismerném. Nézetem széles, lapos, durva és vaskos arcát: sápadt volt, enyhén földszínű, szeme feketén és áthatóan lüszelt benne. Valami meghatározhatatlan ostobaság látszott a képén: az embernek szinte az volt az érzése, hogy a képtelenül nagy fülvél lélegzik, amely közelről még nagyobbnak, még nevetségesebbnek, még visszataszítóbbnak hatott, mint a képe... Széles, vaskos szőrös keze volt, izomkötegektől duzzadó ujjai bütykösek, és láthatóan zavarta a keze, nem

tudta hova tenni. Mély, zengő, végtelenül lágy volt a hangja. Lassan, enyhe toszkán kiejtéssel beszélt az olaszt: mesélt Firenzéről és Sienáról, ahol száműzetése hosszú éveit töltötte. És miközben hallgattam, el-tűnődtem magamban, valóban ő-e a terrorista, aki meggyilkoltatta Sándor jugoszláv királyt, hogy valóban ennek az embernek a lelkiismeretét terheli-e Barthou halála? ... Egy reggel meghívott, hogy szaladjak át vele az országon, Karlovác felé, a szlovén határszélig. Údén ragyogott a májusi reggel; az éjszaka még nem vette le hatalmas, zöld mezét a Száva menti erdőkről és cserjésekről: zöld májusi éj borította még az erdőseket, a külvárosokat, a kastélyokat, a mezőket, a ködös folyópartot. A láthatár szegélyén még nem bukkant fel a nap. Madarak serege lepte el a fák lombkoronáit. Aztán hirtelen ráomlott a napfény a nyájas, tágas völgyre, rózsaszínű pára szállt fel a mezőkről, az erdőkből, és Ante Pavelics megállította a kocsit, kiszállt, és szinte magához ölelve a tájat, így szólt: „Ez az én hazám!” ... Néhány hónappal később, 1941 nyarának végén Oroszországból tartottam hazafelé, fáradtan, betegen, hosszú hónapok után, amelyeket a Dnyeszter és a Dnyeper közti belátáthatatlan síkság porában-sorában töltöttem... Budapestén csak néhány órát töltöttem, és már mentem is tovább Zágráb felé, ahol két-három napra megálltam pihenni. Érkezésem napjának estéjén a Café Esplanade teraszán ültem barátaimmal... Egyszer csak egy tiszt lépett asztalunkhoz — jelenleg Ante Pavelicsnek hadsegédje. Holnap délelőtt tizenegykor jöjjön fel hozzám, rávezetem majd nevét a kihallgatásra várók listájára. Más-

nap tizenegykor ott ültem Ante Pavelics előszobájában... és amikor beléptem dolgozószobájába, észrevettem, hogy bútorait másként rendezte el. Beszélgetésünk közben belépett P. őrnagy és bejelentette Raffaele Casertanót, az olasz követet. „Bocsássa be — szölt Ante Pavelics —, az olasz követ nálam nem előszobázzon”. Casertano bejött, és hosszasan, egyszerű szavakkal, szívélyesen cseréltük ki véleményeinket a helyzetből adódó problémákról. Előző éjszaka a partizánok egészen Zágráb külvárosáig merészkedtek, de a hűségusztasák egykettőre megtanították kesztyűbe dudálni azt a szedett-vedett bandát. „A horvát nép — mondta Ante Pavelics — azt akarja, hogy jóságosan és igazságosan kormányozzák. És én azért vagyok a helyemen, hogy ezt a jóságot és igazságot biztosítsam...” Beszélgetés közben szemembe ötlött egy fűzfából font kosár az íróasztalon, a poglávnik baljánál. A fedele félig fel volt támasztva, látni lehetett, hogy valami tengeri állattal, azt gondoltam, alighanem osztrigával van tele, de kagyló nélküli osztrigával, olyannal, amelyet néha a Fortnum and Mason kárikátaiban látni Londonban, a Piccadily. Casertano rám hunyorított: „Jólesne egy tányér jó osztrigaleves, ugye?” — Dalmáciai osztriga? — fordultam a poglávnikhoz. Erre felemelte a kosár fedelét, felém mutatva a nyálkás, kocsonyás osztrigamasszát, majd jóságosan, fáradt mosoly kíséretében így szólt: — Hűségusztasaim ajándéka: húsz kiló emberi szem... (Curzio Malaparte: Kaputt, 1950.)

„... csak innen el, csak innen el. Örökké innen el, csak így érkezhetem célmohoz. — Ismered tehát célotat? — kérdezte. — Igen — feleltem —, hiszen mondtam: „Innen el”, ez a célot.”

Kafka: *Utrakeles*

„Az élet egyetlen értelme, hogy egy értelmet találjunk neki” — írja Eliade. Ő így, mások gyakorlatiasabban, de mindenki igyekszik — a tisztánlátás, rendszeret felismerés igényétől is hajtva — többé-kevésbé éles színtűt felvázolni az élet céljáról alkotott elképzelésének. Kapkodás a mindegyre kicsüsző gyeplő után — talán ezt mondhatnók a legtöbb, precízítésre törekvő definícióról. Koncentrált, tömör igazságokat, fókuszos lényegeket kerülnének a meghatározások, kevés kivétellel sem szeretnék magára az életre bízni — ez ugyanis elég szeszélyes kanyarokkal imbolyog a sztemderd normákhoz igencsak kevésbé igazodó távú, meredekegű lesiklopályán. Van egy adag skatulyázási hajlam a meghatározásokban, s épp ezért jó pár

BENEDEK H. JÁNOS

(KI)UTAK AZ ABSZURD FELE

helyen kilóg a lóláb a tömény, magvas definíciók minél kisebbre zsugorított, sűrű szövésű takarója alól.

Szorítanak e körülírás-garderób egyes szűkre szabott darabjai. Az ember, tudata mélyreteiben, mindig is tágas (bár nem lötyögő) fogalmakra vágyik, borzongató szabadságokra, melyek ha meg is rajzolják valaminek az értelmezési irányát, ködbe vésző, ámbár létező határait, de képlekeny körvonalait köztől eléggé szabad mozgást biztosítanak az egyéni magyarázatok kiteljesedése számára.

Aki e szabad mozgást hiányolja, az ész bizergetően izgalmas tornájára vágyik, az vegye kezébe Franz Kafka *Az átváltozás* című novelláskötetét.¹

Kafka (örökzöldre állítja a gondolat forgalmi lámpáját. Fel-, ki-, elszabadít. Ars poeticája lehet a mottóként idézett párbeszéd-törredék, melyet egyszerű szolgálójával folytat az *Utrakeles* c. novellában. Kafka nem törekszik konkrét vagy elvont dolgot vagy fogalmat adni meg az élet értelméről, céljáról — az ő élet-cél-meghatározása szelöesebb, mint bármely másik. Együttal az irányt is kijelöli: innen — tovább, a mostból a jövőbe. Az „innen el”-élettelben megvillan a kaffkai meneküléskényszer igencsak mindenkor jelen-e, ennek forrását az író életében kell keresni. Kafka félelemtelő behunyott szemmel, szűkölve, ugyanakkor vakmerően lázad műveiben — írásai-ban kompenzálja magát az életbeni alárendeltségért; írásaiban mindegyre támadja, marja környezetét, főleg apját (amint be is vallja). Ki zsarnoksága alatt tartotta élete végéig. S apja csak társirannus volt, szövetségese a semmivel sem szelöesebb, épp annyira hajthatatlan világnak. Közéllé kezd válni, hogy „a költő (író) lázad az őt ellenségesen körülvevő világ ellen”. Közéllé, de mint a legtöbb közéllé, igaz. Ellenszégülés nélkül nincs termékeny konfliktus. Nem szabad Kafkát óvatossá duhajnak látni, amiért nem robbanó csatákat rajzol maga és a világ közé, hanem küllőnbéjratu, egyszemélyes belső világába berendezkedve írja megdöbbszent, rádöbbszent, a lét értelmét sokszorososan megkérdőjelező novelláit. Kafka elzárkózik, az elnyomottak felsőbbrendűségével, szinte csak magának mormolva mondja ki megfellebbezhetetlen ítéleteit. A passzivitás határán alig lépnek túl ezek az írások. De az a pár lépés, amivel túllépnek, egyenesen halad az abszurd felé, az abszurd szakadékaiba taszítja a vérszegény életet. S ott fenekesülni felfordulnak az értékek, a viszonyok, a szélrózsa irányai összekeverednek, csapzottan bálmul kiöltözött személl üregéből a ráció. Hogy a novellák fikciók, felesleges mondan. De Kafka azzal a csak pár lépéssel túl a ráción is annyira eltávolodik jelentől is itt-től, mint elődei közül még senki (meg sem kísérelte), s utódai közül is kevés mert nyomába szegődni. Abszurdal többen próbálkoztak, de a kaffkai abszurdig leásni talán sohasem sikerült.

De elég-e megállapítani az irracionális, irreális Kafka műveiről? Nem elég, ennyi még nem speciális csak őrá jellemző. Más vonásokat kell keresnünk a kaffkai világ bár vázlatos megjelenítéséhez. Ilyen lehetne az a megállapítás, hogy Kafkának egyáltalán nincs humora. Cséppnyi se. Nem akarja a nevetés vízeire áthajóztatni a lét problémáit, kérdéseit. S ha komikumot nem, úgy elsőlegesen tragikumot sem fejez ki. Viszont kezünkbe adja gondolatai rojtosságtól a fonálát: járjuk végig e fonál mentén azt, amit nem írt le, aminek kivételét a perspektíváit. Szabad kezét ad: az olvasó arra gondol tovább, amerre akar. Csakhogy, akár egy precíz leteztelt alapszituáció esetében, itt is gondosan ki van kísérletezve, hogy melyik az az egyetlen út, mely a megértéshez vezet, a többi pedig zsákutcában végződik. Ez az út pedig az, melyen haladtunkban leszörjük elvárásainkat mozgalmak, pezsgő cselekmények, életöröktől duzzadó szereplők iránt; melyen rájövünk, hogy egyáltalán: felesleges (ránk aggatott) elvárásokat támasztani; melyen cáfolni kezdjük a megfellebbezhetetlen igazságokat és magunk sem tartjuk különösnek, hogy az ezen igazságokból szerkesztett külső és bel-

ső világok szakadatlanul omlanak. Hogyan határozhatnánk meg legjobban a célt (mely egyben üző ok is), mely ezen út megtételére készített, ha nem a szerző szavát véve kölcsön: „Innen el”? E cél elérésében reménykedni éppoly abszurd badarság, mint nem reménykedni. E cél a körbeforgó mézesmadzag vége, ami nincs. De ha nem hiszünk benne, akkor élni „nem érdemes” szavakkal visszarskadunk ösztönök vezényletére alapított állapotunkba. Kafka letőri hasztalanul túlbuzgó álmainkat, s ugyanakkor túlélésre serkent. Mindegyre tovaszökkenő légvárakkal csalogat és kerget, mignem eltelik az élet — s akkor a legmakacsabbak sem fognak már az élet értelmén rágódni. Addig viszont ezen töprengeni igenis kell. Meg idő is van rá — „Hiszen, szerencsére, hosszú út ez valóban.”²

Mit nyújt még ezenkívül Kafka? Nyújt pergő párbeszédese cselekmények helyett egyenesen folydogáló történeteket. Ahogyan *A kastély* hangulatát Bruegel vastag hóban mozgó vastag parasztjaival lehetne visszaadni, úgy e kötet novelláinak jó részét is lehetne Bruegel-stílusú illusztrációkkal díszíteni. Azonkívül Kafka ideje lassított idő — tompán mozognak a figurák, mintha nagypelyhű hóhullásban, messziről látszanának. A szereplők elidegenítettek, sok esetben érthetetlenül titokzatosak, titokzatosan érthetetlenek.

Az átváltozás című novellát, mely a kötet gerincét képezi, az abszurd irodalom iskolapéldájaként szokás emlegetni. Kafka ebben csillogtatja meg legművészebb lélekábrázoló képességeit: a testi átalakulással járó világkép, -szemlélet változását, az értetlenséggel körülvett élőlény lelki deformálódását mesterről kézzel rajzolja meg. Nem minden novellának sikerült ezt a szintet elérnie (néhány novella nem is nagyon „élvezhető” darab), de a közös vonás majdnem mindegyikben fellelhető: az, hogy a gondolat fonálát megragadva el lehet jutni — innen. A hová már kétségesebb, egyáltalán, kérdés, hogy van-e? De ezeket a kérdéseket mindenki válaszolja meg magából a kötetből — már ha egyáltalán lehetséges a megválaszolásuk.

Van jópár egy-másfél oldalas novellácska is, amelyek sok mindenen rokoníthatók Örkény egypercesével. Pillanatnyi gondolatot rögzítő rövid kis írások ezek, talán csak fragmentumok, és azért kerültek be a kötetbe, mivel azt nem maga az író szerkesztette (Kafka végrendeletében írói hagyatékra teljes megsemmisítést kérte, csak barátja engedetlen-sége és szövegese révén maradt fenn e hagyaték).³ Pl. *A Kínai Fal építése* c. nagyobb novellában szinte szóról-szóra megvan *A császár üzenete* című egyperces — tehát ez utóbbi csak skicc lehetett az előbbi alkotásához. Ezen egypercesek egy része Kafka írói műhelyének gyaluforgácsai, szilánkjai, töredékei — de akad egy pár lekerített egész, morzsányi gyöngyszem-ragyogású remekbe szabott mininovella is, ilyen például az *Utrakeles* meg a felbehagyott s ugallatnyalábokat spriccoló, mindössze pár soros *A szomszéd falu*, mely egyetlen gondolatokra sziporkázó villanása.

Kafka új és új változatokban írja meg a kiáltalan kiutat, a lét sáncát között imbolygó reménytelen történeteit. A humor mellett az érzelmeket is szinte teljesen száműzi írásai-ból, szenttelenül ábrázolja a cselekményeket; közömbös hidegségéről sokszor nagyon nehéz eldönteni, hogy nem hajlik-e bár árnyalatnyira) rokonszenvvel a negatívumok felé. Mindent kívülről néz és látta, tárgyilagosan ír le borzalmakat, száz pataknyi vér spriccelését huvošen, száraz hangon vazoja fel és pár rövid szó erejéig megy el csupán a saját pokolian kifinomított kínzó-mészázó gépe alá fekvő, anakronisztikusan megmerevedett szemléletéből kilépni nem tudó, nem akaró fegyencőrt tiszt pusztulása lélektanai rezgéseinek felrajzolásában. (*A fegyencgyarmaton*) E mindent adott távolságból figyelő tárgyilagossá szemléletű történetek deszkriptíciói hozza a novellákban — a megfellebbezhetetlen ítéleteket az olvasónak kell levonnia a maga számára (bár a megadott eszközök eleve csak ilyen ítéletek levonására alkalmasak). Ahol első személyben írja a novellát, ott önmagát is mintegy „a bórén kívülről” figyeli, visszanevő önmagára. Hivatalnokai pontos-sággal veszi számba az eseményeket, rögzíti, mintha valaki diktálása után írta. Néhol a misztikum, az egzotikum varázsa is megejtí írásai-ban, az erő szépsége. (*A Szakdók és arabok* c. novella). *A Tizenegy fiam* a teljesség-re való törekvést sugallja — az apa csak tizenegy fiából tud összekompiálni magának egy egész, igényeinek megfelelő fiat, ennek ideális tulajdonságait szétszórja tizenegy ember között, hogy valamiképp is megvalósíthassa az eszményi gyermeket. A halál, ember-ölés sem szokatlan témája Kafkának — meg-szokott, cseppet sem divergáló eseményként írja meg a *Testvérgyilkosságot*. A szenvedély annyira tömpított, hogy az irás fátyolán át érkezve nem okoz robbanó katarzist — inkább félelmetes tárgyilagossága az, ami döbbsentet kelt. A gyilkosság gyönyörűről borzongató hüvošen beszéll, s ez kelt rettenetet.

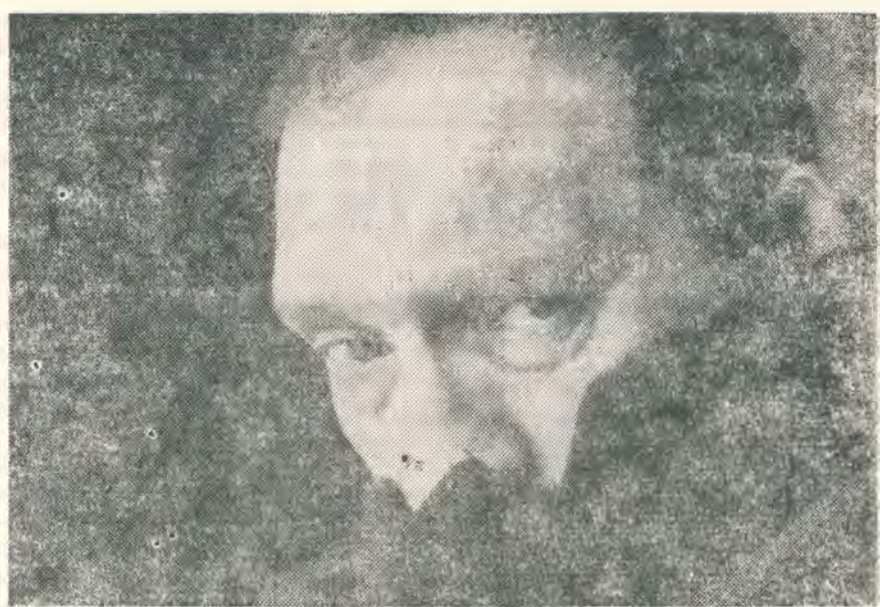
Amit szinte sehol sem lehet megtalálni Kafka műveiben, az a szerelem. Mintha megrettenne attól, hogy hideg előadásmódjával kimutassa még a szerelem abszurditását is. Kafkát olvasni — bármilyen banális hangzik is, de — megéri. Kevesen mutatják be az embert arról az oldaláról, amelyről ő, és még kevesebben olyan pszichológiai mélyfúrásokat végezve, mint ő. Nemiren lehet más tőla nyomán olyan kirándulásokat tenni az abszurdnak a forrásvidékére, mint az övé. Ami esetleg elriasztja a felületesen belepillantót, az a gondolatjelekkel meg nem szakított, tömörnek tűnő sorok látványa. De gondolatébresztőbb, eszme-futtatásokra jobban ösztönöző mű aligha jelent meg e században. S aki úgy érzi, hogy kezdenek eltunyulni gondolatai, kezd belemerevülni a mába, itt-be már-már rosszalhatóan túl komolyan veszi az életet, annak meg egyenesen receptre olvasandó, észterápia gyanánt — nem járt le e novellák garanciája a születésük óta eltelt hatvan-hetven év alatt stm.

¹ *Európa Könyvkiadó*, Budapest, 1992

² *Utrakeles* c. novella

³ Földes László: *Utószó* In: Franz Kafka: *A kastély; Irodalmi Könyvkiadó*, Bukarest, 1966

BENCZE FERENC

vagyok’ — nyújtotta a kezét 1968-ban, amikor haza kerültem, Kolozsvárra, mint fiatal kezdő színész.

Bemutakoztam én is neki — és nevettem, nevettem feltartóztatatlantul. Megbocsátotta nekem akkor ez a nevetést, mert tudta, ezzel a nevetéssel a komikust honorálom, bármilyen furcsa, nem helyénvaló módon teszem is ezt. Nem sorolom — értékelem alkításait, nem az én feladatom — talán összeírja valaki színész- és színészet szerető, mi mindent és hogyan is játszotta azt a sok mindent, amit játszott...

Jancsó Elemér fiaként érkeztem a színházhoz — de ő a Jancsó Miklóssal barátkozott meg. A kezdő, gatlásokkal küszködő fiatal színésszel, aki lépten-nyomon zavarba került, hiszen kollégája lett olyan színészeknek, akik miatt — is — ezt a furcsa pályát választotta, amit jobb híján színészetnek neveznek.

Gyakran vitt magával horgásznál... Azok a régi, felejthetetlen kirándulások!

A horgászás — köztudott — giliszta-szedéssel kezdődik. Legjobb esetben. De hozzátartozik a horgászathoz a nyű-beszézés is. Kérem az érdekeny olvasót, most fogja be az orrát, mert indulunk újra, mint sok évvel ezelőtt. Nyűvet gyűjteni Ferivel egy tehénfejtelepre (így neveztük azt a tehénfej, pata stb.) lerakatot, ahová kihordták ezeket a rothadó állatmaradékokat). Szörnyű büz volt, már néhány száz méterre a lerakottól, hát meg ott, benn, a tehénfejtelepen...

De a halásszzenvedély vitt minket egyre közelebb...

A szádón végy levegőt — suttogta Feri, ahogy elnézte sápadtságomat.

Összeszedtük a kukacokat... szörnyű volt. Aztán másodszor már nem volt olyan szörnyű. Végül megszoktuk, ezt a büzt és rothadást is megszoktuk, anélkül, hogy észrevettük volna.

— Fesd fehérre a botod végét — kezdte egyik nap.

— Tessék? — döbbsentem meg.

— Mondom, fesd fehérre a halásszzenvedélyt, mert meggyünk éjszakai horgászásra. Ha a bot vége fehér, éjjel is látszik, hogyan rángatja a hal.

Megfesztem hát a botom végét, ezen ne múljon, és elindultunk éjszakai horgászatra a Marosra. Persze elemlámpát nem vittünk, minek is, ugye, éjszakai horgászashoz, így nagy keservesen, gyufagyújtogatva szereltük fel a botra az orsót, a horogra a gilisztát stb. És behajítottuk a csalit a nagy sötétbe és a Marosba és lestük hajnalig a botok fehérre festett végét: nem kűz-e a hal?

Es megvirradt, és álmosan, könnyesen a sok botnézéstől és berumozva konstaltuk, hogy a nagy igyekezetben áthajítottuk a csalit a folyón, a túlsó partra, fel egy fára... Ott lögött bekéssen a két felgillisztázott horog, alattuk nyugodtan tocsogtak és hápogtak a rucák vagy mik...

Ilondán nyaraltunk együtt, amolyan horgász-nyaralás volt. Délelőtt pihentünk, puliszkát főztünk az esti horgászathoz, sakkoztunk is néha. Azért csak néha, mert Feri remekül tudott sakkozni, én nem voltam neki méltó ellenfél, csak unalmában fanyalodott rám sakkilag.

Ilonda mozigépésze látogatott meg egyszer minket. Bemutakozott:

— Hallottam — így ő —, vannak itt valami kolozsvári színészek. Kollégák.

— Ön is színész? — kérdezte Feri halálos komolyan.

— Dehogy. Én filmes vagyok. Mozigépész. De a kettő művészet. A színész és a mozi egy művészet! (Nem vitattuk akkor ezt a színház-történelmet mindenképpen érdekes megállapítást). Beszélgettünk az új „kollégával” mindenféléről (kivéve a művészetet), amikor is csak úgy mellékesen megjegyzi a mozi:

— Tudnak sakkozni?

— Hát — nézett rám Feri figyelmeztetően (éppen dicsekedni akartam Feri saktudásával) — tudok egy keveset.

— Na. Mert én vagyok Ilonda abszolút sakkbajnoka — húzta ki magát a mozigépész. — Hajlandó vagyok magukkal sakkozni, de csak egy üveg borban.

— Ki fizeti a bort? — kérdezte Feri. — A nyertes?

— Ugyan — íett egyre dölyfösebb a pépész. — Hol is hallottak ilyent? A vesztes fizet.

Feri elkezdett szabadkozni, hogy így, meg úgy, ő szégyelli, hogy csak keveset ért a sakkhoz (én felálltam, elsiettem, nehogy ki-robbanó nevetésem elárulja, hogy Feri ugratja mozi kollégáinkat) — De ha a kolléga úr gondolja, játsszunk — mondta Feri, csak ne egy liter borban, legyen három liter, ha már hárman vagyunk — kedélyeskedett.

— Legyen — intett fölényesen Ilonda sakkbajnoka.

Elkezdődött a sakkpárti... A nyolcadik lépés után Ilonda hóse kimeredt szemmel bámulta a saktáblát...

— Ez matt — nyelt egy nagyot. — Matt nekem.

Nem létezik — csodálkozott Feri. — Ezt hogy csináltam? — lepódott meg. — (én megint elsiettem nevetni egyet). Nahát, ezt

a véletlen, pironkodott továbbra is Feri —, ki a fene hitte volna?!

— Revansot kérek — így a mozi. 6 üveg bor.

— De csak ha együtt isszuk meg — szabadkozott Feri. — Tudja, ha már elveszttem a bort, legalább igyak belőle vissza valamit.

— Rendben van — egyezett bele újult reménnyel mozi barátunk. — A fehér kezd. A fehér kezdett is, de a gépész, mit tesz Isten, újra mattot kapott. Még egy revansot kért. Kapott. Revansot is kapott és egy harmadik mattot is. Villámgyorsan, az előző kettőhöz képest.

Sokáig nézte a saktáblát Ilonda gögös sakkbajnoka, majd halkán, szerényen, megtört hangon megkérdezte:

— Tessék mondani, hány borral is tartozom?

Feri átéltette a kétségbeesett gépészt.

Egy üveg borral sem tartozik — mondta nevetve. — En ugyanis valamikor országos sakkbajnokságon vettem részt. Majdnem bajnok lettem. Higye el, kolléga úr, tölem nem szégyen sakkban kikapni. De éppen ezért a fogadás sem gili. Mert egy bajnok nem játszhat pénzben. Még borban sem játszhat egy bajnok.

Művész úr — kérdezte alázatosan, de immár megnyugodva a gépész —, azért megtisztelt, elfogyaszt velem egy-két pohárral a borból, ugye? (Engem emberszámba sem vett, igaza volt, ha egyszer a majdnem-bajnok Ferivel ülhet egy asztalhoz.)

Es így történt, hogy aznap este a halak nyugodtan úszkálhattak a folyóban, mert nem riasztotta őket a felcsalított horogcsobbanás, ehelyett Ilonda bekéss éjszakájában harsányan zengett Tosca levéláriája a mozigépész előadásában.

Sok kedves történet, sok szellemes ugratás kitalálása és végrehajtója volt — de ezek az ugratások soha nem voltak bántóak, ... akit megrtált, az nevetett aztán a legjobban és szívből a tréfán...

Sokat filmezett. Aztán filmezett Budapesten is. Végül úgy dönött — megpróbál újra Magyarországra. És az ottani filmgyárnál kapott alkalmazást.

Mikor Pestre mentem, nála laktam. Le-mentünk vásárolni a Közértbe. Egy rendőrvadásra köszöntött.

Szeretnek a rendőrök — mondta mosolyogva Feri —, sok rendőrt játszottam az utóbbi időben a televízióban, de nem csúfoltam ki őket soha. Ezt tudja a kollégáim, ha van valami problémám a közlekedérendszettel, én mindig elintéztam az ügyet. Biztos te is szereted a rendőroket, nem?

Ugy általában szeretem őket — mondtam nem túl nagy meggyőződéssel — speciál rajongásom a közlekedérendszet iránt meredeken csökkent, ugyanis múlt héten vették el a hajtásimat két hónapra. Persze, egy kis gyaloglás nem árt, mert például most is, ahogy ketten sétálunk, látod? Fordulnak utánunk az emberek. Vajon honnan ismernek engem?

Beszélttem nekik rólad — mondta komolyan Feri. Kolozsváron már csak látogatóban volt: a kocsiban, amit én vezettem, ült a Bencze-család: a felesége, Judit és a két vasgyúró gyerek — Berci, Marcika. A színház előtt hajtottam el.

Néztek csak — szólalt meg Ferenc —, itt statisztált sokat apátok.

Nem válaszoltam. Soha nem panaszkodott, ha mellőzték, ha csak kis szerepet játszott. Ez is hozzájárult volna, hogy elmenjen? — tűnődtem magamban. Ki tudja? Vagy itteni munkája csak azért tűnik immár jelentéktelennek, mert nemrég kapott díjat, a legjobb férfialakítás díját, a KOK-ért? Egy olyan mezőnyben, ahol 40 filmet vetítettek?... Ki tudja?

Néha még hazalátogatott. Nagyváradon vendégszerepeltünk, ott találkoztam vele véletlenül, véletlenül és utóljára egy olcsó, színház-melletti étkezdében, amolyan talponálló-ban, amelyeket itt Kolozsváron is előszere-tettel látogatott.

De most már nem pénzkérdés volt nála a büfében való kosztolás.

Feri — üdvözöltem örömmel —, te a régi maradtál. Nem véletlen, hogy ilyen helyen kell találkoznunk. Azt hiszem, ha multimiillomoss lennél, akkor is ilyen helyen találkoznánk...

Igaz, öregem — mondta melegen —, igyekszem a régi maradni. Ismered azt a viccet, hogy:

Két barát találkozik.

— Szervusz. Mi van? Meg sem kérdezed, hogy vagyok?

— Hogy vagy?

— Ne is kérdezd.

Ha rágondolok, akaratlanul is elmosolyodom. Tudom, mások is így vannak emlékével. Az emlékével, ahol özszemosódnak emberi és színészi tulajdonságai. És hogy színészi vagy emberi tulajdonságai voltak szimpatisabbak, ma már nehéz eldönteni.

JANCsó MIKLóS

Erdélyi rapszódia

Az énekmondás fogalma és jelensége még ma sem teljesen idegen a délkelet-európai zenében. Az énekmondás, a rapszódos lappangva bár, de még ott él a nép körében, határában pedig rávetül a modern kelet-európai zeneszerző felfogására is, zenéhez való közeledésének minden napos voltára: a mai kelet-európai alkotó még mindig inkább rapszódos, mint zene-mérnök, nyugat-európai mintára. Innen van, hogy maga a műfaj, a kissé pejoratív hangsúlyt kapott rapszódia is még él Közép- és Kelet-Európa XX. század végi zenéjében. Az, hogy a romantikus, mint például Liszt is, vagy akár Brahms, szívesen nyúltak a rapszódia műfajához, az nagyon is természetes, hiszen ez a csapongó, széles formateremtő nagyon is megfelelt a szintén csapongó, gyakran szertelenül virtuóz, villódzó kompozíciós stílusnak, felfogásnak. Gyakran olyan művek is a rapszódai műfaját gazdagították, amelyek címükben nem is utaltak rá, mint például Lalo Szpányol szimfóniája, vagy például Debussy rapszódiaja szaxofonra, amely éppen azal válik ki a sorból, hogy címében rapszódia, de valójában inkább kis méretű koncert.

Magam is sokszor hajlottam arra, hogy egyik vagy másik művem címét a rapszódia megjelölést válasszam. Egyik legkorábbi, 1954-es hegedű-zongora darabomnak is a *Kis rapszódia* megjelölést szerettem volna adni, de az akkori indult, majd gyorsan kibontakozó modernség-törésvésk sodrában, éppen a kisért elhasznált hangzása miatt a rapszódia címet szonati-nára cseréltem fel. Később is valahogyan megkerültem az ilyen címeket, hogy — mondjuk — *Zilah rapszódia*, helyette inkább a *Szilágyi népdalok* hüvösebb címet választottam. Vagy egyszerűen azzal vettem el a rapszódia szót régi hangulatát, hogy meghekentető szópárra helyeztem: *Barokk rapszódia*. A századvégre visszatértem látszik, hogy fölösleges volt a szó és műfaj „utánhangzása” keltette viszolygásunk. *A The World of Twentieth Century Music* (David Even, 1968) tárgymutatója úgy tiz Rapszódia tart számon, köztük Bartók két híres hegedűzenekari rapszódijával, Ravel Spanyol rapszódijával.

Apropó Bartók! Mindkét Bartók-rapszódia erdélyi népdalokra épül, akár Erdélyi rapszódia címet is viselhethetnének. Kodály *Székelj fonója* vagy még inkább a *Marosszéki táncok* című műve az, amely a legméltóbban megfelelne a rapszódia műfaji fogalomkörének, a címadás mégis messze elkerüli a szót. Bőngészem a magyar zeneszerzők katalógusát, elég gyakran feltűnik a rapszódia megjelölés: például *Hortobágyi rapszódia*, vagy Vajda János *Rapszódia* vegyeskarra Petőfi Sándor- és Szilágyi Domokos-versekre. Még sok más hasonló címre bukkanok tallóztatásom közben — Durkó Zolt: *Una rapszódia ungherese* két klarinét és zenekarra —, de sehol sem találok az ERDÉLYI RAP-SZÓDIA címet.

Keresem az ilyen vagy hasonló címet román zeneszerző

kollégáim, barátaim műkatalógusaiban is. Erdélyi rapszódia, úgy ahogyan Enescu két világhíres rapszódiaja született, mintha nem bukkanna fel emlékezetemből. Lehet, hogy rendszeres kutatómunkával kideríthetnék ilyen címet is, de itt, most olyan műre gondolok (ezzel a címadással) amely a világ számára jelképezne a mi zenei világunk ilyen műfajbéli visszaadását.

Miért gondolkodtam el ezen a címadáson? Mert úgy érzem, az erdélyi rapszódia, mi, valahogyan másképpen gazdag gyűjtemény népdalkiadványainkkal (amelyből az egyik legutóbbi, a CSANGOMAGYAR DALOS-KÖNYV Moldva 1972—1983 Seres András — Szabó Csaba munkája, Szervátiusz Tibor rajzaival. Héttorony Könyvkiadó, Budapest), tánc-ház lemezeinkkel, zeneszerzőink gazdag életművével. Ez ami erdélyi rapszódiaunk!

E gyorsan lepergetett gondolatok között a lemezjárt-szóról egy frissen érkezett lemezen szép erdélyi muzsikája csendül fel. Most éppen Járdányi Pál *Székelj rapszódiajának Hajnali kesergője* hangzik. Szép ez a tételeim, szép a muzsika is. A lemez-sávon egy kicsivel arrébb Maros Rudolf, Bartók mezőse-gyűjtött román dallamai-ból válogatott *Erdélyi ver-bunkja* szól, utána pedig Vég-vári Rezső *Küküllőmenti ma-gyarosa* rimel az első lemez-oldal végén felhangzó, ugyan-csak Végvári Rezső feldolgo-zására a *Kalotaszegi táncokra* — a klarinetszóló, a kitűnő klarinétművész, Lugosi Tibor játssza. Már ennyi is elég volna ahhoz, hogy ezt a lemezt *Rigómadár szépen füttyöl* (SLPX 18084) amolyan sokszínű erdélyi rapszódia-nak tekintsük. Hogy még tovább közelítsünk e központi gondolathoz, említsük meg a ki-sérőszövegéből: „A Székely-földről elszármazott Kovács Apollónia hiteles tolmá-csolja a szülőföld dalait...” írja Végvári Rezső a Grabecz Miklós népdalfeldolgozásai-hoz fűzött megjegyzéseiben. Saját művéről, a *Küküllő-menti magyarországi* jegyzi meg: „A táncban és zenében gazdag, kevésbé ismert Küküllő-vidék, Adámos és környé-ke sodró lendületű, öserejű férfitanca a magyaros. A frap-páns darab egyetlen *Allegro*-ba sűrű a legszebb táncdal-lamokat.” A Duna Művész-együttes népi zenekara (14 tagú együttes), Mészáros Ti-vadar vezetésével és Végvári Rezső művészeti irányítá-sával egyik legszebb, legvál-tozatosabb népzene-lemezün-kezt valósította meg. Az erdélyi népzene megismerteté-séért, népszerűsítéséért oly kitartóan és eredményesen munkálkodó Végvári Rezső, akinek nevét, tevékenységét a rádióhallgatók, lemezbarát-ok és erdélyi muzsikusok oly jól ismerik zenei szívárvány-hidat épít két nép, két kul-túra között. Teszi ezt szeré-nyen, őszinte, megbékélt hirdető, igaz belső meggyőző-déssel, emberek, népek ba-rátságába, egymás iránti sze-regetébe, zenében való egy-nyelvülésükbe vetett rendü-letlen hittel.

TERÉNYI EDE

ELEK GYÖRGY

EGY DALLAM

folyton csak száll egy dallam
de nem tudja senki honnan
keressük egymás szájában
egymás fülében
egymás szemében

Majd találgatjuk
egymás szívében
egymás vérében
egymás idegeiben

hol lehet?

de folyton csak száll a dallam
és nem tudja senki honnan került
szánkba
fülkébe
szemünkbe

Nem találja el senki hogy
szívünkben
vérünkben
vagy idegeinkben
van a dal

legelőbb a süketek gondoltak arra
hogy ez a dal még sosem volt
hallható
csak a képzelőben létezett

mások nem is beszéltek többet róla
arra gondoltak még várni kell

szívük mélyén úgy érezték
a süketek mondtak igazat

valami fantasztikus mennyi dal
talán csak tévedés
az is lehet hogy család
valami ami a süketek számára
jelent legtöbbször

már nem keresi senki a dallamot
és nem kérdezi senki hogy
kinek a szájából
kinek a szívéből
kinek a véréből
kinek az idegeiből
szabadult el a dallam

csak a süketek hegyezik fülüket
hátha mégis megszólalnak egyszer
ezek a rejtett hangok

HOLTPONT

hamis próféták könyveket írnak
hamis könyveket
melyek — talán már holnap —
tétélek lesznek az érettségi vizsgán

a tanárok csak annyit mondanak
„mi nem tehetünk semmit
mi semmin sem változtathatunk”

a diákok azt mondják
„mi ezt tanultuk
miért rossz az ha ebben hiszünk?”

itt kezdődik a vizesés
amiről senki sem tudja hol ér véget

a falakon nagybetűs jelszavak
MENNI VAGY NEM MENNI
TENNI VAGY NEM TENNI

egyenes az út egysávos
fordulatról szó sem lehet
de nyugodtan leleghetjük
az ítszéli füvet
azt mondják nem mérgezett

ANGI ISTVÁN

A zenei tartam etikája és esztétikája

Hogy rögtön megmondjuk: Szegő Péter *Offrandes* című művét osztatlanul pozitíve fogadták: közönsége is, a szakemberek is. Am a hét és fél perces mű bemutatása mégis jó alkalom arra, hogy a modern zenei művek tartamával kapcsolatos elvárások bukta-tóiról szóljunk. Meg arra is, hogy megvizsgáljuk: az adott tartam a szerző szándékai szerint miért így és nem más-ként alakul azzá, ami.

A kortárs zeneművek tar-tamát ritkán fogadjuk el úgy, ahogy van. Szerzőjében ké-telyt támasztunk, s a Mester, a kolléga vagy a közönség arra invitálja a mű íróját, hogy változtasson a tartamon: rövidítse le, illetve hosszab-bítsa meg.

A lerövidítés kívánságát gyakran epigonizmussal, a ki-liséké egyserűsített idéze-tek avatalan felhasználásá-val, modorosság vádjával i-gazolják, hogy, úgymond, mindezeket a tartam „meg-húzás” mentesítene. És nem mindig jótalanok ezek a vádak. Nemrégiben hallgat-tam meg egy ilyen irányú re-mek elemzést K. Penderec-ki és mások hosszú műveinek gyors megírásáról és a kli-sék tucat-technikájával szer-zett könnyű sikereikről.

A meghosszabbítás elvárásai sokkal problematikusabbak. Vajon miért kéri? A könyv-nebb megértésért? Többlet-információért? A hosszabbítás kívánsága a megkonstruált szerkezet köz-lesí pontjain oly módon sze-retne változtatni, hogy a hírtékelt gazdagítása nélkül növelje a többletinformációt. A szerző által minden bizony-nyal legjobban átgondolt és átértézt üzenetpontok jelen-téstávolságát a meghosszab-bítás bajnokai csak úgy, min-den további nélkül megso-korozzák. Am ha kételked-nek a szemantikai közelben felszűrűsített érzelmi-értelmi mondanivaló érthetőségében és kifejtettségében, hennyl-vel inkább fognak hitetlen-kedni a távlatokba küldött üzenet hitelességében. Mert önma-guk szemlélődő passzívítá-sáról még így sem monda-nának le, csupán remélik a titok felnyílását azáltal, hogy a megértés kudarcát elodá-zák: a szerző szándékával ellentétben, az utolérés táv-futásának kétes sikerében bízva, a rövid tartam befo-gadásáról a hosszú tartamra váltásának át.

Hát igen. Egyeseknek úgy tűnik, hogy siettetjük a zene birtokbavételét, mert, úgy-mond, „bolygónk is siet”. Pe-dig, bizony nem siettetjük, pusztán a sietés paradoxoná-ra hivatkozunk, arra, hogy a lassan, de biztosan esztétikai-lag legtöbbször lustaságot rejt: a biztos, hogy lassan... De térjünk vissza a nemré-giben bemutatott *Offrandes*-hez.

A mű valamennyi dimen-ziójában a szerkesztés ősi törvényei szerint alakul: „a sem többet, sem kevesebbet, mint ami éppen szükséges-te” elve szerint. Tehát itt éppúgy nem beszélhetünk szó-szaporításról, motivum-téko-zlással, amint ezek túlzásba vitt ökonómijáról sem.

Mi az a mód, amely révén Szerő Péter mégis számos nvítást ajánl fel hallgatói számára, az éppen elégséges témák gazdaságos kifejté-sében? Nos, ez a mód minde-nek előtt nem a fejlesztésre

váró motívumok megszámlá-latottságában rejlik, hanem szerep-közösségükben, amely a struktúrában elfoglalt he-lyük betöltéséből adódik. Szer-zőnk ugyanis a hossz- és ke-resztmetszet intuitív szinté-zisével alkot. Számára a mo-tívum-teremtés vagy általá-ban az anyag elrendezése tér-ben is, időben is egyenérté-kűséget jelent. Az egyidejűség és az egymásutániség dimen-zióiban tehát nem mást és mást hoz létre, hanem ugyan-azt valósítja meg — de más-ként. Tehát az azonosulás se-jtós dialektikájával, az az és a mégis más esztétikai rátalálásával állunk szemben. Persze ebben a szembenal-lásban a másként hasonlóvá válik. Nyilván az ismétlés egy mindig újat hozó rejtett dimenziójáról van szó: arról, hogy az úgynevezett függőle-ges tengely (az egyidőben hangzó eszközök) ráhajlik a vízszintes tengelyre (az egymás utániság erővonására) és rá-második annak szerkezeté-re. S fordítva is, a vízszintes tengely az egymás után kö-vetkező időbeliséget az egy-másra tevődő pontszerű álla-potok térbeliségére viszi át. Így végül is nem egyszerű, hanem meghatványozott is-métlések egész sorával találjuk szemben magunkat. Úgy is mondhatnók, hogy Szegő Péter üzenetei többletinformációját, ami a befogadás szükséges bizton-ságát megteremtí, igen is biztosítja. Csak éppen a téridőbeliség azonososságának a jégében biztosítja. Nekünk, befogadóknak, pusztán az az esztétikai feladatunk, hogy felismerjük és elajátítsuk en-nek a zeneileg oly ősi kiber-netikának mai megjelenését. Hiszen a visszacsatolás (feed-back) zeneileg régtől alkalmazott technikáját szélesíti ki Szegő Péter azáltal, hogy ugyanazt az eszközt és a ben-ne rejlő jelentést nem ugyan-abbban a dimenzióban ismétli, s így vezet közel megértés-hez.

Vegyük közelebről szem-ügyre ezt az alkotási módot.

A zene alapelemek — rit-mus, dallam, harmónia, hang-erő, hangszín — Szegő Péter-kompozícióban általában, az *Offrandes*-ban különösen egy-másba váltva hordozódk és módolják meg a közlésre vá-ró anyag érzelmi-értelmi mon-danivalóját.

A ritmus mint kiinduló mo-zzanata minden élő és kozmi-kus létezésnek, ezáltal is döntő szerepet játszik: az e-lemi formák elsősorban a rit-mus hordozására és megnyíl-vántására szerveződnek. Per-sze a többi elemi forma ilyen irányú szerveződésén belül találunk viszonylag önálló módozatokat is, például a dallam-harmónia komplemen-taritásban, illetve a hang-erő hangszínekben történő kifejtésében stb.

A kb. hét perc tartamú mű mikrokozmoszának belső rend-jét — az elemi formák tér-időbeli dimenzióinak és ezek sajátos kombinációjának a fi-gyelmes követésével — a ma-gunk „rendjévé” tehetjük, ha az állítások és tagadások kereszttüzében hasonlóságai különbségére összpontosítunk.

A mű meghallgatása során ki-ki az azonosulás viszony-lagosságát éli át. Am ez az átélés csak a teljes vissza-utasítás és a totális közöni-bőség végleteinek elhagyásá-val, illetve e végletek között

mehet végbe — mondjuk így —, az inkább és az úgy je-gyében. A teljes azonosulás legalább annyira kétes, mint a végletek hitelessége. A „pont ezt vártam” eufóriája tulajdonképpen a „semmi új-jat sem kaptam” lehangolt-ságával azonos. Persze a ke-vésbé és a többé közül in-kább az utóbbi lesz az ígé-retes élmény útja, a teljesebb megértés.

Vizsgáljuk meg, hogyan é-píti ki Szegő Péter sejtnyi motívumokkal az egész mű szerkezetét. Öt motívumra vezethető vissza a formaterem-tés művelete. Próbáljuk je-lentésük és alaki megjelené-sük alapján feltüntetni őket: 1. a bravúr, a merészség és az áldozat motívuma a tu-lajdonképpen *offrandes*-mo-tívum, 2. a felemelkedés és le-szállás boltikus képe, a *ku-pola*-motívum, 3. a folklór ősi stílusát, a pentatóniát i-déző sejt, a négy hangra sűrít-ett *tetraton*-motívum, 4. az érintetlenséget, a gyermeki tisztaságot vigyázó *gyermek-dal*-emlékmotívum, 5. a tet-raton-motívummal rokon, a szoltrareklés *gregorián*-motívum.

Am az üzenet tulajdonkép-nem a motívumokban rejlik; a mondanivaló etho-szát abból a teremtő módból olvashatjuk ki, amely egysé-ges egészé szervezi e motí-vumok részjelentéseit. Mert csak ebben az egységes egész-ben érzékelhetjük azt, aho-gyan az áldozat-motívum (1) a kezdet és a vég parányi í-vén (2) egyetlen érzésé nő-veli az ősi visszakiadását (3) a transzcendens felemelkedé-sel (5), a transzcendens fe-lemelkedést a gyermeki köz-vetlenséggel (4) a meg-meg-torpanó vágta vigyázásában. Szerzőnk ugyanis az „offran-des” jelképét többletjelenté-sében nyitogatja. A parányi ív ebben a nyitogatásban nő fel az Üzenet hordozójává, az Ethosz zenei megidézésé-ül a megidézés ethosának a ze-néjéig, az ősi hamvasztási áldo-zatok zenéjétől Bach *Mu-vikalisches Opfer*éig az emlé-kezés merendültségében.

A retorika nyelvén szólva, az *Offrandes* építkezése kom-binációkból és összefüggő szöveghelyzetekből eredő érint-kezésre alapoz. Ezek a vo-nások pedig a metonimiára jellemzőek. Valóban, a rit-mus és hangszín dinamikus kombinációjában metonimiák figurái jönnek létre. Szegő Péter metonímia-alkotása sa-játosan zenei a szerkezet víz-szintes és függőleges tenge-lyeinek kölcsönös-kiegészítő alkalmazásában. Ez a techni-ka kezdetben a reneszánsz motetták fűzberszerkezetét je-lmezte. Am magának vall-hatja a klasszicizmus is. Pél-dául Beethoven alkotásmódja jellegzetesen nyitott, forma-szerkesztése metonimikus.

A zenei metonímia Szegő Péter művében nem mond le előzményeiről és követke-zményeiről sem. Magában rejt-i interpretálását is az „e-lőttek” és az „utánok” felvé-telében. Végül is eredetét és megítélését sűríti önma-ga ke-resztmetszetében. És persze hogy igen találó a rövidebb esztétikai tartamok benépe-sítésére: szubjektíve megnyitja őket azáltal, hogy létezésük pontszerű szemléletét felce-szeli megnyilvánulásait, mo-zgásuk aktív követésével. Mert:

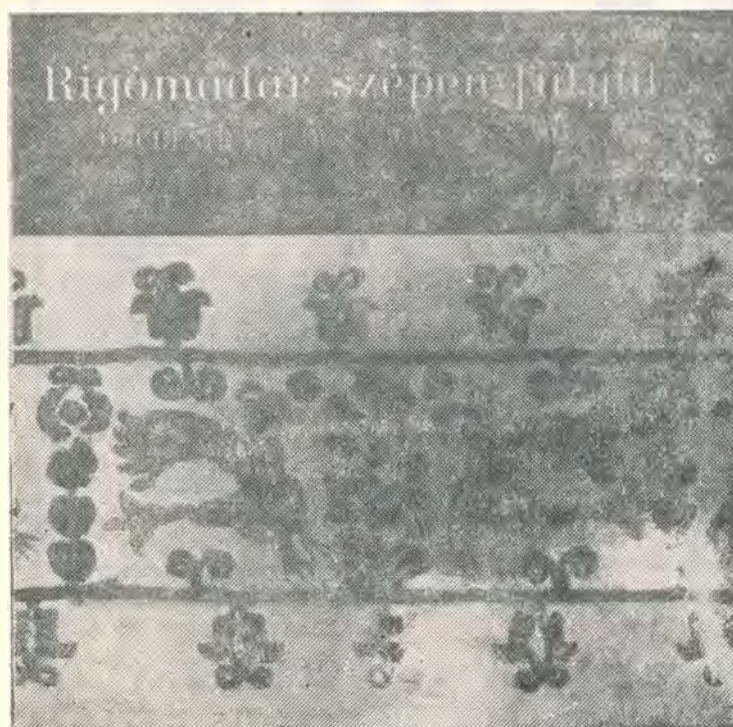
Léte adni az anyagnak még csak pusztá vegetáció.
Am értelmet sugallni a ve-getatív létnek, már alkotás.
A szemlélet magában még csak a pusztá közömbösség.
Am az alkotó szemlélet már a lét kritikája.
A lét kritikája pedig a az egyetlen értelmes létezés.

Tulajdonképpen bekezdés nélkül kellett volna írni e-zeket a sorokat. Mert egy-másmellettiségükben, érintke-zésükben, tehát metonimiku-san tartalmazzák egységes mondanivalójukat. Azt, hogy az alkotás bírálat, s mint ilyen csak akkor alkotás, ha egyben nyitás is a lét újabb alkotásai felé. És ha ez a nyitás számunkra csak rés-nyinek tűnik (vagy még an-nak sem), zártága vélesén magunk segíthetünk: többet, többször próbálkozni az új világ befogadása, megértése felett művészi és napi vilá-gunkban egyaránt.

A kanadai rigó füttyét, ezt a félmásodpercnyi gyors szig-nált egy kisérlet során 22-szeres lelassítása gyönyörű pentaton dallammá szelídítet-te. Szegő Péter partitúrájáb-an a vízszintes-függőleges, gyors-lassú, tér-idő kont-rasztjában esztétikailag teszi a megszélidítés ígértét. És be is váltja. Am a feladó-címzett viszonyában itt a madárral fatikus, csupán hallózó kom-munikációja üzenetgazdag közléssé válik. Megszelídíté-sében a gyorsaság *subito* mon-danivalóját is meg kell érte-nünk. Vállalkozunk rá, mert érdemes. S talán, mert ki-csít esztétikai-etikai kötele-ségünk is ez a vállalkozás. Különösen, ha arra gondolunk, hogy Szegő Péter is a köte-lesség jórán szól nagy magá-nyosságunk kis közönségéhez.

Ezért is vállalja művei, s általában a ma világát közve-títő hazai és külföldi művek vezénylését, bemutatását itthon és idegenben egyaránt. Beszé-des példája feltétlen közlés-igényének és mondanivalójá-ba vetett hitének többek kö-zött az, hogy létrehozta az *Anonymus*-t, a jelenkori zene legújabb hazai együttesét, és be is mutatkozott vele a *Ro-mániai Magyar Zenetársaság* égisze alatt 1991. december 6-án este a Gh. Dima Zene-akadémia Stúdiótermében, Kolozsvárt. Már az 5 kom-po-zícióból álló műsor is jelké-pes volt: a modern zene nagy elődei — Sztravinszkij és Varése — fogtak közre mű-veikkel a mai szerzők — Hol-lós Máté, Madarász Iván — alkotásait. E két magyaror-szári komponista művei után hallhattuk az *Offrandes*-ot. László Bakk Attila másod-éves zeneakadémiai hallgató-tolmácsolta. Csak ismételn-tudom kíváló zenesz kollégá-mat, akitől, mellette élvez-e koncerten, ezt hallottam: „milyen logikus...”

Kolozsvár, 1992. január 25.

CSÍKSZEREDAI VÍZGAZDÁLKODÁSI SZAKASZTERNÖKSÉG

1. Takarékoskodjunk a rendelkezésünkre álló véges vízkészlettel, gazdaságosan, ésszerűen használjuk a vizet!
2. Ne rongáljuk az árvízvédelmi munkákat (töltéseket), mert így árvízkárokat előzünk meg, esetleges emberéletet menthetünk!

Címünk:

Tel.: 958/15745

Str.-Progresul 16.

Haladás utca 16. sz.

BURGONYA – KÍSÉRLETI ÉS – TERMELÉSI ÁLLOMÁS

CSÍKSZEREDA

A jó termés egyik fő tényezője a vetőmag. Vállalatunk évente 4000 tonna kiváló biológiai értékű vetőmagot termeszt a régebbi és legújabb fajtákból.

OSTARA SEMENIC DESIREE
SUPER PROCURA EBA
CONCORDE SANTE HILTA
GLORIA

Kutatási célkitűzéseink:

- modern termelési és tárolási technológiák kidolgozása
- az új növényvédőszer kipróbálása
- fajtaelállítási

Címünk: 4100 Csíkszereda

Haladás út 22.

Tel. 1 42 96 Telex 67298

HOL —

• Május 17-én a Kolozsvári Állami Magyar Színház Vincze János m.v. rendezésében bemutatta Spiró György *Csirkéje* című tragédiáját. Diszlettervező Werner József; jelmeztervező Dobro Kóthy Judit. Szereplők: Orosz Lujza, Csiky András, Spolarics Andrea, Nagy Dezső, Borbáth Júlia, Salát Lehel, Biró József, Jancsó Miklós, Bács Miklós, Gáll Annamária, László Zsuzsa, Reklita Rozália.

• A Monica Noveanu — Buzás Pál kamarazene-páros április-május folyamán először Franciaországban vendégszerepelt négykezes zongoraműsorral, majd Kolozsváron bemutatta Vermeşy Péter *Scherzo concertante* című kétfonórú művét (Buzás Pál átirásában); utóbbi teljes esetet beütő klasszikus jazz-ihletű kétfonórú műveket lépett pódiumra.

• Megjelent a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1-2-es száma, amelyben tanulmányt közöl Horváth Károly (Az emberiség-költés két típusa a XIX. században: az epikai és a drámai), Szakács Péter István (Változó költői világok a kanadai magyar irodalomban), F. Diósszilágyi Ibolya (A lélek útvesztőin), Szenik Ilona (Rögtönzés a sirtóban), Kötő József (Székelyudvarhely színjártásai), Ferenczi Rita (A maga visszaható névadás történetéből), Tibád Levente (Székelyudvarhely utcaneveiből) és Kovácsné József Magda (Havasfalja kereszt- és becenevei). A Kisebbségi közleményekben Kozma Dezső, Mózes Huba, Gajdos-Balogh Attila-Fekete István, Kósa Ferenc, Demény István Pál és Murádin László, az Adattárban Kozma Dezső, Katona Ádám, Lakatos Éva, Csomortáni Magdolna, Hints Miklós — Janitssek Jenő, Zsejki Erzsébet és Kún László munkái. A

Szemleiben recenziót jegyez Mózes Huba, Szabó Zoltán, Kaban Annamária, P. Dombi Erzsébet, Zsemlyei János és Köllő Károly.

• A Magyar Napló 9. számában Kovács András Ferenc három verse olvasható.

• A Hírel 8-as számában Aniszi Kálmán Kiss András kolozsvári levéltárossal, Kozma Szilárd Borbély Imrével, az RMDSz elnökségi tagjával beszélget; Czigan Zoltán egyetlen kérdésére Sütő András válaszol, s a lapban olvasható Lászlóffy Csaba *Aldozat* című novellája.

• Az Erdélyi Magyarok májusi számában olvasható egyebek mellett: Sütő András „Magunkra hagyva nem juthatunk előre”; Entz Géza *Joggal várják az anyamézt támogatását*; Nagy Pál *Hányan is vagyunk*; Tófalvi Zoltán *Magyarok, székelyek, csángók, „ungurok”*; Egyed Emese *Sírató*; Lászlóffy Csaba *A túlélt játéka*; Kiss Jenő *Meg, meglehet*; Markó Béla *Balkáni fohász*; Lászlóffy Aladár *Vándor idő balladája*; Cseke Péter *Az első szabad március 15?*; Beke György *Fiatal történelem*; Gazda József *Új kísértet*.

• Az Élet és Irodalom május 1-i száma közli Bölöni Domokos *A Pandúrok sugárútja* című karcolatát.

• A Jelenkor májusi számában olvasható Kántor Lajos *Jókai Anna: A töve és a gallia* című írása.

• Az Alföld 5. számában Király László versei, valamint Bertha Zoltán *Tárlat* című, a fiatal erdélyi esszéírók antológiájáról írott kritikája olvashatók.

• A párizsi Magyar Műhely nyolcvanharminc számában Borecs János *Szöveg-sziget-tenger* című tanulmánya olvasható.

— MI

Ceruzarajz

Tudor Arghezi verséből idéziunk két szakaszt a vízszintes 1., függőleges 16., vízszintes 102., függőleges 11., 6., 30., 1. és 21. számú sorban. Kányádi Sándor fordítása.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt betű: K): 17. Karolj át. 18. Otthoni édesség (két szó). 19. Átkelőhely. 20. Magyar operaénekes (Endre). 22. Szesz ital. 23. Amerikázi kezd! 24. Idény. 25. Város Indiában. 27. Fogoly. 28. Román ember. 29. Egyre hidegebbé válik. 30. Anyagi képesség. 31. Minthogy az van, amint állítjuk. 33. KKE. 34. Nem fő. 35. Micsoda szülő? (két szó). 37. Lángol. 38. Könnyezem panaszkod. 39. Mozi, németül. 40. Bók kevert betű. 42. Négyzetközött szintén vall. 43. Fonetikus mássalhangzó. 45. De, de, de, de! 47. Egyszer se. 49. Férfinev. 50. Ijesztő alak. 53. ...fut: ide-oda szaladgál. 54. A földet hasító szántóeszköz. 56. Arany, spanyolul. 57. Drágakőnek erősen fénytörő anyagból készített utánzata. 58. Mázol. 59. Amely időre csupán (két szó). 62. TZE. 63. Látószerv. 65. Nem kell több. 66. „A” száraz, meleg buksó. 68. Fel ipari! 69. Késő tavaszi árvíz. 70. Összesen ötszázötvenöt, római számokkal. 72. Vissza: merre. 73. Férfinev. 74. Te és ő. 76. Szatmári magyar színész (Emma). 78. Nővény. 79. Magyar Autóklub. 80. Orosz rendező, a Néma szerelem rendezője (Mihail). 82. PKK. 83. Lásd a 19. számú sort. 84. Nagy, ded., ...unoka. 85. ...König. 86. A görög hősmundában Aietész király lánya. 88. Nagyon későre. 89. Pl. a vas. 91. ÜYO. 93. Nővény, a sörgyártásban használatos. 95. Az idősebb Tolstoj személynéve. 96. Olasz operaénekes. 99. Arany János elbeszélő költemény. 102. Az idézet harmadik sora (zárt betű: U).

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet hetedik sora (zárt betű: K). 2. Idejét múlja. 3. Hazai tisztítószert. 4. Negyvenöt a régi Rómában. 5. Lefejezett sejk! 6. Az idézet ötödik sora. 7. Chilei költő (Pablo). 8. Kis szürke rácsáló. 9. Indulatsz. 10. Harap. 11. Az idézet negyedik sora. 12. Nobel-díjas indiai fizikus, Nemzetközi Lenin Békédíjas. 13. Százegyet, római számokkal. 14. Palóc alma. 15. Abderai származású görög filozófussal kapcsolatos (i.e. 460—370). 16. Az idézet második sora (zárt betű: S, T, L). 21. Az idézet utolsó sora. 26. Fonetikus mássalhangzó. 30. Az idézet hatodik sora (zárt betű: V, L). 32. V! 33. A piacon eladásra kínált árak összessége. 35. Két személynév. 36. Olaszország legnagyobb folyója. 38. Fanyar gyümölcs. 41. Múltaságok külsejű cirkuszi artista. 44. Mesterséges holdak, űrhajók sebességét csökkentik. 46. A közeli. 48. Nut és Geb atyja az egyiptomi mítoszokban. 51. Abesszin császár, Aduanál 1896-ban legyőzte az olaszokat. 52. Község az Aranyos partján. 55. Páral! 60. Olasz névelő. 61. Az RT francia megfelelője. 64. Média gyorsan hangzó. 67. Biztatás. 71. Deciliter. 75. Határrag. 77. Gyorsan elmúlik. 78. Jármű sebességét csökkentő. 80. Brno régi neve. 81. No lám. 83. Piskótateker. 87. Vízleleníthető uszómű. 89. Szakszervezeti Világsvettség. 90. Gumibot közepén. 92. Egy. angolul. 94. Córész páros betű. 97. Orosz festő, a Vándorkiállítás Társaság egyik alapítója (Ny. Ny., 1831—94). 98. Igeképző. 100. Valaki lányának a férje. 101. Nagy meleg.

(Rámay Tibor)

A HELIKON 10. számában közölt, Szent László király — III. című rejtély megfejtése: Tagodban ékes, termédben díszes. / Válladtul fogva mendeknél magasb.

HARGITA MEGYEI FOLYÓVÍZEINK MINŐSÉGE BIOLÓGUS SZEMMEL

Megyénk földrajzi fekvéséből eredően a folyókák forrásvidéke biztosítja, hogy itt csak tiszta víz, szennyezésmentes patakokról és folyókról beszélhessünk. A fentiakat csak a Marosról, a Nagyhomoródról és a Kisküküllőről állíthatjuk, bár ezekről sem a teljesség igényével.

Szennyeztünk és szennyeztünk ma is: bányavízzel, városi szennyvízzel, trágyalével és élelmiszeripari végtermékkel.

Az Oltot és Tolvajos patakát két-három évtizede bányavízzel és meddőüledékkel szennyezzük. A másfél évtizede létesített várbükki bányavíz-ülepítő kizárja a bányavíz bányák szennyező hatását, az Olt csak nagyon ritkán „balános” — ahogy a helyiek mondják —, a folyó felső szakaszán a szennyezés következtében megbomlott biológiai egyensúly visszaállt. De a Tolvajos patak annak ellenére, hogy közel tíz éve Hargita-fürdőn üzembe helyezték az új, nagy kapacitású ülepítőrendszert, holt patakká vált, Királyföldig élet nem létezik benne. Ennek oka a kaolinbányák savas bányavize és az esővizek által a meddőbányákról a patakokba hordott üledék.

Nagyon káros hatású szennyezést okoznak a megye építkezését szolgáló kő- és kavicsmosók is (például a gvergyóalfalvi kőbánya).

Bár az ipari tevékenységet környezetvédelmi törvények is szabályozzák, hatásuk nem mutatkozik, mert ezeket esetenként csak részben tartják be, vagy figyelmen kívül hagyják.

Városaink egyes élelmiszeripari egységei — így a csikszentsimoni keményítő és szeszgyártó vállalat — biológiai szennyvíztisztító eljárásokat alkalmaznak, de ezek csak alacsony hatásfokon működnek. A nagyüzemi állattenyésztő farmok csakis minimális számú trágyaülepítővel rendelkeznek, ezek sem oldják meg a vizeket súlyosan szennyező szerves anyagok lebontásának kérdését.

A városi szennyvíztisztító állomások kétféle biológiai lépéssel rendelkeznek: eleveniszapos levegőztető medencével és iszappaj töltött toronyreaktorokkal. Az utóbbiban anaerob baktériumok bontják le a szerves anyagokat és metángázt termelnek. Az eleveniszapos levegőztető medence környezet-szennyező hatású lehet, ha nem megfelelő levegőztetés következtében a baktériumok szervesanyagbontó tevékenysége csak részleges, és a le nem bontott szerves anyagok a folyóba jutnak, ahol a folyamat természetes körülmények között folytatódik, s ez azért káros, mert a lebontáshoz szükséges oxigén a vízben oldott oxigén elvonásából származik, a víz oxigén koncentrációja csökken, ez pedig az oxigénigényes élővilág elszegényedéséhez vagy kipusztulásához vezet.

A tiszta és oxigéndús vizekben pisztráng, pör és márná tenyészik, mert a medrek fenekén kérész, álkérész és tegyes szitakötő lárvák élnek, ezek biztosítják a nemesebb halfajták táplálékát, de a medrek alján lerakódott oxigénszegény iszapban csak csóványó férgek, imbolgyó férgek és pócák szaporodnak el, ezeken már csak az igénytelenebb halfajták élnek meg.

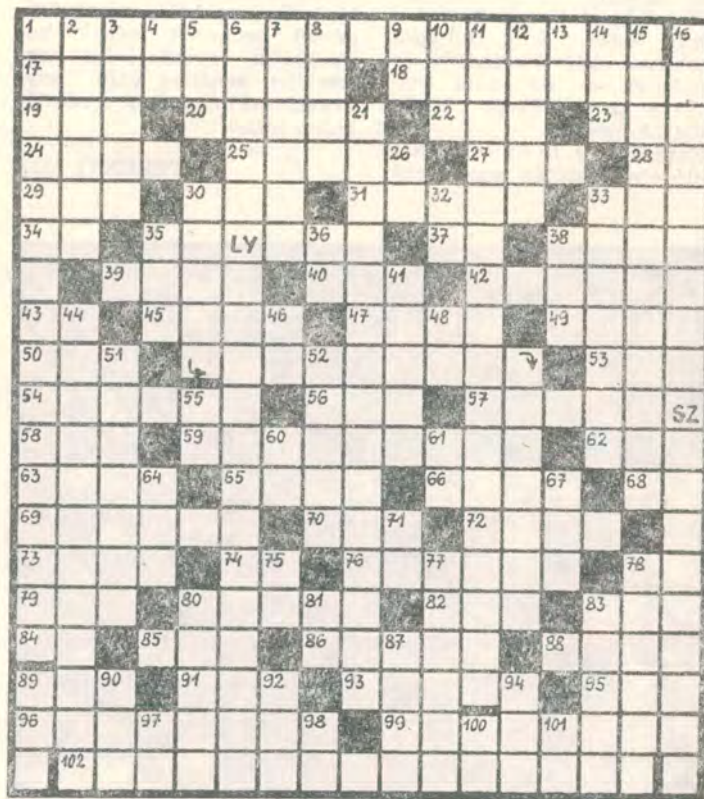
A múlt évben létrejött környezetvédelmi ügynökség vegyi és biológiai laboratóriumai által végzett analízisek eredményei azt bizonyítják, hogy Csíkszeredától az Olt erősen szennyezett. Vizsgálataink kimutatták, hogy a Nagyküküllő a Székelyudvarhely és a Székelykörösztúr alatti szakaszon ugyancsak szennyezett, a Kishomoród pedig a Szentgyörgy alatti szakaszon — főleg hosszabb ideig tartó kishozamok esetén.

CSULAK ISTVÁN
a Csíkszeredai Környezetvédelmi
Ügynökség biológusa

KÖRNYEZETVÉDELMI FELÜGYELŐSÉG

Cím: 4100 Csíkszereda Str. Progresul 16

Tel: 1 27 66 Hargita megye

A HELIKON A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSEGENEK KÖZPONTI FOLYÓIRATA — MEGJELENIK KÉTHETENKÉNT

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZÜCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LÁSZLÓFFY ALADÁR világhalkúra
K. JAKAB ANTAL vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA próza, kritika
NAGY MÁRIA olvasószerkesztő
RÁKOSSY TIBOR műszaki szerkesztő